RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1911. Andra kammaren. Nr 10.

Tisdagen den 28 februari.

Kl. 3 e. m.

§ 1.

Justerades protokollen för den 21 och den 22 innevarande februari.

§ 2.

Upplästes en till kammaren inkommen skrifvelse så lydande:

Till Riksdagens Andra kammare.

Genom skrifvelse från riksbankens afdelningskontor i Uppsala har bankoutskottet erhållit meddelande, att af de af Riksdagen utsedde revisorer vid nämnda afdelningskontor jämte suppleanter följande förklarat sig förhindrade att deltaga i revisionen:

f. d. akademiräntmästaren E. Gyllensvärd, Uppsala,
grefve E. von Rosen, Örbyhus,
bruksförvaltare C. Gille, Leufsta bruk,
akademinotarien H. Sjöberg, Uppsala, och
landstingsmannen A. Wallén, Ahlsta, Örsundsbro.

Utskottet har ansett sig böra bringa detta förhållande till Riksdagens kännedom. Stockholm den 28 februari 1911. På bankoutskottets vägnar:

Ivan Svensson.

Carl Törnebladh.

Kammaren beslöt, att underrättelse om hvad sålunda blifvit anmäldt skulle för verkställande af fyllnadsval genom utdrag af protokollet meddelas valmännen för utseende af revisorer och revisorssuppleanter för granskning af riksbankens afdelningskontors i landsorten räkenskaper och förvaltning.

§ 3.

Föredrogos hvar för sig Kungl. Maj:ts å kammarens bord hvilande propositioner; och hänvisades därvid till bevillningsutskottet propositionerna:

angående ändrad lydelse af 6 § i förordningen angående försäljning af brännvin den 9 juni 1905;

angående ändrad lydelse af 20, 21 och 24 §§ i förordningen angående tillverkning af brännvin den 11 oktober 1907; och

angående särskild afgift för brännvin, som tillverkas vid bränneri under tid, då maniokarot eller andra väsentligen lika stärkelserika, utländska ämnen där användas, samt angående särskild skatt å maniokarot och andra väsentligen lika stärkelserika, utländska ämnen, använda vid tilverkning af stärkelse.

Till bankoutskottet remitterades propositionen angående pension å allmänna indragningsstaten åt förre krutvaktaren J. A. Gustafsson.

Vidare öfverlämnades till statsutskottet propositionen angående försäljning af Skånska dragonregementets gamla kasernetablissemang med tillhörande tomt i Ystad.

§ 4.

Herr *Nilsons* i Örebro vid nästföregående sammanträde framställda, men då bordlagda anhållan att till herr statsrådet och chefen för civildepartementet få framställa spörsmål, som nu föredrogs, blef af kammaren bifallen.

§ 5.

Vidare föredrogos hvar efter annan de på kammarens bord liggande motionerna; och hänvisades därvid

motionerna nr 311 af grefve *Hamilton*, nr 312 af herr *Olsson* i Kullenbergstorp, nr 313 af herr *Lindqvist m. fl.*, nr 314 af herr *Schotte*, nr 315 och 316 af herr *Stärner* samt nr 317 af herr *Jönsson* i Refvinge till särskilda utskottet;

motionerna nr 318 af herr *Henrikson m. fl.* och nr 319 af herr *Karlsson* i Mo till bankoutskottet; samt

motionen nr 320 af herr *Johansson* i Jönköping till särskilda utskottet.

§ 6.

Härefter föredrogos, men blefvo ånyo lagda på bordet konstitutionsutskottets memorial nr 3 och statsutskottets utlåtande nr 8.

§ 7.

Vid härpå skedd föredragning af statsutskottets utlåtande, nr 14, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder för förhindrande af bebyggande af två intill S:t Lars ruin i Visby belägna tomter blef utskottets hemställan af kammaren bifallen.

§ 8.

Andra kammarens andra tillfälliga utskotts nu föredragna utlåtande nr 1 och 2 bordlades åter.

§ 9.

Afgåfvos följande nya motioner i anledning af Kungl. Maj:ts i propositionen nr 48 upptagna förslag till lag om bankrörelse, nämligen nr 321 af herr *Vahlquist*, nr 322 af herr *Carlson* i Herrljunga *m. fl.* och nr 323 af herr *Kobb*.

Ifrågavarande motioner blefvo på begäran bordlagda.

§ 10.

Anmäldes och godkändes konstitutionsutskottets förslag till Riksdagens skrifvelse, nr 24, till Konungen, i anledning af väckt motion om tillägg till 5 § i lagen angående folkskoleväsendet i vissa städer den 25 juni 1909.

§ 11.

Justerades protokollsutdrag.

§ 12.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till Riksdagens skrifvelse, nr 23, till Konungen, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder för förhindrande af bebyggande af två intill S:t Lars ruin i Visby belägna tomter.

§ 13.

Justerades protokollsutdrag angående det i nästföregående paragraf omförmälda ärende.

§ 14.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets utlåtande, nr 15, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående efterskänkande af kronans rätt till danaarf efter förre kyrkvaktaren Nils Petter Ahlgren i Linköping; och

Andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 3, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående villkoren för viss anställning vid marinförvaltningens civilafdelning.

§ 15.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr *Odqvist*	under	4	dagar	fr. o. m.	den	1	mars,
» *Vahlquist*	»	2	»	»	»	1	»
» *Persson* i Borrby	»	10	»	»	»	4	» och
» *Olsson* i See	»	2	»	»	»	3	»

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 3,27 e. m.

In fidem.

Per Cronvall.

Onsdagen den 1 mars.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Upplästes och lades till handlingarna följande till kammaren inkomna protokoll:

Protokoll, hållet vid sammanträde med herr talmannen i riksdagens Andra kammare och de kammarens ledamöter, hvilka blifvit utsedde att jämte herr talmannen tillsätta kammarens kanslipersonal och vaktbetjäning, den 28 februari 1911.

Af anledning att vid herrar deputerades sammanträde den 21 nästlidne januari en notarie- och en kanslisttjänst hos kammaren blifvit besatta allenast för tiden intill utgången af innevarande februari månad, sammanträdde nu herrar deputerade för att utse innehafvare af nämnda tjänster för återstående delen af Riksdagen; och antogos därvid för tiden från och med den 1 nästkommande mars till Riksdagens slut till

notarie:

fru Jetta Lundgren, och

kanslist:

juris studeranden C. O. H. Humble; med skyldighet för Humble att, där så erfordrades, jämväl tjänstgöra vid diskussionsprotokollet.

Som ofvan

in fidem
Per Cronvall.

§ 2.

Herr statsrådet grefve *Hamilton* aflämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

med förslag till ändrad lydelse af 25 § 4 mom. i förordningen angående beskattning af socker den 11 oktober 1907;

angående förändring af tullsatserna å socker samt om ändrad lydelse af § 13 i förordningen med tulltaxa för inkommande varor den 4 juli 1910; och

angående godkännande af förslag till aflöningsreglemente för tjänstemän vid statens vattenfallsverk.

Dessa propositioner bordlades på begäran.

§ 3.

Ordet lämnades härefter på begäran till

Hans excellens herr statsministern Lindman, som anförde: *Svar å interpellation.*

Herr talman, mina herrar! För någon tid sedan ställdes med kammarens tillstånd till mig en interpellation af herr Lindhagen. Svarets afgifvande har blifvit något fördröjdt, beroende på herr Lindhagens sjukdom. Jag ber först vid afgifvandet af svaret på denna interpellation, hvars motivering utgöres af en tidningsartikel i tidningen Socialdemokraten, skrifven af herr Lindhagen, få uppläsa de två punkter, i hvilka interpellanten framställer sina frågor. De lyda sålunda:

»1:o. Anser regeringen stadgandet i 10 § regeringsformen om nödiga upplysningars inhämtande från vederbörande ämbetsverk innan ärendet i statsrådet föredrages vara en ovillkorlig föreskrift som måste iakttagas? Om så är, anser regeringen att uti ett ärende rörande ett ämbetsverks organisation och arbetssätt för fullgörande af sin uppgift med vederbörande ämbetsverk menas främst det ämbetsverk, hvarom i ärendet är fråga, samt att det måste anses nödigt att inhämta detta ämbetsverks utlåtande?

2:o. Anser regeringen, att stadgandet i 77 § regeringsformen, om att kronans jordegendom ej må på något sätt kronan afhändas utan Riksdagens samtycke, äfven innebär att Kungl. Maj:t ej äger att af egen maktbefogenhet genom underlåten rättegång efterskänka något kronans eventuella rättsanspråk eller genom brådstörtad rättegång utan tillräcklig utredning äfventyra, att kronan tappar? Om så är, ämnar regeringen söka tillvarataga kronans bortslumpade jordegendom med kraft och ingående omsorg i alla förekommande fall och genom sådana statens organ, som sitta inne med de bästa förutsättningarne för ett sådant uppdrag, samt i händelse regeringen finner någon kronans eventuella rätt böra efterlåtas underställa denna fråga Riksdagens pröfning?»

Interpellantens första fråga föranleder följande svar: Regeringen anser 10 § regeringsformen böra efter sin ordalydelse iakttagas. När sålunda för ett ärendes beredning upplysningar finnas nödiga, böra sådana inhämtas från vederbörande ämbetsverk. Dessa upplysningar kunna inhämtas antingen från ämbetsverket i sin helhet eller i vissa fall från verkets chef.

På interpellantens andra spörsmål får jag lämna följande

Svar å interpellation. (Forts.)

svar: I fråga om kronans jordegendom kan något efterskänkande af någon kronan tillkommande rätt icke ske utan Riksdagens samtycke. Kronans rättsanspråk i fråga om sådan egendom bör också på det omsorgsfullaste iakttagas och bevakas. Där fråga om kronans rätt i förevarande hänseende blifvit väckt eller rättegång därom uppkommer, den må nu anhängiggöras af eller mot kronan, bör därför intet underlåtas, som kan lända till en ingående och fullständig utredning af rättstvisten.

Härpå yttrade:

Herr Lindhagen: Med iakttagande af konstitutionell praxis ber jag att få tacka herr statsministern för det svar han nu lämnat.

Nu var ju meningen med interpellationen att få en förklaring, en principiell förklaring på, hvarför i vissa afseenden till och med grundlagen enligt min uppfattning icke har af regeringen efterlefts. Och då svarar herr statsministern i första punkten, att »regeringen anser 10 § regeringsformen böra efter sin ordalydelse iakttagas. När sålunda för ett ärendes beredning upplysningar finnas nödiga», — »nödiga» är här understruket — »böra sådana inhämtas från vederbörande ämbetsverk. Dessa upplysningar kunna inhämtas antingen från ämbetsverket i sin helhet eller i vissa fall från verkets chef.»

Om jag då skulle först dröja vid det svaret. Jag beklagar, att regeringen i sin praktik icke följer den teori, som den här har uppställt. och då ju hufvudsaken är handlingarna och icke bekännelsen med läpparna — och det tror jag också vara grundlagens mening — så kan jag för min del icke vara nöjd med denna förklaring från regeringens sida.

Min fråga i den första punkten var följande: »Anser regeringen stadgandet i 10 § regeringsformen om nödiga upplysningars inhämtande från vederbörande ämbetsverk, innan ärendet i statsrådet föredrages, vara en ovillkorlig föreskrift, som måste iakttagas? Om så är, anser regeringen, att uti ett ärende rörande ett ämbetsverks organisation och arbetssätt för fullgörande af sin uppgift med vederbörande ämbetsverk menas främst det ämbetsverk, hvarom i ärendet är fråga, samt att det måste anses nödigt att inhämta detta ämbetsverks utlåtande?» På den första frågan har svarats jakande så att därom äro vi öfverens. På den andra frågan däremot har jag icke fått något svar. Således är det en sjuk punkt, och det undrar jag ej på, ty det är alldeles omöjligt för regeringen att i detta fall svara på den frågan såsom vederbör jakande utan att fälla sig själf, och därför låter herr statsministern, med den metod som han använder, när det gäller att kringgå blindskären, helt enkelt bli att yttra sig, regeringen tiger med andra ord.

Man kan nu tänka sig ett sådant fall, att regeringen tillförordnat en särskild advokatfiskal i kammarkollegium för att föra kronans talan i rättegångar rörande vattenfallen utan kollegiets hörande. Det skulle innebära en afsättning, så att säga, af den ordina-

rie advokatfiskalen. När man nu vet, att kammarkollegium har att bevaka kronans talan i sådana frågor, där det icke blifvit stadgadt särskilda undantag, och att kronans rättsanspråk på grund af den historiska traditionen äro så invecklade, att det verkligen är nödvändigt, att den, som sitter inne med sakkunskap, för talan, då är frågan den, huruvida det icke skall anses nödigt att inhämta kammarkollegii upplysning rörande ett sådant förordnande, som går ut på att försätta en ordinarie tjänsteman, den där egentligen skulle under kollegiets uppsikt förrätta uppdraget, ur tjänst och tillsätta en af Kungl. Maj:t beroende uppdragstagare i hans ställe. Jo, det ligger i sakens natur, att det är nödvändigt, därom är intet tvifvel. Men så säger regeringen: »Dessa upplysningar kunna inhämtas antingen från ämbetsverket i sin helhet» — detta har här ej skett enligt officiella upplysningar på min förfrågan — »eller i vissa fall från verkets chef». Det senare lär ske när chefen har ensam beslutanderätt. Men i hvarje fall så har icke heller här chefen för kammarkollegium afgifvit något officiellt utlåtande i denna sak till Kungl. Maj:t.

Svar å interpellation (Forts.)

Det är den ena saken. Men så står det vidare också i en instruktion för justitiekanslern af 1909, att »Kungl. Maj:t vill, då fiskalssyssla skall af Kungl. Maj:t tillsättas, inhämta justitiekanslerns yttrande, hvilken af de därvid ifrågavarande kan till ämbetet vara skickligast». Det kan synas, som om detta gällde tillsättande af ordinarie syssla, men i alla fall lärer justitiekanslersämbetets utlåtande alltid inhämtas vid förordnanden. Och då jag i justitiekanslersämbetet sökte få upplysning om, huruvida kanslerns yttrande angående detta uppseendeväckande förordnande blifvit inhämtadt, så svarade man, att det icke skett, men att det tydligen berott på något förbiseende, ty något annat kunde det ej vara beroende på.

Nu är det min uppfattning, att en uppenbar kränkning af 10 § regeringsformen ägt rum, och det har erkänts indirekt af regeringen, då herr statsministern underlåtit att i sitt nyss hållna anförande gifva ett svar just på den punkten. Detta är så mycket betänkligare, som man vet underhand, att kammarkollegium, som skulle lagligen hörts, och äfven justitiekanslern, enligt hvad man säger, om de fått tillfälle att i grundlagsenlig ordning yttra sig, på det bestämdaste skulle afstyrkt en sådan åtgärd. Detta visste också Kungl. Maj:t på förhand åtminstone såvidt angick kammarkollegium. Man kan sedan göra reflektionerna.

Af hvad jag nu sagt förstår man innebörden i det svar, som gifvits på den första frågan. Emellertid kan det ju vara ganska intressant, att man något fäster närmare uppmärksamhet vid den betydelse, som kammarkollegium har i dessa frågor, som stå på dagordningen, och gälla bevakandet af kronans rätt i många olika afseenden, där den icke är försutten. Det förestår de största kronoprocesser, som kanske funnits sedan reduktionens dagar — åtminstone är det den uppfattning, som råder bland sakkunnige. Därför måste kronan vara rustad och se till, att den lägger uppdraget att föra dess talan i de bästa händer och särskildt i händer, som äro fjärran från

Svar å interpellation. (Forts.)

intresse med och beroende af samt nitälskan för de krafter, som bereda sig att bekämpa kronans anspråk i här berörda afseenden.

I debatten i Andra kammaren förra året yttrade sig herr Widén i frågan om den betydelse, kollegierna ha. Det har varit ifrågasatt, att kollegierna skulle upphöra samt ingå i Kungl. Maj:ts kansli och bli viljelösa redskap åt den härskande ministern. Det kan ha sina sidor, detta, att det blir enhetlig behandling af ärendena inom statsförvaltningen, men man må också betänka sig mera än en gång, innan man lägger en så oerhörd makt i en enskild persons hand. Det är mycket farligt, ty det är sällan, som despotismen är upplyst.

Herr Widén uttalade sig på följande sätt:

»Men då den talaren såsom motiv för sin mening framhöll, att den rätta formen för vår centralförvaltning skulle vara att söka i ett system, där de centrala verken vore inordnade som byråer eller något i den stilen inom de särskilda departementen, vill jag däremot säga, att jag för min del är af en annan mening, åtminstone för såvidt byråsystemet skulle betyda, att alla centrala ämbetsverk skulle dragas in i departementen. Detta system har nog en del förmåner och kan möjligen i vissa fall vara lämpligt. Enligt min mening hafva emellertid de centrala ämbetsverken hos oss, sådana de från ålder utvecklats och ännu i dag äro, en mycket stor betydelse för statsförvaltningens jämna gång till samhällets och dess inbyggares fromma och trefnad. Jag minnes hurusom en gång Adolf Hedin här i kammaren hade ett anförande, hvilket jag ofta med liflig anslutning tänkt på och som jag många gånger sökt att återfinna, men icke lyckats få rätt på, därför att jag icke kommer ihåg, hvilken fråga det rörde. Däri uttalade han den satsen, att det var en välsignelse för vårt land att ha i viss mån självständiga centrala ämbetsverk, som icke voro beroende af regeringen. Det vore ett den medborgerliga frihetens paladium, som många andra länder hade skäl att afundas oss.»

»Frihetens paladium» är kanske ett väl starkt uttryck. Jag undrar, hvar det väl här i världen finnes ett sådant, som alltid håller. Men det är verkligen så, att det vore en stor olycka, om exempelvis kammarkollegium skulle nu upphöra såsom självständig institution med uppgift att bevaka kronans intressen gentemot de strömningar, som kunna göra sig gällande från enskildas och såsom vi se äfven från regeringsmaktens sida. Jag vill därför hoppas, att departementalkommittén skall behjärta denna sak, jag hoppas, att kammarkollegium måtte få sitta kvar och utgöra ett mäktigt motvärn mot de sträfvanden, som gå ut på att i privat intresse lägga sig till med kronans egendom.

Den betydelse, som kammarkollegium har, är för öfrigt fastslagen genom ett ännu gällande kungl. bref af den 8 mars 1814. På den tiden gjorde sig också en sådan rusning gällande att klå kronan på allt hvad den ägde i jord och andra »härligheter» som det hette. Kronans processer sköttes på ett skandalöst sätt, hvarigenom den tappade, ehuru den hade klara papper på att den hade rätt. Officiellt säger Kungl. Maj:t i det kungl. brefvet, att »ehuruväl det svårligen kunde sättas ifråga, att icke vederbörligen tillförordnade kronoombud

bevakat och utfört kronans rätt» — det kunde naturligtvis icke ifrågasättas annat än ett officiellt erkännande härvidlag — så måste, efter som kronoombuden i alla fall icke gjort det, Kungl. Maj:t tillsäga vederbörande att i främsta rummet vända sig till kammarkollegium, för att få närmare vägledning. Detta kungl. bref åtföljdes af ett parallellbref af samma dag, i hvilket bestämmes, att vederbörande revisionssekreterare skall, så snart det i högsta domstolen processas om kronans rätt till jord, infordra kammarkollegii yttrande. På det sättet kommer kammarkollegium i sista hand till talan, men det bör väl vara från första början som kammarkollegium skall få bedöma frågan samt dessutom göra det med det intresse och den kraft, som endast den mest sakkunniga och opartiska myndigheten kan göra.

Svar å interpellation. (Forts.)

Emellertid är det — den rättvisan vill jag göra den nuvarande regeringen — icke första gången, som kammarkollegium blifvit förbigången just där det borde enligt sakens natur höras. Sålunda hördes aldrig kammarkollegium rörande 1899 års lagförslag om öfverbyggande af kungsådra. Då det nya förslaget till jordabalk utarbetades, hvarigenom ytterligare inskränkningar utöfver 1881 års lag i kronans möjlighet att skydda sig mot talan på grund af preskription ifrågasatts, så hördes icke heller kammarkollegium eller har åtminstone ännu icke hörts, och då nämnda 1881 års författning om tjuguårig häfd kom till stånd, hvarigenom det undantag för kronan, som förut funnits, upphäfdes, ej heller då hördes kammarkollegium, fastän det gällde en så oerhördt viktig sak. Den lagen tillkom ytterst på grund af en Riksdagens skrifvelse, men i denna talas endast om en ny fixering af tiden, men nämnes icke om, att undantaget för kronan borde upphäfvas. Då passade byråkratien på och smugglade bort denna undantagsbestämmelse för kronan. Första kammaren gick säkerligen gärna med på detta men äfven Andra kammaren biföll författningen, ty det var ingen, som observerade detta attentat mot kronans möjlighet att kämpa mot de långfingrade intressen, som alltid vilja plundra kronan på dess egendom.

När processerna om rekognitionsskogarna fördes, så var det äfven då på högsta regeringshåll mycket ogärna man såg, att saken kom fram, men det var på den tiden ett så pass starkt rop på att saken borde pröfvas, att man ansåg sig nödsakad att något göra, och då skedde det kompromissvis så, att kammarkollegium själft icke hördes, utan att saken remitterades direkt till kammarkollegii advokatfiskal, som fick i uppdrag att vidtaga de åtgärder, han kunde finna lämpliga. Han fann då lämpligt att väcka process, men de processerna tappades, som vi veta, enhälligt i alla domstolarna och såvidt jag förstår på de mest formella och orättfärdiga skäl. Den 8 juni 1897 var en verklig Tyko Brahe-dag för det svenska folket och särskildt för alla de småbrukare, som lefva på dessa rekognitionsskogar.

Och så kommer den stora kungsådrefrågan ånyo upp, när nu vattenrättskommitténs förslag blir framlagdt. I detta är kronans rätt tillspillogifven, ty detta förslag går i storindustrialismens tecken. Man fann med anledning af frågans tidigare upptagande i Riksdagen i alla fall inom vattenrättskommittén det vara lämpligt

Svar å interpellation. (Forts.)

att det gjordes villkor om vid öfverbyggandet af kungsådra, att man måste rätta sig efter kommande lagstiftning. Detta fastställdes därför på kommitténs förslag, ett förbehåll, som visserligen blef mycket dunkelt men i alla fall väl innebär något. Nu har emellertid vattenrättskommittén sagt, att det villkoret kan tagas bort, ty kommittéledamöterna ha undertecknat sitt betänkande. Öfver denna viktiga fråga har verkligen kammarkollegium blifvit hördt. Detta har ansetts vara en följd af interpellationen, jag vet icke hur härmed kan vara, men det är dock en brytning af gammal praxis. Äfven andra myndigheter ha yttrat sig. Vattenfallsstyrelsen har, som man kan förstå, lifligt tillstyrkt villkorets borttagande. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen sade åtminstone, att villkoret borde tagas bort, först när vattenrättskommitténs förslag blifvit lag, under det vattenrättskommittén själf tyckte, att det kunde ske bara den hade undertecknat sitt betänkande. Och nu har kammarkollegii advokatfiskal menat, att den omständigheten, att kommittén undertecknat sitt betänkande, icke är någon anledning att taga bort villkoret, och därför afstyrkte också kammarkollegium detta. Det var ju förargligt för Kungl. Maj:t, men Kungl. Maj:t gör väl som han vill i alla fall. Efter detta finnes det emellertid utsikt, att kammarkollegium skall bli hördt öfver vattenrättskommitténs förslag. Man tror, att det skall bli fallet efter alla påpekningar, som ägt rum, men någon säkerhet härför har man naturligtvis icke. Det vore ju också en stor skandal, om vid bedömandet af ett så viktigt förslag den, som främst skall bevaka kronans anspråk, icke skulle bli hörd.

Denna fråga, om den, som skall föra statens talan gentemot privatintressena, skall vara den ordinarie advokatfiskalen i kammarkollegium eller af Konungen beroende särskilda uppdragstagare, kan också vara en ekonomisk fråga af icke ringa betydelse. Dylika uppdragstagare äro förfärligt dyrbara herrar, de få ofta rent furstliga arfvoden. Tänk bara på skiljedomen i Grisbådatvisten, där det hela för Sverige gick till 130,000 kr. och däraf svenska skiljedomaren fick 20,000 kronor för ett såsom det sägs ganska obetydligt arbete. Och renbeteskommissionerna, som anses komma att kosta bortåt en million kronor, om det får fortgå som nu! För denna million skulle man kanske kunnat inköpa alla de hemman, som lapparna behöfva. Men då resa en del af dessa herrar i en kommission där uppe i lappmarken med kock och äta flera rätter mat till middagen, om man får tro en tidnings skildring; en kommission, som reser i vildmarken på det viset, förlorar säkerligen all förmåga till insikt i den fråga, som här skulle undersökas.

Nu är det emellertid så, att kammarkollegium har verkligen ett fel i denna sak. Det lägger nämligen i dagen en alldeles för stor samvetsgrannhet i ett afseende. Det vill spara och icke betunga staten med några extra utgifter och begär därför sällan något bidrag till förstärkning af sina arbetskrafter. Men i sådana här frågor behöfver verkligen kammarkollegium något tillskott i medel, och det hade varit önskvärdt, att kammarkollegium gjort sådan framställning till Kungl. Maj:t. Men om inte kammarkollegium själf kom-

mer sig för, så vore det önskvärdt, att Kungl. Maj:t påtvingar kammarkollegium litet mer pengar. Det skulle i alla fall bli oerhördt mycket billigare än med de arrangemang, som nu äro vidtagna. När rekognitionsprocesserna ägde rum, hvilka ju skedde med motvillighet från regeringens sida — det tycks vara vanligt på högsta håll, att man icke gärna ser sådana där processer — då fick advokatfiskalen i kammarkollegium med egna medel bekosta en del utredningskostnader, och efter det, sedan samtliga domhafvande i underrätterna lära vid gemensamt enskildt sammanträde beslutat att kronan skulle tappa, dömdes det, förunderligt att säga, till och med så att kronan skulle betala alla rättegångskostnader utom vid en underrätt. Det gick så långt, att från regeringshåll till och med proponerades att advokatfiskalen själf skulle vidkännas dessa kronan ådömda kostnader. Ty han hade endast uppdrag att undersöka saken och vidtaga de åtgärder, som voro lämpliga. Han hade funnit lämpligt att anhängiggöra process, och då han förlorade den, tyckte vederbörande, att han skulle betala kostnaderna. Det blef emellertid icke af, ty verkets chef lärer energiskt satt sig emot det.

Svar å interpellation. (Forts.)

Ja, nu har jag något berört, hur det är med lagligheten och lämpligheten att i sådana fall som detta kringgå tionde paragrafen regeringsformen och låta enskilda uppdragstagare bevaka kronans rätt. Med detta hänger emellertid ihop frågan, i hvad mån man därigenom äfventyrar, att kronans rätt icke blir vederbörligen bevakad, och då kommer jag in på svaret på min andra fråga. Det lyder så: »Ifråga om kronans jordegendom kan något efterskänkande af någon kronan tillkommande rätt icke ske utan Riksdagens samtycke.» Jag gör ett litet uppehåll här. Det skall bli ganska intressant att se, huru det kommer att gå med Tyttebofallen t. ex. Den frågan kommer kanske att få sin historia i framtiden. Jag har bara velat uttala namnet, så att man vet, att det icke undgått uppmärksamhet. Så heter det vidare i svaret: »Kronans rättsanspråk i fråga om sådan egendom bör också på det omsorgsfullaste iakttagas och bevakas. Där fråga om kronans rätt i förevarande hänseende blifvit väckt eller rättegång därom uppkommer, den må nu anhängiggöras af eller mot kronan, bör därför intet underlåtas, som kan ända till en ingående och fullständig utredning af rättstvisten.» Det är säkerligen en nyttig följd af interpellationen, att dessa satser måst officiellt uttalas; alltid kan det afkasta något till det bättre. Men äfven detta är i mycket en bekännelse med läpparna, ehuru det är mycket svårt att här lägga hela verkligheten i dagen.

Till en början vill jag påpeka yttrandet: »intet bör underlåtas», såsom statsministern sade, men vi veta, att regeringen underlåtit att lägga denna sak i bästa händer, d. v. s. i kammarkollegii händer, ja särskildt lagt sig så vinn om att icke göra det, att den äfventyrat ett grundlagsbrott för att slippa det. Talande är äfven denna stora brådska, som civilministern starkt framhäft i sitt diktamen till statsrådsprotokollet, det är den röda tråden, som går igenom det hela. Civilministern säger: »Naturligtvis bör staten icke eftergifva några af sina rättigheter, men å andra sidan synes det vara statens skyl-

Svar å interpellation. (Forts.)

dighet att snarast möjligt söka undanröja det nu rådande osäkerhetstillståndet. Detta torde, sedan den förberedande kamerala och juridiska utredningen nu fullbordats, lämpligen kunna ske därigenom, att sådana åtgärder vidtagas, att de redan anhängiggjorda rättegångarna, hvilka i viss mån torde komma att vara prejudicierande för liknande fall, snarast möjligt bringas till slutligt afgörande.» Det är dessa saker och den fullbordade utredningen, som kräfva, att processerna påskyndas, och för det ändamålet har då regeringen tagit ifrån kammarkollegium åliggandet att vid processerna föra statens talan. Nu är det verkligen så, att utredningen har icke fullbordats, utan oerhördt mycket står kvar. Det framgår äfven af det uppdrag regeringen gifvit åt vice häradshöfdingen Hagelin och hofrättsrådet grefve Hamilton. Det är vidare klart, att en sådan utredning som denna måste ske med synnerligt intresse från deras sida, som verkställa den, och att de måste sitta inne med de bästa sakkunskaper och resurser. För det ändamålet är kammarkollegium den enda behöriga. Och man har där alldeles klart för sig, att om processerna bara skulle påskyndas, som de nu ligga, har kronan vida mindre utsikter att vinna, än om utredningen fick fortgå och fullständigas.

Med denna sak sammanhänger också en annan. Det beror på frigjordheten från de enskilda intressena med hvilken trygghet denna talan kommer att bevakas på kronans vägnar. Såsom i motiveringen till interpellationen framhållits, har bildats den svenska vattenkraftsföreningen, som i sitt program såsom sin »betydelsefullaste» uppgift satt att »gifva ett samfälldt uttryck för den svenska vattenkraftsindustriens mening i den brännande frågan om en modern vattenlagstiftning»; föreningen vill i öfverensstämmelse härmed också »verka för enhetlig och praktisk behandling af vattenkraftsfrågorna vid domstolarna samt vid annan formell handläggning; samt »vinna gehör för sin mening om förslag till författningar, afsedda att reglera förhållandet emellan vattenkraftsindustrien och samhället». Att föreningen ligger bakom och skjuter på äfven i förevarande ärende är lika självklart som bekant.

Såsom motvikt ha vi regeringen, men regeringen är representant för den moderna industrialismen. Man kan därför icke enligt min uppfattning säga, att frågan kommer att där ligga i de mest tillförlitliga händer.

Sedan hafva vi vattenfallsstyrelsen. Den består uteslutande af reprensentanter för de storindustriella intressena, såsom också framgår af interpellationens motivering. Därifrån kan man icke hafva något att vänta. I den sitter bland andra vice häradshöfding Hagelin, en ifrig förkämpe för privatkapitalismen och dess sträfvanden, att enskilde böra komma i besittning af dylika naturrikedomar. Särskildt i frågan om öfverbyggande af kungsådra vet jag äfven af egen erfarenhet hur ifrig han är att det allmänna icke skall få göra några anspråk gällande på kungsådran. I vattenfallsstyrelsens förslag till utnyttjande af Älfkarleö vattenfall, som nu föreligger, finnas åtskilliga beaktansvärda saker. Där har vatten-

fallsstyrelsen alias vice häradshöfding Hagelin jämte sekreteraren uppgjort kontrakt, hvilkas uttryckssätt lära gifva enskilda omtvistade pretendenter till viss vattenkraft på hand ett slags besittning till det omtvistade; vidare tillerkännas de eventuell rätt att tillgodogöra sig kraften i hela kungsådran, utan att man därvid framhållit att däremot bör gifvas något vederlag. Det är mångt och mycket, som bör ses upp med i dessa ting. Man kan förstå hur farligt det kan blifva ställdt för kronans rätt och hur på alla håll de stora enskilda starka intressena göra sig gällande.

Svar å interpellation (Forts.)

Ett annat exempel därpå. Vi hafva här i år till behandling en motion af herr Nordström i Höglunda. Den kastar en blixtbelysning på många af dessa förhållanden, en belysning, som visar, hur bedröfligt det är ställdt och hur svårt äfven menige man, när hans rätt kommer i fråga, har att bevaka sin talan. Det är lag på, att uppdämning får ske om skadan därigenom å jord är ringa mot nyttan af uppdämningen. Här dölja sig möjligheter till mångahanda missförhållanden i lagstiftningen. Skänker staten bort presenter, som någon ägare af vattenfall icke kan åstadkomma genom eget arbete, skall staten icke skänka utan vederlag och utan kontroll, såsom fallet här blir och således äfven i det ärende, hvarom herr Nordström i Höglunda motionerat, nämligen uppdämning af sjön Skagern för höjande af Gullspångsälfvens vattenfall. Det är af mycket stor vikt äfven för de enskilde jordägarne, hur man dämmer upp sjön. Jordägarna i vissa trakter klaga öfver att de i själfva verket komma att lida oerhördt genom detta företag. En af häradsrätten utsedd syneman har varit på platsen och enväldigt synat de ägor, som han tyckte skulle komma att beröras af vattenuppdämningen. Någon hänsyn har icke tagits till den minskning i värde, som uppkommer för ägarne af de särskildt mellan Skagern och Vänern belägna småbruk, därigenom att brukarne icke efter uppdämningen kunna uppehålla sig på det jordbruk, som blir kvar. I många fall skulle det icke blifva något afsevärdt jordbruk alls kvar. Icke heller har hänsyn tagits till att en del byggnader efter uppdämningen skulle blifva för stora för sitt ändamål, sedan jordens areal minskats, och än mindre till det ideella värde, som för befolkningen ligger i deras hem. För att Gullspångsbolaget skall få en present af staten, måste, påstår motionären, hundratals småbrukare gå från gård och grund. Det är ett upprörande tillstånd. Två personer där nerifrån hafva varit här i staden för att söka verka för dessa småbrukares rätt. De voro från en helt annan trakt än herr Nordström. Jag har själf talat med dessa båda män, och de vitsordade motionärens uppfattning. De betonade särskildt, att det vore svårt för småbrukarne att få sin rätt allsidigt bedömd, då bolagets ledande män voro goda vänner med alla mäktiga, samt äfven såsom sina ombud utsågo med förkärlek statsämbetsmän, till och med ett regeringsråd, som på deras ort ledt värderingen af den skada, kraftledningen åstadkomme på skogarna, med hvilken värdering äfven de voro mycket missnöjda. De sade vidare, att bolagets talan fördes med sådan kraft och energi af vice häradshöfding Hagelin — just densamme som nu skall föra

Svar å interpellation. (Forts.)

statens talan — att det icke vore lätt för jordbrukarne att få en syl i vädret. Och de tyckte, att, då alla sammansvurit sig mot dem och alla makter vore mot dem, allt vore hopplöst.

Ja, mina herrar, jag skulle kunnat utveckla detta ämne längre och bättre, i fall jag icke varit sjuk — af hvilken anledning svaret på interpellationen ju också, såsom herr statsministern sade, uppskjutits — och jag har ännu icke öfvervunnit följderna af sjukdomen. Men jag vill säga, att detta svar från regeringen såsom ofta är ett kringgående svar. I fall det är så som man säger, att den, som tiger, han samtycker, så är regeringens svar egentligen ett erkännande af riktigheten af de anmärkningar och påståenden, som jag gjort i interpellationens motivering. Man kan ju mycket väl såsom herr statsministern officiellt säga, att allting har sin gilla gång. Det är samma historia, som går igen, historien om de grifter, som utanpå äro hvitmenade, men hur ser det ut inne i dem? Det vet man icke så noga, ty det är målaremästaren själf, som har nycklarne till alla de hjärtan och njurar, som sitta där innanför.

Herr Staaff: Herr talman! Jag kan icke neka till att herr Lindhagens interpellation intresserar mig mycket med hänsyn till de omständigheter, som han framlagt i motiveringen till densamma. Jag motsåg därför med intresse det svar, som skulle komma från herr statsministern. Jag trodde, att detta svar tilläfventyrs skulle komma att innehålla något upptagande och något bemötande eller något försök till bemötande af de påståenden, som herr Lindhagens motivering innefattat. I det afseendet vill jag dock icke rikta någon anmärkning mot herr statsministern, ty han har måhända, såsom den besynnerliga kutymen här i kammaren är, icke fått mera än frågorna och sålunda icke motiveringen till desamma.

Men hans svar förvånade mig i alla fall en liten smula i ett annat afseende. Såvidt jag hittills förstått, har egentligen icke herr statsministern bland sina förtjänster särskildt velat inräkna något speciellt noggrant iakttagande af grundlagen. Men denna gång svarade han nästan såsom en grundlagskommentar skulle hafva svarat. Han svarade blott, att efter ordalydelsen skall 10 § regeringsformen tydas och tillämpas, och det är ju alldeles såsom en grundlagskommentar skulle hafva svarat.

Men med detta och hvad i öfrigt förekommit har man icke kommit till djupet af frågan. Ingenting är klart. Genom denna lilla interpellationsdebatt är icke utredt, om man inom regeringen förbigått de vederbörliga myndigheterna med sådan speciell afsikt och med sådan förutfattad mening, som skulle framgå af interpellantens hela framställning.

Nu har jag icke samma uppfattning i allmänhet, som interpellanten i frågor rörande äganderätten och hvad därtill hör. Men så mycket anser jag för min del vara klart och det tror jag

nog, att snart litet hvar kommer att få fullständigt klart för sig, att kronans äganderätt under gångna tider blifvit på ett i hög grad upprörande och landsskadligt sätt åsidosatt. Det måste därför tillhöra det nuvarande släktet, som bort få ögonen öppnade för denna sak, icke minst genom interpellantens energiska arbete för densamma, att nu försöka göra helomvändning, så att icke vidare bortslumpning får äga rum med dess goda minne, så att öfverhufvud ingen afhändelse af kronan tillhörig egendom må ske, utan att en omsorgsfull behandling af sådant ärende förekommer. *Svar å interpellation.* (Forts.)

Jag tror, att, om den ärade interpellanten ville gå vidare i denna sak, skulle det vara lyckligt. Jag är öfvertygad om att, därest han af kammaren begärde att, såsom grundlagen medgifver, få väcka en motion af natur att hänvisas till tillfälligt utskott, skulle kammaren säkert medgifva detta. Motionen kunde formuleras så att den satte utskottet i tillfälle att anställa en ingående undersökning om huru det förhåller sig med denna sak samt att i en eller annan form höra de ämbetsmän, som här böra höras, på det att kammaren måtte få verklig upplysning om huru denna viktiga sak ligger. Ty så mycket är klart — jag upprepar det ännu en gång särskildt med afseende på de förmögenhetsobjekt, hvarom här är fråga — att det är en sak af allra största vikt för landet, att hvad kronan äger i vattenfall blir bibehållet åt densamma, och att all kronans möjliga rätt blir noggrant iakttagen. Ty om vi försumma något af detta, skola säkerligen de, som komma efter oss, anse, att vi förvaltat statens angelägenheter mycket, mycket illa.

Hans excellens herr statsministern Lindman: Herr talman, mina herrar! Herr Lindhagen började sitt yttrande med anledning af mitt svar på hans interpellation, med att säga om den första frågan, som han hade gjort nämligen:

»Anser regeringen stadgandet i 10 § regeringsformen om nödiga upplysningars inhämtande från vederbörande ämbetsverk innan ärendet i statsrådet föredrages vara en ovillkorlig föreskrift som måste iakttagas?» att den frågan var onödig. Jag skulle be att få fråga, hvarför han då gjorde denna fråga, när den var onödig. Det var herr Lindhagens egna ord.

Herr Lindhagen förebrådde mig därefter, att regeringen icke svarat på en annan fråga, som han gjort, nämligen den: »Om så är, anser regeringen att uti ett ärende rörande ett ämbetsverks organisation och arbetssätt för fullgörande af sin uppgift med vederbörande ämbetsverk menas främst det ämbetsverk, hvarom i ärendet är fråga, samt att det måste anses nödigt att inhämta detta ämbetsverks utlåtande?»

Jag kan med samma skäl säga herr Lindhagen, att den saken är ju alldeles uppenbar. Det står i mitt svar och innehålles i den grundlagsparagraf, som han citerade, att upplysningar skola

Svar å interpellation. (Forts.)

inhämtas från vederbörande ämbetsverk. Så härom torde icke vara mycket att tvista. Ganska onödigt synes det mig ock vara att då använda sådana uttryck som att »regeringen i sitt svar tiger just på den ömtåliga punkten», att »regeringen kringgår och försöker krångla sig ifrån svaret.» Det är så enkelt, att vi icke alls kringgått det, ty med vederbörande ämbetsverk menas naturligtvis det, som har med saken att göra.

Men jag skulle vilja inlåta mig litet mera på det som herr Lindhagen här talat om. Jag skall icke så mycket gå in på det sätt, hvarpå herr Lindhagen yttrat sig. Det tycks vara ett privilegium för herr Lindhagen att få yttra sig på det sätt han behagar, att han, så att säga, anser sig få säga allt hvad som faller honom in, vare sig det rör regeringen, som han talar om här, och om hvilken han påstår, att den begått en oerhörd kränkning af grundlagen, underlåtenhet o. s. v., eller när herr Lindhagen — borgmästaren i Stockholm — talar om den svenska domaremakten och de svenska domstolarnas sätt att funktionera. Jag kan icke beteckna det på annat sätt än såsom minst sagdt mycket obefogadt. Äfven enskilda personer få slängar i en debatt, där de icke äro i tillfälle att försvara sig, något som jag tror icke icke är så lämpligt. Jag ville hemställa, om icke herr Lindhagen tror, att det vore bättre och att han komme längre, om han anlade mera rent sakliga synpunkter, hölle sig till sak och försökte undvika personligheter, och om han möjligen iakttoge någon mera måtta, ty herr Lindhagen får väl dock icke ha rätt framför andra att säga allt hvad han vill. Ett iakttagande af regeln, att beskyllningar icke äro bevis, tror jag i detta fall skulle vara på sin plats. För öfrigt vill jag säga, att då herr Lindhagen för mig hvarken framstår såsom den, hvilken har privilegium att framför alla andra vara grundlagsväktare, eller såsom den, som framför alla andra är tolkare af grundlagen, så känner jag mig icke så illa berörd af det sätt, hvarpå han bemötte mitt svar på hans interpellation. En senare talare sade, att det var, som om en riktig grundlagstolkare uttalat sig.

När herr Lindhagen går ut och plöjer i grundlagsåkern, så undrar jag, om det icke vore lämpligt att han använde samma plogbill, vare sig han plöjer på sitt eget stycke eller på en annans, jag menar den plogbill, som innehålles i 84 § regeringsformen och som talar om att grundlagarna skola tolkas efter sin ordalydelse. Använder man denna, så tror jag, att man kommer ganska långt och icke behöfver förirra sig med afseende på hvad praxis i ena eller andra fallet kan bestämma, en praxis, som kanske mången gång icke ens är praxis, utan blott en vana, som just börjat uppspira.

Nu menar jag med detta, att när herr Lindhagen och herr Staaff, som strax därefter uppträdde såsom hans sekundant, nu klandrade tolkningen och tillämpningen af en grundlagsparagraf, detta är bra obilligt, då de samtidigt, såsom man säger, trampa en liten smula i en annan grundlagsparagraf och påyrka, att här

nu skall mellan regeringen och dem diskuteras ett alldeles speciellt fall. Jag skall icke följa de båda herrarna i någon diskussion i detta fall. Det må blifva konstitutionsutskottets sak att i den ordning grundlagen föreskrifver upptaga den saken, som här är fråga om i herr Lindhagens motivering och de båda herrarnes yttranden, huruvida någonting här af regeringen begåtts, som tarfvar en anmälan af konstitutionsutskottet, i hvilka fall regeringen naturligtvis kommer att ingå i svaromål på den saken.

Svar å interpellation. (Forts.)

Att däremot yttra mig i allmänhet om de frågor, som vidröras i herr Lindhagens interpellation och äfven i de båda yttrandena, har jag alldeles icke någonting emot. Det förhåller sig väl i dessa vattenfallsfrågor liksom i flera andra frågor så, att herr Lindhagen och jag icke förstå hvarandra. Detta beror, förmodar jag, därpå, att herr Lindhagen och jag icke tala samma språk och att vi därför hafva rätt svårt att komma att förstå hvarandra. Ja, äfven om det universalspråk, om hvilket herr Lindhagen motionerar, skulle komma att tillämpas, tror jag icke, att jag skulle komma att förstå honom ändå. Och hvad den andra talaren beträffar, som uppträdde till hans hjälp, så får jag säga, att jag äfven har litet svårt att förstå det språk, hvilket han understundom finner sig föranlåten att begagna, ja, jag går så långt, att jag säger att jag är glad, att jag icke talar det språket och hoppas, att jag icke kommer att lära mig tala det.

Men äfven om jag skulle riskera att i mitt anförande komma in på saker, där herr Lindhagen icke kommer att förstå mig, vill jag i alla fall, eftersom frågan förts in på motiveringen, eller, som herr Staaff säger, förts in på själfva realiteten, vattenfallsfrågan, yttra några ord därom. Det är visserligen många andra saker, som herr Lindhagen talat om, på hvilka jag icke skall inlåta mig, men hvad som beträffar vattenfallen och statens vattenfallspolitik skall jag visst icke underlåta, om kammaren vill lyssna på mig en stund, att ingå på ett utvecklande af mina åsikter rörande denna fråga och de synpunkter, ur hvilka jag anser att man bör se densamma. Jag får då i alla fall be herrarne ursäkta, att jag kanske blir litet utförlig i början. Det är därför att om jag skall kunna uttala mina åsikter mera fullständigt i den saken, så är det nödvändigt, att jag först uppsätter en fond, mot hvilken enligt min mening frågorna böra ses och bedömas.

Sveriges vattenfallstillgångar representera icke obetydliga kvantiteter vattenkraft. Att uttala sig om huru stora dessa tillgångar noga bestämdt äro kan man icke göra, därför att därtill äro de alltför okända, alltför litet undersökta, men man kan dock säga med ett mycket approximativt tal — alla siffror jag nu kommer att anföra äro blott approximativa — att de representera ungefär 10,000,000 hästkrafter, disponibla under större eller mindre delen af året, kanske mellan halfva och hela

Svar å interpellation. (Forts.)

året. Af dessa beräknas erhållas 2½ million vid lågvatten i vattendragens oreglerade tillstånd. Detta är maximivärdet under förutsättning att all vattenkraft kan tillgodogöras. Af denna kvantitet kommer på Norrland 75, på Svealand 15 och på Götaland 10 %. Men, frågar man, hvad representerar då den vattenkraft, som är statens? Ja, det känner man icke heller så exakt, men enligt vattenfallskommitténs utredning skulle den representera 880,000 hästkrafter, däraf 670,000 skulle kunna uttagas vid medelvatten. Ser man nu efter, till hvilken nytta denna stora krafttillgång kommit, *hvilken användning vattenfallen fått i vårt land*, så få vi först konstatera, att vattenkraft sedan långt tillbaka i tiden varit använd i vårt land, ehuru den haft en obetydlig utveckling före industrialismens intåg. Industrien var det som framdref användandet af vattenkraften. Det nästa stora steget, den nästa stöten framåt, kom i och med möjligheten att kunna öfverföra elektrisk energi från vattenfallen. Därmed togs ett mycket stort steg, och man såg huru vid slutet på 80- och under 90-talet vattenkraftanläggningar allt allmännare kommo till vid bruk och andra industriella verk i vårt land, huru senare stora kraftbolag bildades i akt och mening att öfver stora trakter sprida kraft i större eller mindre kvantiteter och göra nytta på vidsträckta områden.

Staten har ju icke varit främmande för detta. Staten har ju tagit en ganska stor del däri. Jag nämner endast i förbigående de tre stora vattenkraftanläggningarna, som finnas eller äro projekterade, nämligen Trollhättan, där utbyggnader gjorts för 80,000 och där det uttagits 40,000 hästkrafter. Staten kan i Göta älf få ända till 200,000 hästkrafter. Vidare ha vi Porjusfallen, hvarom Riksdagen i fjol fattade beslut, hvilka utbyggts för 50,000 och installerats för 35,000 hästkrafter, och som efter reglering kunna lämna 300,000 hästkrafter tillsammans med statens öfriga fall i Stora Lule älf. Och slutligen ha vi Älfkarlebyfallen, hvarom proposition kommer att framläggas till innevarande års riksdag.

Nu kan man fråga sig: Hvad är det då, som skulle kunna göra användandet af vattenfallen så värdefullt för vårt land? Jag skulle kunna säga, att det är tre viktiga moment, som härvidlag synas mig särskildt betydelsefulla. Det första är det, som handlar om *vattenkraftens betydelse för att minska användningen af stenkol.* Därmed är man inne på ett kapitel, som är af vikt därför, att vattnet lämnar oss en kraftkälla inom vårt eget land i stället för en hämtad utanför vårt lands gränser, och det är af betydelse i nationalekonomiskt afseende. Redan nu äro icke så få stationära ångmaskiner utbytta mot vattenkraftstationer.

En annan betydande sak är elektrifieringen af våra järnvägar. Riksdagen har varit med om att taga viktiga steg i det afseendet vid statens järnvägar, nämligen genom att anordna försöksdrift på sträckorna Stockholm—Värtan och Järfva—Tomteboda, försök, som utfallit så lyckligt, att jag tror man kan säga med bestämdhet, att problemet att införa elektrisk drift på våra statsbanor tekniskt är

löst. Med detta öppnas enligt min mening stora vidder för användandet af vattenfallen, och Riksdagen har äfven deltagit i beslut om inköp af vattenfall för elektrisk järnvägsdrift. Hvad detta betyder, kan man se, om man betraktar de siffror, som representera stenkolens åtgång vid järnvägarna. Enligt en uppgift från statens järnvägar använde dessa i fjol 481,000 ton engelska stenkol, representerande ett värde af 6,440,000 kronor. Hur mycket, som användes af de enskilda järnvägarna, känner jag ej, men genom en jämförelse med hvad som åtgått vid statens järnvägar tror jag mig kunna säga, att det uppgår till omkring 350,000 ton. Det måste ju således vara af stor betydelse för vårt land, om vattenfallen kunde komma till nytta för detta ändamål. *Svar å interpellation.* (Forts.)

Den andra synpunkten, som jag skulle vilja lägga på vattenkraftens användande, är *dess stora betydelse som ersättare af träkol.* Den saken kan synas rätt obetydlig, men är i själfva verket mycket betydande. Länge har man spekulerat öfver problemet att genom begagnande af elektrisk energi i och för alstring af värme kunna inskränka träkolens användande. Man vet, att vår urgamla tillverkning af järn och stål lider mycket af svårigheten att kunna erhålla träkol, och enligt min uppfattning vore det till stor skada för landet, om icke denna handtering skulle kunna stå sig i konkurrensen med utlandet. Svårigheterna blifva större därigenom, att nya metoder uppfinnas i utlandet, och då samtidigt tillverkningspriserna stiga i vårt land, är det icke alltid så godt för dessa tillverkare att kunna reda sig. Då uppstod tanken att kunna af elektrisk energi erhålla den värme, som erfordras för smältningen. Problemet löstes till en början så, att man åstadkom smältning af tackjärn eller stål. Det var en jämförelsevis ringa sak. Det stora problemet består i att kunna reducera malmen direkt till tackjärn. Nu har genom järnkontorets frikostighet att anslå penningar till ändamålet och genom statens mellankomst, i det att den ställt billig drifkraft till förfogande, ett försöksverk kommit till stånd, som arbetat sedan midten af sistlidne november månad, och de försök, som gjorts, hafva utfallit fullt tillfredsställande. I stort sedt kan man därför säga, att de resultat, som uppnåtts vid detta försöksverk, motsvara förväntningarna, och redan nu stå, efter hvad jag hört uppgifvas, två stora järnverk i begrepp att öfvergå till metoden. Ett järnverk, som städse gått i spetsen då det gällt nya uppfinningar, har redan anställt försök i ett par års tid. Förhoppningarna att genom den elektriska malmreduktionen kunna inbespara omkring två tredjedelar af det vid den vanliga masugnsprocessen erforderliga kolet synas ha utsikt att gå i fullbordan. Om nu detta, som jag tror att man kan hoppas, kommer att lyckas, är därmed något af stor betydelse vunnet för användandet af våra vattenfall.

För fullständighetens skull vill jag icke underlåta, att omnämna den tredje stora faktor, som här spelar in. Som bekant användes utom för direkt kraftöfverföring, såsom för drifvande af motorer och för belysning, elektrisk energi äfven för annan smält-

Svar å interpellation. (Forts.)

ning af metaller än den nyss omnämnda, d. v. s. *för andra elektrometallurgiska äfvensom för elektrotermiska och elektrokemiska ändamål.* Jag skall endast taga ett par exempel. Zinkframställning pågår i ett försöksverk vid Trollhättan. Kväfveindustrien har sedan länge tagit stort uppsving i Norge och är under införande äfven vid en större anläggning i Norrland. Detta experiment att framställa gödningsämnen på detta sätt och med denna metod är naturligtvis för våra landtbrukare af största intresse. Slutligen har den elektrokemiska industrien nått stor omfattning i utlandet och saknas icke heller i vårt land. Jag erinrar om bland annat karbidframställningen vid Alby, samt kaliumkloratindustrien på samma ställe.

När man nu ser denna bakgrund, föreställer jag mig, att hvar och en måste känna, att det ligger stor makt på, att *staten i sin vattenfallspolitik* fullföljer ett mål och går den väg, som leder till det målet på ett klokt, försiktigt och förståndigt sätt. Det är gifvet, att dessa stora utvecklingsmöjligheter måste föranleda, att man ägnar frågan stor uppmärksamhet. Jag säger då, att vattenfallen efter min uppfattning böra göras fruktbringande, där så kan ske. Alla torde vi då vara ense om, att *statens vattenfall*, för så vidt det angår stora vattenfall, där stora kraftmassor äro samlade, utan tvekan skola bevaras för statens egna ändamål, det må vara för elektrisk drift af järnvägar eller annat, äfvensom för andra allmännyttiga ändamål, så snart man anser, att de för dessa ändamål behöfvas. Exempel därpå hafva vi i Trollhättan, som från statens kraftverk sprider kraft öfver stora landsändar. Hvilken betydelse detta har, ligger i öppen dag, då därigenom kraft kan erhållas äfven i små kvantiteter för handtverkare och sådana små industriidkare, som annars knappast kunde ha annat än handkraft att tillgå. Vidare vill jag erinra om Porjusfallet och Älfkarlebyfallet. Behöfvas ytterligare sådana vattenfall för samma ändamål, skola de för det ändamålet reserveras.

De vattenfall återigen, som icke behöfvas för dylikt ändamål, borde väl äfven de användas, äfven om icke staten behöfver dem för detta eller annat sådant ändamål. Hur de då skulle komma att användas, är ju äfven rätt klart af den lag, som Riksdagen antog i fjol om utarrendering af statens vattenfall. Herrarna erinra sig, att den lagen kom till stånd för att underlätta begagnandet af sådana vattenfall, som kronan icke själf behöfver. Den lagen har ytterligare kompletterats genom ett förslag från Kungl. Maj:t i år om införande af ett nytt institut, den s. k. vattenfallsrätten, motsvarande tomträtten. Om den blir af Riksdagen antagen, tror jag, att den kommer att blifva af ganska stor betydelse. Slutligen håller jag före, att det endast kommer att bli i undantagsfall, ja, kanske ytterst undantagsvis, som staten kan komma att sälja något vattenfall. Det skulle väl då vara under sådana omständigheter, att kronan endast är ringa delägare i ett vattenfall, eller om fallet är af ringa betydelse, eller kanske någon gång, om ett vattenfall erfordras för ett alldeles speciellt kommunalt ändamål.

Hvad har gjorts för att fullfölja denna vattenfallspolitik?

De åtgärder som från statens sida vidtagits under de senare åren äro följande.

Svar å interpellation.

(Forts.)

Jag omnämner endast i förbigående den stora vattenfallskommittén, som arbetade åren 1899 till 1903, och hvars förslag i viss mån ligger till grund för den senare lagstiftningen. Jag nämner i förbigående lagen om expropriation för elektriska ledningar af 1902.

För ett rätt tillgodogörande af statens vattenfall och af vattenfall i allmänhet är det af vikt att känna, huru stor kraft de innehålla, de hydrografiska förhållandena, och därför inrättades med Riksdagens bifall 1907 den hydrografiska byrån. Den följdes snart därefter af vattenfallsstyrelsen, som inrättades för att tillvarataga och utnyttja statens vattenfall och vattenkraften i allmänhet. Jag förbigår nyss omnämnda utarrendering af vattenfall och den föreslagna vattenfallsrätten, men omnämner dem, eftersom de höra med i detta sammanhang. Slutligen har med Riksdagens medgifvande i fjol tillkommit ett uppslag, nämligen förteckning öfver vattenfallen. Uppdraget att verkställa denna är anförtrodd åt vattenfallsstyrelsen, hydrografiska byrån, geologiska byrån i vissa delar och meteorologiska byrån. De resultat, som åstadkommas, skola sammanföras för hvarje större vattendrag, och resultatet hoppas jag skall bli, hvad jag skulle vilja kalla ett inventarium öfver våra vattenfall.

Den fråga, som på sista tiden varit brännande, och som äfven synts brännande för herr Lindhagen, då han skref sin interpellation, det är naturligtvis frågan om *statens rätt till vissa vattenfall i Norrland.* Den har, tror jag man kan säga, på många håll, icke från herr Lindhagen, men på andra håll, föranledt åtskilligt missförstånd. Det är ju klart, att, när staten väcker anspråk på ett vattenfall, detta är föregånget af en utredning. Att frågan väckes just vid det tillfälle, då vattenfallets ägare eller innehafvare skall bygga i vattenfallet, eller då han skall börja ombyggnad af en dammanläggning, som han förut kan ha, är naturligt, därför att vid detta tillfälle hålles syn på platsen, vid hvilken syn kronan är företrädd af ombud. Detta ombud skall naturligtvis på förhand ha studerat handlingarna i ärendet och satt sig in i frågan, och om han finner, att kronan har någon rätt, är det hans skyldighet att i enlighet därmed väcka påstående vid synen. Har sådant påstående blifvit väckt, är det gifvet, att därmed skall, som man säger, lagligen vidare förfaras. Att emellertid af detta vållats betydande osäkerhet till olägenhet för dem, som vilja begagna sig af vattenfallen och bebygga dem, är alldeles klart. Den olägenheten kan man emellertid enligt min mening endast afhjälpas så, att staten försöker påskynda utredningen af dessa tvister, så att de icke få fortgå år efter år, utan att staten försöker få dem afgjorda så fort som möjligt. Jag vill i detta sammanhang påpeka, att det genom den arrendelag, som antogs i fjol, blifvit möjligt att kunna under den tid, då en tvist är under afgörande, tillgodogöra sig vattenfallen. Enligt ett tillägg till arrendelagen kan nämligen, under det en vattenfallstvist pågår, vattenfallet af kronan utarrenderas. Om således en enskild person äger ett vattenfall, på

Svar å interpellation. (Forts.)

hvilket kronan gör anspråk, och tvist uppkommer, kunna alternativa arrendekontrakt uppgöras, som sedan efter tvistens afgörande träda i tillämpning allt efter den utgång, som tvisten har fått. Blir den gamle ägaren förklarad vara ägare, så förfaller hvarje arrendekontrakt, blir kronan ägare, så tillämpas ett arrendekontrakt, och bli båda ägare till viss andel, så får ett annat arrendekontrakt tillämpas. Detta är ju i sin ordning, och fruktan för att afgifterna skulle uttagas retroaktivt har ingen grund. Beträffande kronans anspråk på sådana vattenfall, där syn icke begärts för utbyggande, så pågår, såsom interpellanten säger, där en kameral och juridisk utredning, och den skall naturligtvis fullföljas i den mån sådant är erforderligt.

Jag skall icke mycket längre taga kammarens uppmärksamhet i anspråk. Blott några ord ber jag ytterligare få tillägga. Jag förmodar, att herr Lindhagens tanke är en annan än min i det fall, som nu senast berörts, nämligen angående skyndsamheten. Jag har den uppfattningen, att det är önskvärdt, att skyndsamhet iakttages vid bedrifvandet af statens vattenfallsprocesser, och det af hufvudsakligen två skäl. Det första är det, att jag förmenar, att då en ägare har suttit under långliga tider, kanske århundraden såsom ägare till ett vattenfall, i hvilket han kanske äfven har byggt och utnyttjat vattenkraften, utan att någon därpå gjort anspråk, att, när detta inträffar, och han plötsligt finner sina anspråk på vattenfallet bestridda af kronan, kronan då äfven har skyldighet att gent emot denne ägare söka fortast möjligt se till, att rättegången blir snart afgjord. Men jag har ytterligare ett skäl hvarför jag förmenar snabbhet böra iakttagas i detta hänseende. Det är gent emot vårt land, och jag skulle vilja säga vårt folk. När vattnet rinner i vattenfallet i sitt naturtillstånd, så är det ju till föga nytta. Då vågar jag säga, att det är en välgärning, om detta vattenfall kan tillvaratagas för produktionens tjänst och därigenom bli till nytta, det må vara för att minska importen af stenkol, förbrukningen af träkol eller för skapandet af industri af det ena eller andra slaget. I hvarje fall kommer det produktionen till nytta och därmed hela vårt folk. Min uppfattning om utvecklingen af vår industri är, att denna utveckling är af den allra största betydelse. Jag är af den meningen, att industrien vid sidan af vår modernäring, vårt jordbruk och därtill hörande skogsbruk, skall vara den ryggrad, på hvilken vi ha att stödja oss i konkurrens med andra länder, och att industrien skall skapa de arbetsmöjligheter i landet, som icke jordbruket allena förmår skänka. Därigenom beredes plats för ett större antal innevånare i landet. Vattenfallens tillgodogörande betyder således, efter mitt sätt att se, bröd och inkomst åt folket, det betyder ökadt välstånd, och därför har jag den uppfattningen, att, under iakttagande naturligtvis af alla laga former och med full trygghet för en fullständig utredning beträffande kronans äganderätt, man likväl bör söka påskynda afgörandet i de uppkomna rättstvisterna mellan kronan och enskilda.

Herr Staaff: Herr talman! Statsministern har nyss förebrått herr Lindhagen, att denne i sitt anförande talat om åtskilligt, som icke hör till saken. Jag tror nästan, att om man ser på interpellantens frågor (och äfven motiveringen), man kan säga, att statsministern har talat *hufvudsakligen* om åtskilligt, som icke hör egentligen till den sak, i hvilken interpellanten visat sig vetgirig. Men om jag fattade statsministern rätt, syntes han med den grundlagsenliga aera, som han numera inslagit, ha den uppfattningen, att han icke skulle kunna svara i fråga om det han kallar ett speciellt fall. Jag vet icke, om jag fullt riktigt uppfattade honom. Då han höll ett så långt anförande, skulle man emellertid kunnat vänta, att han något närmare gett sig in på den fråga, som för interpellanten uppenbart är hufvudfrågan, nämligen: hvarför förbigingos myndigheterna, hvarför fingo de icke uttala sig om den åtgärd, som vidtogs? Interpellanten har i sitt anförande här också antydt, att regeringen skulle hafva, jag vet icke, om interpellanten sade, ägt visshet om, men åtminstone ansett mycket sannolikt, att myndigheternas utlåtande skulle bli afstyrkande. Det skulle ju vara ganska intressant att erhålla en upplysning om, huruvida detta är riktigt, eller om det är ett misstag. Men ifall jag uppfattat statsministern rätt i det förra afseendet, då ber jag att få på det bestämdaste framhålla, att efter min uppfattning och efter den uppfattning, som med mycken styrka här från flera håll tillkännagafs under förra riksdagen, så måste det vara interpellationsinstitutets mening och uppgift att åstadkomma ett meningsutbyte mellan konungens rådgifvare och kamrarnas ledamöter äfven i fråga om ett speciellt fall. Statsministern antydde, att detta skulle strida mot någon grundlagsparagraf. Jag känner icke någon sådan grundlagsparagraf, men jag förmodar, att han menar samma grundlagsparagraf, som vid förra riksdagen utgjorde ett halmstrå för en annan konungens rådgifvare att komma ifrån ett svar i en viktig fråga, nämligen regeringsformens 90 §. Men det är nog alldeles klart, att 90 § regeringsformen icke annorlunda än genom en tydlig vantolkning kan tolkas på det sättet, att den skulle förhindra interpellationer och interpellationssvar om speciella fall. Och i fall statsministern skulle vilja sträcka sitt grundlagsstudium längre än till den paragraf, som talar om, att grundlagarna skola tydas efter ordalydelsen, så skulle jag vilja rekommendera honom att taga kännedom om en synnerligen intressant utredning om just 90 § regeringsformen och dess verkliga mening, som i slutet af förra året utkom. Den utredningen visar ganska tydligt, att den praxis, som här i Andra kammaren nästan obrutet hittills har följts, den har också de starkaste vetenskapliga grunder för sig.

Svar å interpellation. (Forts.)

Jag kan icke annat än vidhålla min uppfattning om, att det, som utgjorde det verkligen intressanta i denna interpellation, det har man alldeles icke fått veta något om. Och jag hoppas därför, att interpellanten skulle vilja godhetsfullt taga

Svar å interpellation. (Forts.)

i öfvervägande, om icke en annan väg skulle kunna finnas för att få veta, hvad kammarkollegium verkligen tänkt, t. ex. den väg, som jag förut omnämnt. Man kan visserligen försöka hindra detta. Men ett sådant försök torde nog kanske kunna öfvervinnas.

Herr statsministern, som denna gång uppträdde med en viss faderlighet såväl mot interpellanten som gent emot mig beträffande vårt sätt att yttra oss här i kammaren, lyckades med sin vanliga originalitet verkligen bringa mig i förvåning. Jag antager nämligen för visst, att jag icke misstager mig, då jag tror, att han, hvad mig beträffar, hänsyftade på mitt anförande under remissdebatten detta år. Men om jag därutinnan har rätt, då, menar jag, förvånar det mig verkligen, att han kunde säga, att jag talar ett språk, som han icke förstår. Ty hur många och bistra de anmärkningar än varit, hvilka från statsministerns högt stående press utslungats mot mig efter detta anförande, så har dock ingen af högertidningarna lyckats komma på den underbara idén, att jag skulle talat ett språk, som icke kunde förstås.

Friherre Palmstierna: Herr talman, mina herrar! Det är alltid ett sällsynt men likväl utsökt nöje att kunna vid något tillfälle få instämma med statsministern. Statsministern förklarar nämligen här, att han talar ett annat språk, ett annat tungomål än vi socialdemokrater. Han förklarar äfven, att han talar ett annat språk än denna kammares majoritet. Jag skulle vilja säga herr statsministern, att det, som egentligen är *skillnaden* mellan statsministern och oss i detta fall, är, att *vi* för vår del väl igenkänna det tungomål, som statsministern använder på sin sida. Det tungomål ha vi funnit ett uttryck för i föreningslagen, där man vill paragrafbinda småfolkets hvardagslif ute i bygderna. Detta språk hade vi fått uttryck för i banklagen, som vill lamslå den kooperativa sparkasseverksamheten och vidare i aftalslagen, där man har velat helt och hållet instänga arbetarrörelsen i landet. Herr statsminister, nog känna vi igen det språket, och i dagens debatt har det gått igen kraftigare än kanske någonsin förut. Och jag är i det afseendet ytterst tacksam, för att landet fått veta, hvad statsministern intager för ställning i denna viktiga fråga, som kanske är en af de allra viktigaste, som vi här hafva att behandla. Frånsedt emellertid detta »tungomålstalande» från statsrådsbänken är det bäst att säga ifrån, att rent *sakliga* meningsskiljaktigheter göra sig bestämdt gällande mellan statsministern och oss, och jag är litet tveksam om, huruvida icke dessa sakliga meningsskiljaktigheter t. o. m. tränga vida närmare statsministerns egna kretsar än man kunnat förmoda.

I ett par punkter af statsministerns anförande rörande vår vattenfallspolitik kan jag emellertid instämma med honom. Då han förklarar, att statens vattenfall först bör tagas i bruk för *statens* egna ändamål, instämmer jag naturligtvis med honom. Vidare att de böra upplåtas för produktion så fort som möjligt

och under förhållanden, som gagna produktionen och tillvaratagaa statens intressen. Vidare att man endast i undantagsfall bör sälja vattenfall, som tillhöra staten. Där börjar jag för min del draga mig något, men när statsministern antyder, att det endast var fråga om försäljning till kommuner, så ber jag att få instämma med honom. Ty därigenom blir ju kraften fortfarande bibehållen i det allmännas ägo. Och vidare ber jag få säga, att när statsministern framhåller, att vattenrättsprocesserna böra till produktionens båtnad bedrifvas med all den skyndsamhet, som är nödvändig för produktionens gagn, så är detta också något, som man naturligtvis från den synpunkt, som jag för min del företräder, icke har något att erinra emot, blott produktionen inriktas så, att den ställes till hela folkets gagn. Men af hela herr statsministerns anförande framgår, att han uteslutande tänkt på *produktionen*, på finanskapitalet, på storindustrien och på grosshandeln, samma tankesfär som alltid gör sig gällande, när någon af regeringens ledamöter framträder. Hvad som rör sig inom dessa kretsar finner uttryck i lagförslag, i protokoll inom Riksdagen, men för det, som *småfolket* har i sina tankar, och för dess behof är herr statsministern fullständigt fjärran. Så också här. Icke ett ord om tillvaratagandet af dessa vattentillgångar på ett sådant sätt, att *hela* folket får del af dessa stigande värden, att produktionen omedelbart och direkt blir till gagn för hela vårt svenska folk. Programmet är ju, att produktionen skall riktas på allt sätt. Förlåt, herr statsminister, en parentes: detta herr Hildebrands program, som han nyligen låtit affischera på alla Stockholms knutar som så märkvärdigt, äfven det tycks herr statsministern ha upptagit utan den kritik, som varit nödvändig. Jag vill säga: hvad denna kammare velat häfda är, att på samma gång man skall låta produktionen fullfölja sina syften, skall denna produktion dock bringas till ett sådant arbete, att invånarne i landet få verklig och direkt nytta däraf. Med andra ord, ej endast produktionsprincipen utan också *fördelningsprincipen* har fått ett klart och bestämdt uttryck af denna kammares majoritet, när densamma uttalat, att *koncession* skulle vara nödvändig för *utbyggande* af vattenfall. Kammaren vet väl, att jag för min del och jag antar andra inom det parti, jag tillhör, gå längre och vilja ha koncession äfven vid *förvärf* af vattenfall. Och dock står herr statsministern här, nu som förut, och talar direkt i strid mot denna kammare, den folkvalda kammaren. Icke ett ord säger han om hvad som ligger denna kammare om hjärtat eller att värdestegringen å denna vattentillgång skall gå i samhällets ägo, i alla medborgares ägo. Jag ber att få säga herr statsministern: jag vet icke om det är någon tillfällighet eller om det är någon annan anledning som gör, att jag i detta ögonblick ser herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet sitta på sin vanliga plats i kammaren och icke på statsrådsbänken. Jag ber att få nämna, att den person, som nu förestår statens domäner, år 1898 skref en motion, som jag för min del och säkerligen många af kammarens

Svar å interpellation. (Forts.)

Svar å interpellation. (Forts.)

ledamöter ansågo vara af den beskaffenhet, att vi hälsade den med tillfredsställelse. Det är möjligt, att det skratt, som nu som så ofta eljest höres från statsrådsbänken, kan innebära, att min tanke är förfelad. Emellertid skrifver herr Nylander i motionen nr 163 för år 1898 — jag citerar själfva kärnan af hans motion —: »Man har ifrågasatt, huruvida icke staten borde på något sätt förvärfva äganderätten till Sveriges mera betydande vattenfall för att därefter genom utarrendering eller annorledes så ordna, att inkomsten af dessa naturtillgångar komme landet i sin helhet till godo» etc. Där skymtar dels fram liberala samlingspartiets kraf på *expropriation* beträffande vattenfallen för stat och kommuner, dels skymtar fram det *koncessionssystem*, som vi gjort oss till företrädare för och som sedan liberala samlingspartiet upptagit och för hvilket denna kammares majoritet uttalat sig. Själfva klämmen i herr Nylanders motion går äfven ut på en utredning af äganderätten till landets mera betydande vattenfall i den mån denna rätt kan vara tvistig. Det var åtskilliga af kammarens ledamöter, som skrefvo på den motionen. Den gaf i viss mån uppslag till en rationellare vattenfallspolitik. Jag kände för min del en viss tillfredsställelse, då den man, som skrifvit en sådan motion, tog plats inom den gren af statsförvaltningen, där man borde beakta ett sådant syfte, och leda detsamma till gärning inom regeringen. Men herr statsministern har tillräckligt låtit oss veta, att den tankegång, som för 13 år sedan kom till uttryck på detta sätt, icke längre återfinnes i regeringens politik. Den politiken känna vi igen, dess tungomål känna vi allt för väl. Ja, mina herrar, vi äro snart allt för vana därvid.

Hans excellens herr statsministern Lindman: Endast ett par ord med anledning af den siste talarens anförande! Jag ber att få fästa friherre Palmstiernas uppmärksamhet på, att hvad jag talade om var statens vattenfallspolitik beträffande *statens* vattenfall. Jag kan knappast få fram af interpellationen, att i den talats om något annat. Men friherre Palmstierna har med utvecklande af stor kraft gått vid sidan om saken och talat om statens politik beträffande *enskilda* vattenfall.

Herr Lindhagen: Man skulle väl egentligen först börja med att skilja bort det som ej hör hit. Då vill jag säga, att äfven herr statsministern tillåter sig nu som så ofta att tala om litet af hvarje, och detta tycker jag icke är något att klandra. Det hela bli litet gemytligare på det sättet. Men då herr statsministern framhöll, att här talades så många språk, så vill jag åberopa just detta som stöd för min framställning i annat sammanhang, att behof förefinnes af det världsspråk, på hvilket statsministern ägnade ett litet nedblickande.

Så talade herr statsministern gemytligt och på sidan om saken om ett annat ämne och om mitt sätt att föra in i debatten domstolarnas sätt att fungera. Borgmästaren i Stockholm, tänk, *borg-*

mästaren i Stockholm, sade han. Detta var bara ett eko af hvad statsministern i Sverige, tänk, *statsministern i Sverige*, yttrade i samma fråga i fjor. Det inträffade nämligen, att jag som ledamot i Stockholms magistrat i anledning af ett uppkommet ärende måste reservera mig mot majoritetens förklaring, att i och med det att en person har fått en domarbefattning, är hans sinnelag fullkomligt änglalikt: det får icke kastas någon skugga på honom, någon misstanke att han icke skulle förstå eller icke förmå att utöfva den gudomliga rättvisan. Jag måste reservera mig i kraft af mitt ämbete till protokollet mot en sådan uppfattning som icke var min. Mot detta uppträdde herr statsministern här i kammaren och sade: jo, det är just fint, att en domstolsledamot utsprider sådana samhällsupplösande läror, hur skall det gå med domarenas självständighet, om sådant får äga rum? För att en domare i sin ämbetsutöfning händelsevis råkat vara självständig, så ingrep statsministern i Sverige på detta uppseendeväckande sätt. Detta var ju egentligen smädelse mot mig i och för mitt ämbete, och helt säkert skulle herr statsministern blifvit fälld, om jag åtalat honom, men det faller mig gifvetvis icke in att göra. Ja, herr statsminister, vi äro nog åtminstone lika goda kålsupare allesammans.

Svar å interpellation. (Forts.)

Men det är svårt att komma tillbaka till hvad det här gäller. Man går som katten kring het gröt. Herr statsministern gjorde stora, stora cirklar kring det hela.

Nu vill jag säga, att herr statsministern i sitt andra svar gick ett steg vidare i anledning af sista stycket i andra punkten i min interpellation: »Om så är, anser regeringen att uti ett ärende rörande ett ämbetsverks organisation och arbetssätt för fullgörande af sin uppgift med vederbörande ämbetsverk menas främst det ämbetsverk, hvarom i ärendet är fråga, samt att det måste anses nödigt att inhämta detta ämbetsverks utlåtande?» Denna fråga besvarades icke i det första svaret utan först i det andra. Och svaret är: jo, herr Lindhagen, det är självklart. Då skall jag be att till herr statsministern få rikta en tredje och en fjärde fråga. Hvarför har icke denna självklara sak iakttagits af regeringen i detta fall? Och har regeringen haft anledning antaga, att kammarkollegium skulle ha afstyrkt ärendet, ifall kammarkollegium blifvit tillfrågadt? All utveckling går långsamt, och herr statsministern går också långsamt tillväga vid besvarandet af mina frågor. Förut togs bara ett steg och sedan fortsattes med ett andra; nu vågar jag be honom att också taga det tredje och fjärde.

Det var om den saken. Så skall jag be att något få ingå på frågan om skyndsamheten vid afgörandet af dessa rättegångsärenden, som skulle vara erforderlig för att vattnet icke skulle rinna bort. Då vill jag påpeka, att det ju är så väl beställdt, att vattenfall kan utarrenderas, under det att processen pågår. Därigenom äro de värsta vådorna aflägsnade. Härom är icke heller fråga nu. Saken gäller, att vattnet icke skall rinna bort i jobbares händer, så att det icke kommer folket till godo. Det är däri den stora frågan ligger, och därför är det viktigt för staten att bevaka sina intressen. Äfven

Svar å interpellation. (Forts.)

om en tillfredsställande vattenrättslag icke finnes, så är det bättre att utredningarna ske långsamt, om de blott afgöras på sådant sätt, att vattnet rinner befruktande ut öfver landet.

Nu sade herr statsministern, att då en fråga är väckt, måste med den lagenligt förfaras. Då skall jag be att få framställa tre frågor. Den första frågan är: hvem är det, som lämpligast bör afgöra, när en rättstvist bör väckas? Detta är en hufvudsak. De båda förtroendemännen, vännen Hagelin och kusin Hamilton, ha fått i uppdrag att göra anmälningar efter sitt godtycke. Men hvem garanterar, att någon anmälan i alla erforderliga fall kommer från detta håll? Är det då icke bättre att afgöra frågan om hvem som skall anmäla? Så den andra frågan: är det icke bättre, att utredningen blir fullständig och omsorgsfull, än att skyndsamheten äfventyras? Vidare och för det tredje: är det icke tryggare — jag vill icke kasta skugga på någon, ty vi äro alla beroende af intressen af olika slag — är det icke tryggare och bättre att få en speciellt *sakkunnig* institution, som utan att vara beroende af privata intressen afgör dessa frågor, så att man icke behöfver att öfverlämna dem till privata advokatbyråer och andra som äro starkt engagerade med dessa enskilda intressen, som staten måste kämpa med? Det är dessa tre frågor, jag velat framställa.

Chefen för civildepartementet herr statsrådet grefve Hamilton: Herr talman! Herr Lindhagen tillät sig nyss, då han omnämnde en af de personer, som han fått i uppdrag att taga hand om dessa anmälningar, att kalla honom »kusin Hamilton». Ja, mina herrar, det är min kusin. Jag öfverlämnar åt herrarna att bedöma beskaffenheten af denna insinuation. För min del vill jag icke svara herr Lindhagen mer än att till hans studium rekommendera ett litet arbete, som han känner från sin barndom. Det kallas i dagligt tal lillkatekesen. Det finnes däri ett bud, som kallas åttonde budet. Det innehåller endast en rad, så att det är lätt att lära sig utantill. Och skulle herr Lindhagen icke förstå dess tillämpning, så finnas äfven kommentarier.

Friherre Palmstierna: Herr talman! Herr statsministern visade sig synnerligen känslig för hvad jag sagt. Då han sade, att jag yttrat mig om den del af vattenfallspolitiken, som han icke yttrat sig om eller icke velat yttra sig om, så var detta bara konstaterandet af ett faktum och ingenting annat. Statsministern förklarade i början af sitt långa anförande, som syntes mig ganska främmande för de af interpellanten framställda frågorna, att han ämnade tala om *statens vattenfallspolitik*, och för min del anser jag, att koncessionsfrågan hör till statens vattenfallspolitik. Det är emellertid rätt egendomligt, att statsministern icke på något sätt velat bemöta eller förklara saken, utan helt enkelt säger: Det ingår jag icke på.

Herr Lindhagen: Jag kan gärna svara civilministern på det han yttrade med att säga, att jag bara ville imitera den gemyt-

liga ton, som herr statsministern har infört och äfven nu här användt. Jag menar ingenting annat, än att man väl får liksom regeringen taga det mera familjärt i dessa frågor. *Svar å interpellation.* (Forts.)

Hans excellens herr statsministern Lindman: Ja, det är också ett sätt att vara gemytlig. Det finnes många sätt här i världen att vara gemytlig, och herr Lindhagen har sitt sätt för sig.

Då herr Lindhagen i sitt senaste anförande klandrade mig för att jag här tog domarmakten i försvar — det var domarna i utöfning af deras ämbete och icke något annat jag talade om, således det ämbete de hafva såsom domare att förvalta — så vill jag säga, att jag tror, att det kommer att stå i det stenografiskt uppteckna de protokollet, att herr Lindhagen talade bland annat om orättrådiga domar. Ja, är det gemytligt? Åtminstone jag kallar det icke så.

Vidare vill jag säga ett ord till friherre Palmstierna. Jag har uttryckligen betonat, att hela mitt anförande utgick på, att uttala min uppfattning och min mening om statens vattenfallspolitik beträffande *statens* vattenfall. Här har, såvidt jag förstår, icke varit fråga om något annat. Att jag därvid tillade det uttrycket, att Sveriges hela vattenkraft representerar 10 millioner hästkrafter, var endast för frågans belysning i dess helhet. Men det yttrande jag hade om statens vattenfallspolitik rörde allenast statens vattenfall. Om jag skulle hafva talat äfven om de enskilda, så är jag rädd för, att herr talmannen skulle hafva tyckt, att jag hållit på för länge, och därför ville jag icke fresta hvarken herr talmannens eller kammarens tålamod genom att gå in på annat än den fråga, som ligger till grund för interpellationen.

Ytterligare ett ord till friherre Palmstierna. Han sade, att jag icke såg frågan ur folkets synpunkt utan endast talade om de storfinansiella, storindustriella och grosshandelssynpunkterna. Jag tror dock icke, att jag använde något af dessa uttryck, men däremot betonade jag vikten af, att man icke skulle fördröja, utan tvärtom påskynda tillgodogörandet af vattenfallen. Och det är en sak, som rör hela vårt folk och hela vårt land. Jag anser, att det är viktigt, att den saken verkligen blir upptagen och att vattenfallen komma till begagnande. Det är mera fruktbringande än att uttala sig såsom herr Lindhagen gör i en vid denna riksdag väckt motion, där han framkastar följande: »Låtom oss därför en gång börja att kondensera den nordiska atmosfären, så att det snart kommer regn.» Jag tror, att det regnet skulle vara mindre fruktbringande än den nytta, som uppkommer, ifall man börjar tillgodogöra sig vattenfallen.

Herr Lindhagen: Ja, herr talman. Det där nordiska »regnet» förstår icke herr Lindman. Det betyder något befruktande, som kommer vårt folk i allmänhet tillgodo. Här gäller det endast närmast hvad som kan åstadkommas i penningar, och jag skall därför icke inlåta mig på de mera ideella synpunkterna.

Svar å interpellation. (Forts.)

Men jag har icke fått svar på mina frågor, och jag skall därför bedja, att herr statsministern godhetsfullt ville besvara de fem frågor, som jag nyss framställde. Men det blir kanske för mycket att besvara dem alla, och därför skall jag återkalla de de tre sista frågorna och anhålla, att herr statsministern benäget ville svara på, hvarför regeringen icke vidtagit den självklara åtgärden i detta ärende, att den hört kammarkollegium, och om regeringen haft anledning antaga att, om kammarkollegium blifvit hördt, det skulle hafva afstyrkt anordningen med en extra advokatfiskal.

Herr Persson i Stallerhult: Ja, herr talman, det är det vanliga språket, sedan besvarandet af interpellationer afgifvits, som vi här i dag fått åhöra. Men hvarför jag begärde ordet var med anledning af friherre Palmstiernas yttrande. Han talade flera gånger å majoritetens vägnar. Men majoriteten inom denna kammare består af två grupper, det socialistiska partiet och liberala samlingspartiet. Och han förklarade, att han kände sig tillfredsställd, att han nu fått veta regeringens ställning beträffande denna fråga. Det var den vinst, som majoriteten fått genom besvarandet af interpellationen.

Jag ber för min del att få säga, att den vinst, som minoriteten här fått genom denna debatt, är, att man fått veta, att majoritetens i denna kammare åsikter beträffande äganderätten till produktionsmedlen sammanfalla.

Herr Lindhagen: Då herr statsministern vägrar att svara på de frågor, jag framställde, torde man ganska visst däraf kunna draga den slutsatsen, att dessa frågor icke kunnat besvaras på ett sådant sätt, att interpellationen därigenom blifvit vederlagd, utan jag konstaterar, att behållningen af denna interpellationsdebatt är den, att regeringen icke har grundlagsenligt i frågan hört kammarkollegium och att regeringen haft anledning att antaga, att om den gjort sin grundlagsenliga plikt i detta hänseende, kammarkollegium skulle afstyrkt den förevarande anordningen.

Hans excellens herr statsministern Lindman: Ja, herr talman, jag har ju redan i mitt näst sista anförande sagt, att jag skall gifva herr Lindhagen svar å dessa frågor i den ordning grundlagen föreskrifver.

Herr Edén: Det skulle icke ha fallit mig in att blanda mig in i den diskussion, som här förts med anledning af statsministerns svar på herr Lindhagens interpellation, detta så mycket mindre, som det förefaller mig, som om statsministern själf genom sitt egendomliga »tungomålstalande», som det redan blifvit benämndt, fört den i en riktning, som icke synes mig kunna blifva fruktbärande.

Men, såsom icke sällan händer, så har nu på det allra sista stadiet af debatten också en röst blifvit höjd från västgötabänken för att draga den lämpliga konklusionen af debatten, jag vill icke säga för kammaren, men för många utom kammaren, och den rösten tillät sig att såsom behållning af denna debatt inregistrera, att talaren fått reda på, att hela kammarens majoritet var öfverens i frågan om äganderätten till samtliga produktionsmedlen. *Svar å interpellation.* (Forts.)

Jag skall icke tvista med herr Carl Persson i Stallerhult angående det sätt, hvarpå han har kommit till denna slutsats. Men det får jag säga, att skulle herr Carl Persson eller den press, som står honom nära, försöka att slå mynt af en sådan slutsats, så kallar jag den slutsatsen i allra högsta grad oberättigad. Hvad herr Carl Persson nyss tillåtit sig att säga, det har han i själfva verket icke någon som helst rätt att här uttala eller i landet vidare utföra.

I detta anförande instämde herrar *Gripenstedt*, *Kvarnzelius*, *Ström* i Transtrand, *Bengtson* i Glösbo, *Bogren*, *Olsson* i See, *Jansson* i Bråten, *Nilson* i Örebro, *Forsberg*, *Röing*, *Karlsson* i Göteborg, *Olausson*, *Kronlund*, friherre *Bonde*, *Juhlin*, *Larsson* i Klagstorp, grefve *R. Hamilton*, *Jönsson* i Refvinge, *Leander*, *Cervin*, *Hagberg*, *Kobb*, *Pettersson* i Södertälje, *Starbäck*, *Jansson* i Krakerud, *Ekman* i Mo gård, *Sandström* och *Hellberg*.

Herr Lindhagen: Herr statsministern har, liksom han gjorde i sitt föregående anförande, hänvisat till, att han anser, att regeringen borde stå till svars i denna fråga i den ordning grundlagen omtalar, när det gäller decharge för statsråden. Ja, herr Lindman kan tryggt hänvisa till konstitutionsutskottet. I ett följande betänkande finna vi, hvilken taktik där föres, och då är det icke någon risk att krypa bakom detsamma. Men jag vill fästa uppmärksamheten på, att interpellationsrätten är en konstitutionell form för Riksdagen och regeringen att komma till tals med hvarandra. Och det är denna konstitutionella form, som statsministern genom att vägra att ordentligt svara på mina frågor, också har kränkt.

Det vore måhända lämpligt att i en ny interpellation framställa dessa två frågor uttryckligen för att få veta, om den konstitutionella praxis, som i förenämnda hänseende finnes, skall också brytas eller icke.

Herr Persson i Stallerhult: Jag känner mig icke nedslagen af de många instämmanden, som herr Edén fick, ty därigenom visar det sig, att friherre Palmstierna icke talade å hela majoritetens vägnar.

§ 4.

Upplästes ett till kammaren inkommet sjukbetyg, så lydande:

Att herr K. Tengdahl på grund af sjukdom (neurasteni och öfveransträngning) är oförmögen att deltaga i Riksdagens arbeten under de närmaste veckorna, intygas.

Stockholm den 28 februari 1911.

I. Jundell.
Med. d:r.

§ 5.

Föredrogos hvar för sig och hänvisades till bankoutskottet de på kammarens bord liggande motionerna nr 321 af herr *Vahlquist*, nr 322 af herr *Carlson* i Herrljunga *m. fl.* och nr 323 af herr *Kobb*.

§ 6.

Vidare föredrogos, men blefvo ånyo lagda på bordet statsutskottets utlåtande nr 15 och Andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande nr 3.

§ 7.

Ang. befrielse från utgörande af inkomst- och förmögenhetsskatt för svenska statens obligationer.

Till afgörande förelåg nu bevillningsutskottets betänkande, nr 6, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående befrielse för ägare af svenska statens obligationer från utgörande af inkomst- och förmögenhetsskatt för dessa obligationer.

I en inom Andra kammaren väckt, till bevillningsutskottet hänvisad motion, nr 45, af herr *Olsson* i Kullenbergstorp hade föreslagits, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, huruvida ägare af svenska statens obligationer kunde befrias från utgörande af såväl förmögenhetsskatt för dessa obligationer som inkomstskatt för inkomsten af desamma, äfvensom att Kungl. Maj:t måtte för Riksdagen framlägga de förslag, hvartill detta öfvervägande kunde gifva anledning.

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte af Riksdagen bifallas.

Sedan utskottets hemställan föredragits, erhölls ordet af

Herr Olsson i Kullenbergstorp som yttrade: Herr talman, mina herrar. Att efter den synnerligen skarpa debatt, som nu förts här i kammaren, kunna åstadkomma någon uppmärksamhet för den fråga, som jag i min motion berört, är naturligtvis för mycket begärdt. Men jag hoppas dock, att kammaren har några sympatier för den frågan, ehuru utskottet enhälligt afstyrkt densamma.

Ang. befrielse från utgörande af inkomst- och förmögenhetsskatt för svenska statens obligationer. (Forts.)

Utskottets afstyrkande grundar sig, såvidt man kan finna af det korta utlåtandet, på principiella och teoretiska grunder. Utskottet anser nämligen, att det skulle strida mot principerna i vår skattelagstiftning, om det medgafs skattefrihet för inkomst af svenska statens obligationer.

Jag medgifver mycket gärna, att om man ser denna fråga blott ur skattelagstiftningens synvinkel, så är naturligtvis utskottets betraktelsesätt riktigt, och det kan helt säkert icke rubbas. Men jag hemställer dock, om man icke, då denna fråga är af synnerligen stor vikt, har rätt och till och med plikt att se den ur någon annan synvinkel. Jag tror, att man måste taga hänsyn till, om ett afsteg eller en moderation af denna princip icke kan vara berättigad just på grund af frågans vikt och innebörd. Att ett sådant afsteg skett i många fall, då det gällt frågan om erläggande af skatt till staten, är ju alldeles klart. Det har förekommit på många områden. För statens jord betalas ju ingen bevillning, och det är ett afsteg från principen. Vidare är det förhållandet, att statens obligationer icke stämpelbeläggas, också ett dylikt afsteg.

Jag skulle kunna räkna upp många andra afsteg från principen. Den är nog icke heller så riktig i och för sig, utan på många områden har den tangerats mycket nära. Det är ju så, att så fort staten för egen räkning drifver ett verk eller köper något, som varit privat, t. ex. en järnväg, så blir skatten till kommunen därigenom borttagen, d. v. s. kommunen går miste om skatten å förtjänsten på de resp. stationerna. Det tyckes vara en genomgående princip på det sättet, att så fort staten har med saken att göra, skall ingen skatt utgå till kommunen, oaktadt det ju är principiellt fastslaget, att kommunen skall hafva skatt å skatteobjekten för öfrigt inom kommunen.

Nu är den stora frågan här just, om den sak, som jag tillåtit mig beröra i min motion, är så pass viktig, att den berättigar till, att man äfven på det område, som nu är i fråga, gör något afsteg från den princip, som utskottet här har proklamerat. För det första har man naturligtvis att se till, huruvida statsskulden är så att säga af någon så stor betydelse, så att det tyckes kunna inverka på framtida förhållanden i vårt land, *hvar* denna skuld blir placerad. I år hafva vi ju haft den särskildt stora fördelen att i statsverkspropositionen få samlad på ett enda ställe en exakt uppgift, huru mycket som behöfver upplånas för år 1912, och där få vi reda på, att detta skulle vara något öfver 44 miljoner kronor till staten. Ja, det torde väl kunna hända, att en eller annan miljon kan leta sig väg till vårt land af dessa obligationer. Men säkert blir det icke många. Jag tror, att man kan räkna på, att bortåt ett 40-tal miljoner går till utlandet — såsom upplåningen nu bedrifves. Men också andra, bankföretag, t. ex. hypoteksbanken och den nya hypotekskassan för stadsfastighet — och denna kammare har ju också för sin del beslutat en skrifvelse till regeringen angående upprättande af en särskild hypotekskassa för kommunerna — *alla* skola konkurrera och upptaga lån i utlandet. Under sådana förhållanden kan man väl säga, att, när nu staten för egen del blott för ett år upptager omkring 40 miljoner

Ang. befrielse från utgörande af inkomst- och förmögenhetsskatt för svenska statens obligationer. (Forts.)

i lån från utlandet, så lära nog dessa kassor och stadskommunerna för öfrigt upptaga så mycket, att det kommer att blifva nära 100 miljoner om året, om man håller den farten, som man gjort sista tiden. Då kommer nog återigen upp den frågan: Är det någon särskild utsikt till, att man framdeles, om ett eller annat år, skulle komma till andra siffror, d. v. s. att lånebehofvet skulle blifva mindre? Tager man emellertid och genomläser förslaget till plan för järnvägsbyggnader, till utbyggnader af vattenfall, för egnahemsrörelsen, så kan bestämdt ingen få något annat intryck af statsverkspropositionen, samt äfven om man tager hänsyn till de motioner som framkommit i denna kammare, än att allting tvärtom tyder på, att skuldbeloppet och lånebehofvet komma att ökas och ökas fortfarande i lika starkt tempo, som nu är förhållandet.

Jag tycker därför, att man allt har litet skäl till att verkligen reflektera på, huru det egentligen skall bära hän i längden, om alla dessa lån skola placeras i utlandet. Det har utaf en man, som ansågs vara synnerligen hemma i våra finansiella förhållanden, sagts mig, att vår skuld såsom helhet (hela nationens skuld till utlandet) säkert är öfver 1 miljard kronor. Räknar man nu med de belopp, som äro ifrågasatta att årligen upplånas — stadshypotekskassan skall ju särskildt nu forcera sin upplåning i utlandet — så kan man räkna med en årlig skuldsättning till utlandet utaf cirka 100 miljoner. Då äro vi, mina herrar, om icke mer än 10 år uppe i 2 miljarder. Tror man verkligen, att man kan gå obegränsadt fram på den linjen, utan att man får ett bakslag, så att det blir alldeles omöjligt att fortsätta på den vägen, som bevillningsutskottet slagit in på, man må nu hafva hvilken princip som helst?

Det har talats så mycket om, att vi skulle taga vara på våra möjligheter här i detta land, att vi skulle taga vara på dem så, att vi kunde lämna våra efterkommande våra naturrikedomar i sådant skick, att de kunna uppehålla sig och vinna sin utkomst i landet. Jag är verkligen entusiast för den saken. Det böra vi göra. Men månntro, vi göra det, om vi låta vår skuldsättning till utlandet växa med lavinens fart och lämna i arf åt våra efterkommande att skaffa medel att afbetala denna skuld. Hvad hjälper arbetet, om arbetets frukter gå bort i annuiteter till utlandet?

Det har förvånat mig, att detta faktum, vår stora ökning af skuldbeloppet till utlandet, icke har tillvunnit sig större uppmärksamhet från våra nationalekonomers sida. Något af samma fenomen, som upprepas hos oss, förefinnes i vårt grannland i söder, nämligen Danmark. Men där har åtminstone Danmarks främste nationalekonom — åtminstone anse många honom såsom den främste — oupphörligen varnat och framhållit, att det sätt och det system, som man nu tillämpat, är omöjligt att upprätthålla i längden. Han har med ovedersägliga siffror bevisat, att Danmarks ekonomiska förhållanden gentemot utlandet på de sista 30 åren försämrats med minst 800 miljoner kronor. Nu är det nog sant, att måhända Danmarks resurser icke äro så stora som våra. Men å andra sidan tyckas

också nu på senaste tiden vi hafva forcerat vår skuldsättning betydligt mera än danskarna.

Ang. befrielse från utgörande af inkomst- och förmögenhetsskatt för svenska statens obligationer. (Forts.)

Det har anmärkts mot förslaget i min motion, att staten skulle förlora i inkomster om förslaget i enlighet med motionen antoges. Ja, det kan så synas vid ett ytligt påseende. Men om man ser till, huru det är vid en försäljning af statsobligationer, så visar det sig, att kursen, hvarför staten får försälja dem, många gånger är synnerligen låg. Men så är det också klart, att, om den fördelen funnes i afseende å dessa papper, att deras afkomst icke vore skattbelagd, så komme det naturligtvis att höja kursen å desamma — jag förutsätter naturligtvis, att det är kloka och ekonomiska personer, som köpa dessa papper; och då har man icke skäl att tro annat än att kursen ovillkorligen skulle stiga.

Det har vidare anmärkts såsom skäl mot motionen, att ett framgående på den vägen, att staten skulle uppträda såsom konkurrent på den inländska marknaden med sina lån och suga till sig det rörliga kapitalet, skulle verka så, att vi finge svårt att uppbringa kapital till andra ändamål i vårt land, och att det skulle bli så litet till näringarna. Det kan jag verkligen icke förstå, att så skulle blifva förhållandet. Ty, om man först går ut ifrån att staten i och för ett arbete upplånar, jag vill säga 100 miljoner kronor, i utlandet, så läggas ju dessa penningar icke i själfva arbetet; de läggas icke i järnvägar eller i vattenfall, utan de användas i sin ordning att betala arbetslöner och mångahanda andra saker, som erfordras för arbetets utförande. Och dessa penningar gå i sin ordning ut igen bland folket inom landet. De skulle följaktligen finnas kvar inom landet; och man behöfver icke det minsta utsätta sig för risken att, om staten upplånar en så stor summa utom landet, som jag nyss nämnde, det rörliga kapitalet skulle förminskas, om staten sedan lånar en större eller mindre del däraf inom landet. Men det kan hända, att det blir något mindre på vissa håll, där man på allt sätt sträfvar efter att få så mycket kapital som möjligt rörligt för att använda det till att drifva aktier och dylikt upp i höga kurser. Där hör man för öfrigt aldrig talas om, att det fattas kapital för det ändamålet. Och det tyckes på många håll anses vara så viktigt, att man icke på något sätt skall låta staten konkurrera och uppsamla kapital, så att man icke på så sätt skulle förminska kapitalet för spekulationen.

Det har gifvits många ting, som tyckas visa på, att det icke obetingadt är en rätt och klok väg att vidare gå fram på, nämligen att vi forcera denna skuldsättning i utlandet. Detta visade sig särskildt för mig vid ett beslut, som här i kammaren fattades 1909. Jag får erkänna, att det är ett af de sorgligaste minnen jag har från hela min riksdagsmannabana. Det gällde nämligen nedsättning i tulltaxan för franska viner. Trots allt tal om, att frågan i och för sig ingenting betydde, tror jag allt ändå, att vi nog litet hvar kände, att det var en befallning, som utgick från våra franska fordringsägare, antingen de nuvarande eller de tillkommande. Jag kan icke neka till, att det gjorde på mig ett mycket sorgligt intryck, och jag

Ang. befrielse från utgörande af inkomst- och förmögenhetsskatt för svenska statens obligationer. (Forts.)

tänkte för mig själf: Hvad månntro de härnäst begära? Hvad skola vi sedan offra af vår självbestämningsrätt? Jag tänkte på, att det nog kan var lika farligt för ett folk att sakna sin ekonomiska självbestämningsrätt, som det i vissa fall kan vara att sakna sin politiska självbestämningsrätt.

Det visar sig också något egendomligt detta beslut att sänka tulltaxan, när man kommer ihåg, att vid samma riksdag framlades förslag om att höja maltskatten till dubbelt mot förut. Jag vet icke, hvar bevillningsutskottet den gången hade sin principer. Det såg verkligen ut, som om de voro inlåsta och icke togos fram till beskådande. Jag kan icke finna, att principerna riktigt stämde öfverens i dessa två fallen.

Utskottet säger, att ett bifall till min motion skulle väcka missnöje — jag tror, att det till och med står »berättigadt» missnöje. Ja, det är mycket svårt att förstå. Om man går ut ifrån, att det är två enskilda, af hvilka den ene är ägare till några statsobligationer, men den andre icke, så skulle enligt mitt förslag den förre befrias från skatt för dessa obligationer och således få mindre skatt än den, som hade lika stor förmögenhet, men icke hade statsobligationer; och då skulle han blifva missnöjd. Ja, det vore oändligen lätt att hjälpa det missnöjet genom att säga: Gack och gör sammaledes. Jag förmodar nämligen, att man icke skall komma att säga, att det icke kommer att finnas tillräckligt med statsobligationer, så att man på detta sätt skulle kunna minska missnöjet.

Jag hade måhända ändå icke väckt denna motion, om det icke hade varit ett faktum, att fransmännen under en mycket lång tid haft en ungefär liknande bestämmelse, som den jag föreslår i min motion, i det att de franska statsobligationerna varit fritagna från stämpelskatt, och jag tycker verkligen, att det sätt, på hvilket fransmännen, som ju äro ett stort och rikt folk, gått fram i denna sak, visat ett briljant resultat. De ha nästan uteslutande, kan man säga, placerat sin statsskuld inom det egna landet. Det förslag, hvarom nu är fråga, är följaktligen icke något obepröfvadt, utan det har ju visat sig gagna, och när en stor nation anser sig behöfva det, då tror jag verkligen, att en liten nation behöfver det i dubbelt måtto. Så förhåller det sig i Frankrike, där man icke på senaste tiden, så vidt jag vet, gjort någon ändring i fråga om denna beskattning.

Det har äfven här mången gång framhållits af en ärad ledamot på Stockholmslänsbänken, att vi skola uppfostra till sparsamhet och att vi framför allt skola lära våra barn denna dygd. Ja, det är mycket bra, och jag hyllar också denna sats, men vore det icke månntro skäl, att vi själfva en liten smula sökte tillägna oss denna sparsamhet? Den kan visas på mer än ett sätt; den kan visas likaväl i att man sparar det man har som genom att man aktar sig för att sätta sig i skuld, som icke är absolut nödvändig. I detta sammanhang ser jag hela vårt folk som ett, såsom en nation, och jag frågar: Är det absolut nödvändigt, att vi för hvad vi behöfva uträtta i vårt land skola skuldsätta oss i utlandet med en så förfärande hastighet? Jag vågar tro, att om vi verkligen gjorde något effektivt, något

reelt, något, som hvar och en kunde, så att säga, ta på, så att man insåge, att det vore en fördel att skaffa sig statsobligationer, skulle säkert mycket pengar kunna placeras inom landet, och naturligtvis hvar million i skuld till utlandet, som vi sluppe ifrån, innebure en verklig sparsamhet, en sparsamhet för framtiden.

Ang. befrielse från utgörande af inkomst- och förmögenhetsskatt för svenska statens obligationer. (Forts.)

Men hur skola vi verkligen kunna lära de unga denna sparsamhet, om vi icke på något sätt visa den själfva? Det är väl sant, att principerna hos vårt folk förbjuda sparsamhet; man anser ju nämligen, att det svenska folket icke har någon egentlig håg och fallenhet för sparsamhet. Men förhållandena kunna bli sådana, att vi bli tvungna därtill. Ingen lärer kunna bestrida, att så skett med folk förr, och det kan ske äfven med oss. Jag tycker verkligen, att det vore något att tänka på, hvad som framhölls af ett norskt statsråd såsom ett faktum, som var så beaktansvärdt, att det uttalades offentligt, nämligen att kursen å de norska statspapperen nu stode betydligt högre än å de svenska. Det är väl också något att fundera på, och hvad kan väl anledningen vara till detta förhållande? Ha vi forcerat och försökt den utländska lånemarknaden i så stor utsträckning, att det börjar taga något emot, när vi vända oss dit?

Man har ju tröstat sig med, att det är till fullt produktiva ändamål, man lånar, och då är det ju icke så farligt. Ja, jag har till och med sett en utredning, i hvilken det påstås, att det skulle vara ett stort ekonomiskt fel, om man icke lånade af utlandet, exempelvis för våra statsjärnvägar. Jag får säga, att jag tror icke på, att det vore ett fel, om man så gjorde, men helt säkert är det ett fel, om man icke begagnar alla möjligheter att ta vara på vårt eget produktiva arbetes frukter, så att vi låta detta guld i form af annuiteter oupphörligen rinna bort till utlandet.

Det har också sagts, att ett framåtgående i den riktning jag föreslagit icke skulle gagna redan af det skäl, att räntefoten i vårt land är högre än i utlandet och att, med ett ord sagt, våra statslån, om vi toge dem här inom landet, skulle bli dyrare, än om vi lånade utomlands, där man kan få pengarna billigare. Ja, äfven i det afseendet bör man noga se till, hur det i verkligen förhåller sig. Jag förmodar, att bevillningsutskottets lelamöter icke kunnat undgå att finna, att våra senaste lån blifvit långt dyrare både hvad beträffar räntesatser för de första tio åren och kursen. Det är nog tu tal om, hvad som härvidlag är det riktiga, om man räknar ut den effektiva räntan på de senaste lånen och riktigt går till botten af saken. Jag bestrider visst icke de teoretiska beräkningarnas riktighet, men det tillkommer åtskilligt därutöfver, som måste tas i betraktande, när kupongerna eller, såsom man säger, annuiteterna skola betalas. Till vederbörande i utlandet skall riksgäldskontoret i förtid ställa tillräckligt kapital disponibelt hos de banker, som skola verkställa utbetalningen i fråga, och detta medför säkert en ränteförlust. Vidare skola de, som verkställa utbetalningarna i utlandet af annuiteterna, ha provision för detta sitt besvär. Alla dessa extra omkostnader har jag aldrig sett upptagna som tilläggsutgifter för våra obligationslån. När man dessutom betän-

Ang. befrielse från utgörande af inkomst- och förmögenhetsskatt för svenska statens obligationer. (Forts.)

ker, att det dröjer cirka 50 à 60 år, innan åtskilliga lån blifvit till fullo betalda, skall man finna, att allt detta icke går till så små summor, och skall man räkna rätt, så måste man ju taga med samtliga omkostnader af olika slag.

Jag är icke — det vill jag mycket gärna understrycka — så förmäten, att jag anser, att den väg, som jag här föreslagit, skulle vara den enda, som leder till målet, utan äfven andra vägar kunna ju komma i fråga. Skälet, hvarför jag framkommit med just det förslag, som innehålles i motionen, är det att man i Frankrike haft något liknande och att detta där visat ett godt resultat. För den händelse att kammarens ledamöter verkligen beakta själfva hufvudsaken, som gifvetvis är, att något effektivt härvidlag kommer till stånd, så att det finnes sannolikhet för, att större delen af statens skuldsättning göres inom landet, så vill jag här förklara, att jag visst icke håller bokstafligen på, hvad som står i min motion, utan om syftet med densamma kan vinnas på annat sätt, skall jag mycket väl känna mig tillfredsställd därmed. Jag kan däremot icke finna, att utskottet har med ett enda ord sagt, att det vill göra något åt själfva saken. Det har sagt, att motionen är beaktansvärd, men om man bara *ser* på en sak och sedan går förbi den, så har man ju ingenting gjort med den, och, såvidt jag förstår, ämnar icke bevillningsutskottet här föreslå något. Men det skulle verkligen förvåna mig, om denna kammare toge denna fråga fullt så likgiltigt som bevillningsutskottet gjort.

Hur man än ställer sig till föreliggande fråga kan det väl ändå icke hjälpas, att den sak, som här påpekats, ligger öfver oss och att vi förr eller senare kunna bli ställda i ett sådant ekonomiskt beroende till utlandet, att vi ha föga utsikt att inom rimlig tid kunna resa oss. Då må det väl vara en sak, som har så stor betydelse, att man kan våga sig på en skrifvelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning, om någonting kan och bör göras. Är det så, att resultatet däraf blir en förklaring, att icke det kan göras, som jag i min motion föreslagit, då får man åtminstone hoppas, att frågan kommer upp så pass, att något blir gjordt, detta under förutsättning naturligtvis, att man tycker, att frågan betyder något, att det är något ändamål med, att vi verkligen kunna få större delen af våra statslån placerade inom landet, och det är just den starka blicken på själfva hufvudfrågan, som jag vill, att kammarens ledamöter skola lägga på densamma.

Det förefaller mig också, att kammaren mycket väl kunde följa mig beträffande förslaget om denna skrifvelse och låta bevillningsutskottet stå kvar med sina principer.

Det är icke längre tillbaka än sedan i lördags, då kammaren beslutade en skrifvelse i en annan fråga; det gällde då paraduniformen. Vi voro då alla enhälliga, det var blott i fråga om ett litet ord, som meningsskiljaktighet rådde, eljest voro vi som sagdt alla ense. Lägg paraduniformens betydelse i den ena vågskålen och den fråga, som jag tagit upp, i den andra, så kanske man kan finna, att denna senare fråga har lika stor betydelse som paraduniformens af-

skaffande. Det gäller måhända en fråga om guld i bägge fallen, men jag förmodar, att det knappast runnit bort så mycket guld genom paraduniformerna, som det runnit bort i form af annuiteter till utlandet.

Ang. befrielse från utgörande af inkomst- och förmögenhetsskatt för svenska statens obligationer. (Forts.)

Det är därför som jag finner denna fråga så stor, och det är med stort vemod, som jag konstaterar, att bevillningsutskottet icke alls känt sig manadt att här åtgöra något, utan helt och hållet går förbi det, som jag har yttrat. Jag hoppas dock, att hvad jag här yttrat icke varit förgäfves, utan att majoriteten i kammaren må kunna följa mig så långt, att den är med om en skrifvelse till Kungl. Maj:t med begäran om en utredning, huruvida någonting kan åtgöras för vinnande af det ändamål, som jag i min motion angifvit och som hufvudsakligen går ut på placering af större eller mindre del af våra lån inom landet.

Herr vice talman, jag yrkar afslag på utskottets hemställan och bifall till min motion.

Herr vice talmannen, som emellertid öfvertagit ledningen af kammarens förhandlingar, gaf härefter ordet till

Herr Karlsson i Göteborg, som anförde: Ja, herr talman, det är ju ganska naturligt, att en motionär icke är tillfredsställd, då ett utskott icke finner sig föranlåtet att tillstyrka, hvad han föreslagit. Den ärade talare, som här nyss hade ordet, har nu gjort allt hvad han kunnat för att göra sin motion till ett stort paradnummer; huruvida det lyckades eller ej, vet jag icke.

Han klandrade utskottet för att utskottet icke föreslagit någon åtgärd i det syfte, som han här tänkt sig. Utskottet har väl emellertid icke haft annat än att pröfva det förslag, som förelegat, nämligen att man skulle göra de svenska statsobligationerna skattefria. Utskottet har i sitt utlåtande icke ett ögonblick bestridt, att själfva det syfte, som motionen har, är beaktansvärdt; däremot har utskottet knappast sagt, att motionen i och för sig är så beaktansvärd, då utskottet nämligen anser, att den väg, som motionären föreslagit för att nå syftet i fråga, icke kunnat af utskottet rekommenderas.

Motionären har nu velat göra gällande, att vi borde väl kunna slå in på den af honom förordade vägen, då den franska staten har en liknande lagstiftning. Jag ber då endast att få framhålla, att det franska skattesystemet öfver hufvud taget är så absolut olika vårt, att man icke af en jämförelse dem emellan kan draga några direkta slutsatser.

Motionären har vidare ingått på en kritik af utskottets i betänkandet gjorda uttalande, att en sådan skattelagstiftning, som han här föreslagit, skulle väcka berättigadt missnöje, och han sade, att han vore synnerligen förvånad öfver ett sådant yttrande. Han resonerade som så: Om den ene placerar sin förmögenhet i svenska statsobligationer och sålunda blir skattefri och den andre placerar sin förmögenhet i något annat, som icke

Ang. befrielse från utgörande af inkomst- och förmögenhetsskatt för svenska statens obligationer. (Forts.)

medför skattefrihet, har väl därför den person som får betala skatt någon anledning att vara missbelåten? Han kan ju gå och göra sammaledes! Men nu är det väl ändå, herr Olsson i Kullenbergstorp, en hel mängd personer, som icke ha någon förmögenhet att placera, men som få betala skatt för hvad de tjäna genom sitt arbete, och det är detta, som utskottet syftar på och menar, att det skulle väcka berättigadt missnöje, om å ena sidan personer, som sitta med en förmögenhet, kunna placera den så, att de undgå skatter, medan däremot den, som sträfvar och arbetar för brödet och icke har någon förmögenhet, skall betala skatt för det belopp, som han får in genom sitt arbete. Jag tror sannerligen, att en sådan anordning skulle väcka missnöje, och jag vågar säga, att det missnöjet skulle vara berättigadt. Det är denna synpunkt, som gjort, att utskottet icke velat vara med om motionärens förslag. Motionären må än så själfgodt ställa sig öfver principen, jag tror dock, att den princip, som utskottet framhållit, är en princip, som man kan stå vid.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Häruti instämde herr *Branting*.

Vidare yttrade:

Herr Zetterstrand: Herr vice talman, mina herrar! Därest jag hade deltagit i utskottets förhandlingar rörande den nu föreliggande frågan, hade jag alldeles gifvet kommit till samma slut som utskottet och kan sålunda icke nu gifva min röst åt motionärens framställning. Men på samma gång hade jag med ännu större intresse varit med om det uttalande, som utskottet gör i sin motivering, där det heter: »Utskottet finner väl motionens syfte, att stärka vår ekonomiska själfständighet i förhållande till utlandet, synnerligen beaktansvärdt — — —.» Ja, jag går så långt, att jag anser detta syfte vara ett bland de mest beaktansvärda, som vi här kunna ha att sträfva för.

Det är väl sant, att statens ekonomiska ställning är god, men landets ekonomiska ställning är ingalunda tillfredsställande just med hänsyn till våra ekonomiska förhållanden till utlandet. De enskilda upplåna mer och mer penningar i utlandet, kommunerna göra på samma sätt och likaså staten. Fortgår det på detta sätt, kommer vår ekonomiska själfständighet i förhållande till utlandet att blifva försvagad, och i och med detsamma, då en viss gräns är uppnådd, riskera vi också, att vår politiska själfständighet blir undergräfd. Det får därför icke fortgå på samma sätt som hittills, utan man måste vidtaga kraftiga åtgärder härvidlag. Man måste söka kontrollera, att icke allt för stor upplåning sker i utlandet, vare sig af enskilde eller kommuner. Ett steg i den riktningen togs visserligen, såsom jag vill minnas, vid förra riksdagen, men vi må också se till, att

icke heller staten lånar alltför mycket i utlandet. Skola vi låna, böra vi se till, att detta mera blir inom landets gränser. Huru detta skall kunna åvägabringas, är svårt att säga — icke sker det på den väg, motionären här har föreslagit — men statsmakterna böra lägga synnerlig vikt på, att ett förändradt förhållande i nu ifrågavarande afseende kommer till stånd.

Ang. befrielse från utgörande af inkomst- och förmögenhetsskatt för svenska statens obligationer. (Forts.)

Herr Olsson i Kullenbergstorp: Blott ett par ord. Hvad beträffar den ärade utskottsledamotens uttalande, som här nyss hade ordet, att det vore ett paradnummer, som jag här kommit med, vill jag endast nämna, att så icke är fallet. Jag har här blott jämfört tvenne skrifvelseförslag med hvarandra; det ena af dessa gällde paraduniformen, och måhända har således den ärade talaren hört fel och förblandat ordet parad.

Vidare sade den ärade talaren, att endast det förslag, som här föreligger, hade af utskottet tagits i betraktande. Ja, jag finner, att så är fallet, men jag föreställer mig verkligen, att bevillningsutskottet, som ju har motionsrätt, själft skulle kunna komma med ett förslag, och om det anser saken vara beaktansvärd, hvarför gör icke utskottet på det sättet och framlägger det förslag, som enligt dess mening är det bästa? Jag förklarade för min del i slutet af mitt anförande, att jag icke vore en sådan egoist, att jag ovillkorligen hölle på hvartenda ord jag skrifvit; jag kan godt gå med på något annat förslag, blott det visar sig effektivt för uppnåendet af det mål, som jag i min motion ställt upp.

Nu säger man, att på det sätt, som jag tänkt mig, ingenting skulle kunna uträttas. Jag tror dock icke, att fransmännen skulle i femtio års tid hållit på detta samma sätt, om det icke gjort någon nytta. Fransmännen äro verkligen ett folk, som förstår sig på ekonomi; hvad man än kan säga om dem, äro de dock ett af världens mest ekonomiska folk, och jag tror knappast, att de hade behållit kvar detta sätt, om de icke funnit, att det gagnat. Jag har nu icke de kunskaper, att jag kan absolut säga, att det gagnat fransmännen, men just denna omständighet, att de verkligen hållit på denna anordning, tyder på, att den varit till gagn, ty eljest hade de väl slopat den.

Nu nämnde herr Karlsson, att man icke kan jämföra de franska och svenska skattesystemen med hvarandra. Ja, det vet jag alltför väl. Nu är det emellertid så, att man i Frankrike stämpelbelägger räntekuponger med undantag för statslånens, och icke tar skatt för inkomsten därå på samma sätt, som man gör i vårt land. Men skillnaden mellan att stämpelbelägga räntekuponger och att beskatta inkomsten från dithörande obligationer blir ju i praktiken så godt som ingen, såvida man icke skall rida på ord.

Jag ber att få tacka herr Zetterstrand för det kraftiga inlägg, som han här gjorde, då han på ett alldeles utmärkt sätt underströk den tanke, som ligger till grund för min motion. Jag beklagar blott, att han med sin eminenta förmåga icke själf

Ang. befrielse från utgörande af inkomst- och förmögenhetsskatt för svenska statens obligationer. (Forts.)

kommit med något förslag, som kan verka i den riktning, min motion åsyftar; det skulle då ha varit mig ett stort nöje att ansluta mig till honom, och jag är öfvertygad om, att han mer än någon annan skulle ha kammarens öra och kunna drifva fram en sådan sak som denna.

Jag inser icke, att, om kammaren bifaller ett förslag om en skrifvelse i ämnet, därmed någon olycka vore skedd. Visar det sig, att man icke kan gå fram här i vårt land på den väg, jag förordat, och således göra svenska statens obligationer skattefria, är det väl all utsikt till, att något annat förslag skall kunna komma upp under frågans behandling hos regeringen. När vi äro ense om själfva saken, anser jag icke, att själfva formen betyder så oerhördt mycket, när frågan skall gå till regeringen, helst som motionären själf förklarar, att han icke strängt håller på formen, utan blott åstundar, att något i sak vinnes. Jag hoppas, att herr Zetterstrand därför skall kunna gå med på den i motionen föreslagna skrifvelsen och låta Kungl. Maj:t utreda, hvad som härvidlag bör åtgöras.

Herr vice talman! Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr Karlsson i Göteborg: Jag ber endast att gent emot den föregående talaren få erinra, att bevillningsutskottet visserligen har motionsrätt, men att denna dock är begränsad så till vida, att den endast gäller i fråga om bevillningar. När utskottet här säger, att det icke vill gå den väg, som motionären föreslagit, är utskottet urståndsatt att komma med något annat förslag.

Vidare vill jag, då det förekom mig, som om motionären ville i någon mån taga till intäkt det yttrande, som här nyss afgafs af en talare på Norrköpingsbänken, fästa uppmärksamheten därpå, att det yttrandet tvärtom underströk riktigheten af utskottets uppfattning. Herr Zetterstrand är ju lifligt öfvertygad, lika lifligt som motionären, om nödvändigheten af, att något bör åtgöras på detta område, men han säger att utskottet har rätt: den väg, som motionären föreslagit, kunna vi icke gå fram på.

Jag ber fortfarande att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Olsson i Kullenbergstorp: Beträffande den väg, som man här skulle gå fram på, anser jag det väl icke vara alldeles omöjligt, att äfven det förslag, som jag framställt, kunde tagas i öfvervägande hos regeringen, om man aflåter en skrifvelse i ämnet. När ett så stort land som Frankrike har kunnat så länge ha det ordnadt på sätt, jag här nämnt, kan man väl åtminstone se något litet på det rent sakliga i förslaget, men det har icke bevillningsutskottet gjort. Så mycket borde väl vara visst, att kan man icke använda det sätt, som förordas i motionen, skall man nog kunna hitta på ett annat bättre sätt, om blott saken

blir föremål för närmare undersökning. Såvidt jag kunde fatta herr Zetterstrands yttrande, ville äfven han, att något skulle åtgöras i denna sak. Men bevillningsutskottet säger ett bleklagdt nej: här skall ingenting göras. Låt vara, att bevillningsutskottet icke kunnat, formellt sedt, gå fram i den riktning, jag här anvisat, så borde väl dock inom utskottet, där man ju år efter år sysslat med dessa saker, någon af dess ledamöter kunnat under årens lopp komma på den tanken, att något borde härvidlag åtgöras, men så har icke skett.

Ang. befrielse från utgörande af inkomst- och förmögenhetsskatt för svenska statens obligationer. (Forts.)

Efter härmed slutad öfverläggning framställde herr vice talmannen propositioner först på bifall till utskottets hemställan och vidare på afslag därå och bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och blef utskottets hemställan därvid af kammaren bifallen.

§ 8.

Vidare föredrogos hvart efter annat jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 5, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning af lägenheten Blåsenborg i Orsa socken af Kopparbergs län;

nr 6, i anledning af Kungl. Maj:t proposition angående upplåtande af lägenheter från förra mönsterskrifvarbostället Skedevid nr 2 Mellangård i Östergötlands län;

nr 7, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande af lägenheter från förra skvadronchefsbostället Köpinge nr 22 och 25 med underlydande i Kristianstads län;

nr 8, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande af lägenheter från förra sergeantsbostället Vä nr 10 och 38 i Kristianstads län;

nr 9, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande af två lägenheter från förra öfverstebostället Månstorps kungsgård i Malmöhus län;

nr 10, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande af lägenheter från förra mönsterskrifvarbostället Skottsilla nr 2 i Stockholms län;

nr 11, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande af en lägenhet från förra fänriksbostället Gölstorp nr 1 i Östergötlands län;

nr 12, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande af ett till förra förarbostället Gillstad nr 4 Borregård i Skaraborgs län hörande område;

nr 13, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande af två lägenheter från förra jägmästarbostället Kumla nr 2, jämte Kumla nr 3, en jagbacke, i Södermanlands län; och

nr 14, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning af vissa till förra ryttmästarbostället Tegalund i Skaraborgs län hörande områden.

Kammaren biföll hvad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 9.

Ang. försäljning af torpet Lilla Glashyttan nr 2.

Å föredragningslistan fanns härefter upptaget jordbruksutskottets utlåtande, nr 15, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning af det till förra hofsmedsbostället Kottorp nr 1 hörande torpet Lilla Glashyttan nr 2 i Södermanlands län.

I en till Riksdagen den 28 oktober 1910 aflåten, till jordbruksutskottets förberedande behandling hänvisad proposition, nr 21, hade Kungl. Maj:t föreslagit Riksdagen medgifva, att torpet Lilla Glashyttan nr 2 under förra hofsmedsbostället 1 mantal Kottorp nr 1 i Bergshammars socken af Södermanlands län finge med hvad därtill hörde och lagligen tillvinnas kunde å offentlig auktion under de i kungl. brefvet den 29 maj 1874 stadgade villkor försäljas till den högstbjudande med tillträdesrätt för köpare den 14 mars 1912 samt under förbehåll, att å fastigheten befintliga, annan än kronan tillhöriga hus ej inginge i försäljningen.

Utskottet hemställde, att Riksdagen måtte bifalla Kungl. Majt:s ifrågavarande proposition.

Reservation hade dock afgifvits af herr *Persson* i Malmö, som ansett, att utskottet bort hemställa, att Riksdagen icke måtte bifalla nämnda proposition.

Efter uppläsandet af utskottets hemställan begärdes ordet af

Herr Persson i Malmö, som anförde: Herr talman! Då jag icke kunnat biträda det slut, hvartill utskottet kommit i förevarande utlåtande, ber jag att i korthet få anföra de skäl, som för mig varit bestämmande, då jag ansett mig böra i denna fråga reservera mig.

Den föreliggande propositionen afser försäljning af ett torp, som är skattlagdt men icke till sina gränser närmare bestämdt. Till torpet hör, förutom inägor, en torpet jämte en annan kronoegendom gemensamt tillhörig skogsmark, och för att kunna göra den nu ifrågasatta försäljningen har Kungl. Maj:t därför föreslagit, att Riksdagen måtte besluta att sälja torpet med hvad därtill hörer eller lagligen tillvinnas kan. Då man genomläser handlingarna i propositionen, får man den uppfattningen, att man icke riktigt vet, huru mycket som man här afser att sälja. Uppskattningsmännen hafva uppgifvit arealen till ett visst antal hektar, medan chefen för jordbruksdepartementet anser, att arealen bör beräknas till att vara mindre och att fördenskull den summa borde minskas, som man skulle begära för ifrågavarande fastighet.

Nu är det på det sättet, att af denna gemensamma utmark tillhör $^4/_5$ en egendom, som fortfarande skulle vara statens, hvaremot den återstående femtedelen skulle tillfalla det här ifrågavaran-

de torpet Lilla Glashyttan. Denna del är icke afsöndrad. Den kommer icke att omfatta hela den del af skogsmarken, som ligger intill torpet Lilla Glashyttan; utan $^4/_5$ af ifrågavarande skogsmark kommer fortfarande att vara i statens ägo och sålunda vara kronopark, medan den ena femtedelen skulle komma att försäljas. Det förefaller mig icke vara riktigt fördelaktigt detta sätt att afhända sig statens skog i så stor utsträckning, som här är ifrågasatt och hvarigenom dessutom den del, som därefter skall fortfarande tillhöra staten, kommer på ett betydligt längre afstånd från någon kronoegendom än hvad nu är fallet.

Ang. försäljning af torpet Lilla Glashyttan nr 2. (Forts.)

I förevarande fall föreligger icke heller den omständigheten som skäl för försäljning af torpet, att torpets åbyggnader ägas af innehafvaren, utan alla åbyggnader ägas af kronan; och vid sådant förhållande skall torpet försäljas på offentlig auktion till den högst bjudande. Hade det varit så, att brukaren af torpet varit ägare af husen, så hade det synts mig vara något mera skäl för försäljning än hvad nu är förhållandet. Härtill kommer, att enligt uppskattningsmännens värdering värdet af skogen på ifrågavarande skogsmark utgör öfver 7,000 kronor eller närmare uttryckt 7,458 kronor 87 öre, medan värdet af jorden endast uppgår till 5,720 kronor. Det förefaller mig, att så mycken skog icke är behöflig för ifrågavarande jordbruk, och att man har all anledning tro, att den, som köper ifrågavarande fastighet, kommer att försälja en hel del af skogen, och då har torpet framdeles icke den fördel af skogen, som vederbörande antagligen tänkt sig skola bli fallet, då de här föreslagit försäljning.

Mig förefaller det sålunda, att det icke är några andra skäl, som tala för ett bifall till ifrågavarande proposition än att staten skulle bli af med ett litet torpställe, som icke ligger så synnerligen väl till för att drifvas i gemensamt bruk med närliggande kronoegendom. Å andra sidan synes det mig vara skäl att afslå Kungl. Maj:ts förslag, då staten skulle komma att fortfarande behålla ett skogsskifte, som ligger utanom eller vid sidan af den skogsmark, som vid en landtmäteriförrättning kommer att tilldelas torpet Lilla Glashyttan.

Vid sådant förhållande, herr talman, ber jag få yrka afslag på utskottets hemställan och bifall till min reservation.

Sedan herr talmannen nu återkommit, lämnades ordet till

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet Nylander, som yttrade: Herr talman, mina herrar! Detta ärende har undergått en omfattande utredning, och samtliga myndigheter, som yttrat sig i ämnet, hafva tillstyrkt, att detta torp, Lilla Glashyttan, må försäljas, på sätt Kungl. Maj:t föreslagit.

Torpet är beläget ¼ mil från hufvudgården och uppges vara lämpligt till eget hem. Såsom den föregående ärade talaren nämnde, kan det icke lämpligen brukas tillsammans med hufvudgården. Beträffande detta torps natur, förhåller sig därmed

Ang. försäljning af torpet Lilla Glashyttan nr 2. (Forts.)

så, enligt hvad utredningen gifvit vid handen, att det är i jordeboken upptaget som självständig lägenhet, eller, som det kallas, torp af kononatur och är sålunda icke inbegripet i något hemmans mantal.

Nu äger denna fastighet tillsammans med hemmanet Kottorp en skogsmark, och det är utredt genom landtmäteristyrelsen, att denna lägenhets andel i den för torpet och hemmanet gemensamma skogsmarken är 1/5. Uppskattningsmännen liksom äfven jägmästaren ha framhållit önskvärdheten af, att man vid försäljningen af detta torp tillser, att äfven någon skogsmark tillskiftas detsamma, och det är ju uppenbarligen synnerligen fördelaktigt för den blifvande ägaren att få ett icke alldeles skoglöst hemman. Den skog, som skulle komma att tillfalla denna lägenhet, uppgår i värde — icke, såsom herr Persson nämnde, till något öfver 7,000 kronor, ty i det beloppet ingår äfven värdet på marken — utan till endast omkring 6.000 kronor; och detta torde väl icke vara mera än hvad som gifvetvis behöfves för en lägenhet af ifrågavarande storlek. Staten har för öfrigt i behåll den afsevärdaste delen af ifrågavarande skogsmark och skogsvärdet. För mig synes det, att staten icke har något som helst behof af detta torp, utan det skulle vara en fördel för vederbörande spekulant att få komma i besittning af detsamma såsom eget hem. Jag hemställer därför, att kammaren måtte bifalla Kungl. Maj:ts af utskottet tillstyrkta förslag.

Vidare anförde

Grefve R. Hamilton: Vid behandlingen inom jordbruksutskottet af detta ärende hyste äfven jag till en början samma betänkligheter, som den högt ärade reservanten framfört; och jag hade ej riktigt klart för mig, huruvida man borde bifalla Kungl. Maj:ts förslag, när man hyser den åsikten, att staten i allmänhet icke bör sälja någon skog eller någon mark, tjänlig till att bära skog. Men då det visade sig, att det skulle vara lämpligt att sälja torpet i fråga till eget hem, och att arealen var så liten som endast 40 tunnland, däraf cirka 16 tunnland icke voro lämpliga till skog utan mera till betesmark, lät jag mina betänkligheter fara.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr *Jansson* i Krakerud instämde häruti.

Öfverläggningen var härmed slutad. Efter af herr talmannen framställda propositioner å de därunder gjorda yrkandena biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 10.

Härpå föredrogos hvart för sig jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 16, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning af förra korpralsbostället Kylla nr 1 med Klockargården i Västmanlands län;

nr 17, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande af lägenheter från förra kvartermästarbostället Bonnorp nr 1 och kronolägenheten Galgbacken i Östergötlands län;

nr 18, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande af en lägenhet från förra kvartermästarbostället Mjerdevid nr 12 Berggården i Östergötlands län;

nr 19, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande af vissa områden från förra häradshöfdingbostället Hammenhög nr 31 i Kristianstads län;

nr 20, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande af lägenheter från förra kungsladugården Biskopstorp nr 1 i Hallands län; och

nr 21, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande af vissa områden från förra länsmansbostället Ågård nr 1 i Hallands län.

Kammaren biföll utskottets i dessa utlåtanden gjorda framställningar.

§ 11.

I anledning af olika meningar mellan kamrarna rörande remiss af en motion.

Vidare företogs till behandling konstitutionsutskottets memorial, nr 3, i anledning af olika meningar mellan kamrarna, till hvilket utskott väckt motion angående förklarande att den till städerna under villkor af oförytterlighet donerade jord ej må mot 77 § regeringsformen afhändas städerna utan Riksdagens samtycke bör hänvisas.

Uti en inom Andra kammaren väckt motion, nr 247, hade herr Lindhagen föreslagit, att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t uttala den uppfattningen, att den till städerna under villkor af oförytterlighet donerade jord ej måtte mot 77 § regeringsformen afhändas städerna utan Riksdagens samtycke, eller, om detta ej kunde bifallas, hos Kungl. Maj:t anhålla, att bifall till framställningar af ena eller andra slaget om sådan donationsjords afyttrande ej måtte äga rum utan Riksdagens hörande och samtycke samt, såvidt afsåges städernas ännu behållna jord, i hvarje fall medgifvas endast när synnerliga omständigheter därtill föranledde.

Sedan denna motion blifvit af Andra kammaren hänvisad till konstitutionsutskottet, hade utskottet uti memorial nr 1 hemställt, att ifrågavarande motion måtte till Riksdagens Andra kammare återlämnas.

I anledning af olika meningar mellan kamrarna rörande remiss af en motion. (Forts.)

Vid ärendets föredragning i kamrarna hade Första kammaren bifallit, hvad utskottet i detta momorial hemställt, men Andra kammaren, med afslag å utskottets hemställan, beslutit, att omförmälda motion skulle af konstitutionsutskottet behandlas.

Uti förevarande memorial tillkännagaf utskottet, att utskottet funnit herr Lindhagens ifrågavarande motion i de delar, som grundlagsenligt kunde blifva föremål för Riksdagens pröfning och afgörande, vara af beskaffenhet att höra till tillfälligt utskott.

Reservation hade emellertid afgifvits af herr vice talmannen *af Callerholm*, friherre *Bonde*, herrar *Nilsson* i Malmö, *Berg* i Göteborg, *von Schéele*, *Edén* och *Gripenstedt*, som inom utskottet yrkat, att utskottet skulle i enlighet med Andra kammarens beslut behandla herr Lindhagens ifrågavarande motion.

Utskottets tillkännagifvande föredrogs, hvarefter ordet erhölls af

Herr Edén, som yttrade: Herr talman, mina herrar! Det är en ganska egendomlig och synnerligen ovanlig fråga, i hvilken kammaren nu går att intaga sin ståndpunkt. Vi ha redan här i kammaren för några dagar sedan fört en debatt, icke om realiteten i herr Lindhagens föreliggande motion utan om behandlingen af denna motion, och kammaren stannade då vid det beslutet, att motionen skulle af konstitutionsutskottet behandlas. Nu ligger saken på nytt på kammarens bord; men för andra gången är kammaren tvungen att inskränka sig till att endast beröra den formella sidan af motionens behandling, icke alls realiteten af motionens innehåll. Detta på grund af den anmälan, som konstitutionsutskottet gjort och som herr talmannen nyss låtit föredraga, hvilken anmälans kläm så lyder: »Konstitutionsutskottet har funnit herr Lindhagens ifrågavarande motion i de delar, som grundlagsenligt kunna blifva föremål för Riksdagens pröfning och afgörande, vara af beskaffenhet att höra till tillfälligt utskott.»

Jag hade för min del icke deltagit i frågans behandling i konstitutionsutskottet första gången och fann mig däraf föranledd att icke heller deltaga i den diskussion, som därefter fördes i kammaren. Däremot har jag varit med om utskottets behandling andra gången och reserverat mig mot denna hemställan. Jag har gjort det på skäl, som för mig åtminstone synas så viktiga, att jag tror, att det är synnerligen angeläget, att kammaren uppmärksamt granskar detta fall och tänker sig väl för, innan den låter konstitutionsutskottets förklaring passera.

Hvad är det nämligen, som skett? Jo, konstitutionsutskottet har afgifvit en förklaring med anspråk på att därmed binda Andra kammaren i fråga om behandlingen af herr Lindhagens motion i hvad angår såväl dess alternativ 1 som dess alternativ 2. Konstitutionsutskottet stöder denna förklaring på riksdagsordningen § 38 mom. 4, som i den delen helt kort lyder: »Utskottet

tillkommer jämväl att, då olika meningar mellan kamrarna uppstå, till hvilket utskott uppkomna frågor och ämnen böra hänvisas, därom besluta.»

I anledning af olika meningar mellan kamrarna rörande remiss af en motion. (Forts.)

Den första frågan synes mig då böra bli den, och det är väl i själfva verket den afgörande: föreligger verkligen här ett fall enligt riksdagsordningen § 38 mom. 4?

Konstitutionsutskottet affärdar den frågan med några korta rader i början af sitt betänkande, i hvilka utskottet erinrar om, att utskottet en gång har hemställt, att kammaren ville återtaga motionen, samt att Andra kammaren har vägrat bifalla denna hemställan, men Första kammaren däremot med bifall till densamma lagt utskottets memorial till handlingarna. Följaktligen, säger konstitutionsutskottet, föreligger här ett sådant fall, som omtalas i nämnda grundlagsparagraf, och utskottet skall vara skiljedomare.

Det är just detta, som reservanterna bestrida och som jag hoppas Andra kammaren också kommer att uttryckligt och eftertryckligt bestrida. Riksdagsordningen § 38 mom. 4 handlar endast om sådana fall, då olika meningar mellan kamrarna uppstå, till hvilket utskott uppkomna frågor och ämnen böra hänvisas. Se vi nu på herr Lindhagens motion, så befinnes det, att i fråga om den första delen af denna motion detta alldeles icke är förhållandet. Det är icke fråga om, huruvida denna del af herr Lindhagens motion skall hänvisas till det ena eller det andra utskottet, utan det är fråga om, huruvida denna del af herr Lindhagens motion öfver hufvud taget skall få upptagas till pröfning. Konstitutionsutskottet har i sitt första memorial förklarat, att så icke får ske, och det har i sitt andra memorial uttryckligen fasthållit, såsom utskottet säger, »vid sin förut uttalade, af Första kammaren godkända mening, att herr Lindhagens motion i nu behandlade del icke kan af Riksdagen upptagas till pröfning och afgörande.» Andra kammaren återigen har bestridt, att så skulle vara fallet. Följaktligen föreligga här, såsom reservanterna utvecklat, visserligen olika meningar mellan kamrarna; men de olika meningarna gälla icke, huruvida motionen skall behandlas af det ena eller det andra utskottet, utan huruvida motionen i denna del öfverhufvudtaget kan upptagas till pröfning eller icke.

Då blir naturligtvis nästa fråga: har konstitutionsutskottet någon rätt att afvisa motionen på den grund, att densamma skulle vara grundlagsstridig? Enligt mitt förmenande har konstitutionsutskottet icke denna rätt. För det första helt enkelt därför, att densamma icke på något ställe i grundlagarna omtalas eller på allra minsta sätt antydes, och för det andra därför, att den enda bestämmelse som finnes om återsändande från utskott till kamrarna af inom dessa väckta motioner, inskränker sig uteslutande till att medgifva utskott att återsända motioner, när de anses icke höra till *det* utskottets behandling, utan till annat utskotts behandling.

I anledning af olika meningar mellan kamrarna rörande remiss af en motion. (Forts.)

Denna bestämmelse finnes i de reglementariska föreskrifterna, § 7, som lyder: »Anser ständigt utskott ett dit hänvisadt ärende ej tillhöra dess befattning, åligge utskottet att därom senast inom åtta dagar, efter det målet till utskottet inkom, afgifva utlåtande till kamrarna, hvilka böra skyndsamt besluta, om frågan skall af samma utskott behandlas eller» — märk väl — »till annat utskott öfverlämnas.» Det vill säga, här i denna föreskrift angifvas endast två alternativ: antingen skall en sådan återremitterad fråga af ifrågavarande utskott behandlas, eller också skall den till ett annat utskott öfverlämnas för behandling. Det alternativet, som konstitutionsutskottet praktiserat, nämligen att den icke vidare får upptagas till pröfning, det alternativet finnes icke till.

Skulle man önska en ytterligare bekräftelse för denna min tolkning, tror jag, att man finner en sådan i det faktum, att de reglementariska föreskrifternas § 7 har sin motsvarighet i den gamla riksdagsordningens, 1810 års riksdagsordnings, § 44 mom. 3, som innehåller alldeles samma bestämmelser, endast något mera utförda. Där om möjligt uttryckas de nyss nämnda alternativen ändå mera tydligt. Momentet slutar nämligen så här: »Äro de fleste Riks-Stånden härom ej ense, eller stadna Twå Stånd emot Twå, afgöre Constitutions-Utskottet, hwarthän frågan bör förwisas» — alltså icke, huruvida frågan får upptagas till pröfning.

Under sådana förhållanden hafva reservanterna nödgats anse, att det fall, som konstitutionsutskottet i sin ingress här talar om, icke föreligger, och att öfverhufvudtaget utskottet icke haft någon rätt att förklara den föreliggande motionen i dess första del grundlagsstridig samt följaktligen förvägra den att upptagas till pröfning.

Jag ber att få tillägga, att därmed också fullkomligt öfverensstämmer en enhetlig praxis allt ifrån den nya riksdagsordningens tillkomst. Åtminstone från 1867 — den gamla riksdagsordningens tid har jag ej haft tillfälle att i detalj genomgå — finnes icke något enda fall, där något utskott inlåtit sig på att afvisa en motion, därför att den varit grundlagsstridig och följaktligen, naturligtvis, icke heller något enda fall, då konstitutionsutskottet på sådana grunder dömt mellan kamrarna.

Reservanterna hafva alltså funnit, att konstitutionsutskottet icke haft rätt att göra sig till skiljedomare angående den första delen af herr Lindhagens motion. Detta följer nämligen omedelbart däraf, att utskottet icke haft rätt att förvägra motionen behandling.

Kommer så frågan: huru förhåller det sig i det hänseendet med den andra delen af herr Lindhagens motion, hvilken, såsom kammaren torde erinra sig, afsåg ett skrifvelseförslag till Konungen angående tillämpningen af Kungl. Maj:ts rätt att bevilja försäljning af donationsjord?

Reservanterna uttala i sin förklaring till en början, att det

åtminstone »kan sättas i fråga, huruvida ens för denna del af herr Lindhagens motion konstitutionsutskottet enligt riksdagsordningens § 38 mom. 4 eger att skilja mellan kamrarna». Detta därför, att de reglementariska föreskrifterna, som jag nyss nämnde, ge konstitutionsutskottet en sådan rätt endast i det fall att kamrarna stanna i olika meningar om den frågan, till *hvilket* utskott ett ämne bör hänvisas. Men så har här icke skett, ty Första kammaren har icke alls uttalat sig om till hvilket utskott herr Lindhagens motion skall hänvisas. Det skedde icke vid föredragningen af konstitutionsutskottets första memorial den 11 februari, och har naturligtvis icke heller skett sedan. Nu finnes det visserligen ett fall sedan 1865, ett enda, i hvilket konstitutionsutskottet har dömt, då den ena kammaren blott förklarat, att ett ärende hörde till ett visst utskott, och den andra kammaren lagt en viss anmälan om återsändande från nämnda utskott af en motion till handlingarna. Men det fallet är från 1867, alltså före de reglementariska föreskrifternas tillkomst. De reglementariska föreskrifterna äro af år 1868; och sedan de tillkommo, har undantagslöst i sådana frågor, där konstitutionsutskottet skilt mellan kamrarna, läget alltid varit det, att den ena kammaren beslutat att motionen skulle gå till ett visst utskott, och den andra kammaren att motionen skulle gå till ett annat utskott eller ett annat slags utskott (tillfälligt). Således, icke nog med att man här har tillämpat konstitutionsutskottets skiljedomareställning på ett fall, som icke alls hör dit, nämligen i fråga om motionens första del; man har också vid behandlingen af frågan i Första kammaren — förmodligen af förbiseende — icke skapat den situation, som konstitutionsutskottet ville ha, för behandlingen af den andra delen af herr Lindhagens motion. Redan af det skälet kan man starkt angripa, att konstitutionsutskottet sätter sig till domare äfven hvad angår denna del. I alla händelser skall jag dock icke mycket fästa mig vid den sidan af saken. Hufvudsaken i fråga om herr Lindhagens motion, del 2, är naturligtvis helt enkelt den, att denna del endast utgör ett alternativ till hans yrkande i del 1. Det är väl ändå inte riktigt lämpligt, att det senare alternativet skulle få behandlas på ett annat sätt än det första alternativet. På den grund hafva reservanterna ansett sig kunna tryggt förklara, att äfven denna del af motionen hade *bort* af konstitutionsutskottet upptagas till behandling.

I anledning af olika meningar mellan kamrarna rörande remiss af en motion. (Forts.)

När reservanterna sålunda anse, att konstitutionsutskottet har, genom att på sätt som skett återvisa herr Lindhagens motion, öfverskridit sin befogenhet, så hafva de under sådana förhållanden icke behöft mycket inlåta sig på hvad som egentligen fyller ut konstitutionsutskottets memorial, nämligen den långa utredningen eller, låt mig säga, det långa ordandet om grundlagsstridigheten uti herr Lindhagens första yrkande. Jag skall bara såsom ett litet prof på hvad konstitutionsutskottet

I anledning af olika meningar mellan kamrarna rörande remiss af en motion. (Forts.)

där har fört för en argumentation, tillåta mig att göra några lösryckta citat.

Konstitutionsutskottet vänder sig mot »hvarje försök från konungs eller riksdags sida att genom ett ensidigt beslut såsom rättesnöre vid framtida grundlagstillämpning sätta sin egen uppfattning af, huru grundlagen skall tolkas»; konstitutionsutskottet angriper hvarje försök att »drifva fram en viss grundlagstolkning» annat än i de former, som grundlagen stadgar; ja, konstitutionsutskottet använder till och med ett ord, som hans excellens herr statsministern nyss fann mycket sårande, när det användes af en medlem här i kammaren mot ett regeringens förfarande, men som utskottet icke finner olämpligt att använda gent emot en motsatt konstitutionell ståndpunkt — det säger, att ett sådant förfarande, som Andra kammaren yrkat på, skulle »innebära en uppenbar kränkning af hvad regeringsformen stadgat till skydd för grundlagens ovillkorliga kraf att tolkas efter ordalydelsen». Huruvida det är konstitutionsutskottet eller herr statsministern, som har det lugnare omdömet angående detta ords innebörd, skall jag i detta sammanhang icke inlåta mig på. — Slutligen kulminerar konstitutionsutskottets yttrande i denna del i sådana satser, som att öfver hufvud taget hvarje sådant tillvägagående, som här yrkats från Andra kammarens sida, skulle »strida mot reglerna för en sund lagtolkning» och, — låtom oss höra det uppmärksamt — att konstitutionsutskottet »icke har någon som helst skyldighet att bestämma, till hvilket utskott grundlagsstridiga motioner böra hänvisas».

Hvad är nu detta, mina herrar? Jo, det är helt enkelt, att konstitutionsutskottet gått ut ifrån hvad det skulle bevisa, nämligen att det hade *rätt* att förklara motionen grundlagsstridig, och jag vill för min del helt enkelt inskränka mig till att i korthet förklara, att jag till fullo ställer mig på den ståndpunkten, som Andra kammaren förut uttryckligen och med stor majoritet intagit. Jag kan icke finna motionen grundlagsstridig. Konstitutionsutskottet säger, att herr Lindhagen begär, att vi skola göra en grundlagsförklaring i annan form än den grundlagarna stadga. Hvad stadga då grundlagarna? Jo, det stadgas i regeringsformens § 83, att »ej må någon för framtiden gällande förklaring af grundlagarna stadgas, utan på det sätt, som vid ändringar i dem iakttagas bör». Då förefaller det mig, som om utskottet först hade bort se till, om det var herr Lindhagens mening att åstadkomma en »för framtiden gällande förklaring». Men det har herr Lindhagen uppenbarligen icke afsett. Det synes mig icke i utskottets memorial vara anförda några som helst skäl, som vederlägga det enkla faktum, att här är icke begärdt en sådan för framtiden gällande förklaring, som utskottet trott, att man velat få fram. Under sådana förhållanden faller naturligtvis inte det af honom föreslagna uttalandet under § 83. Skulle man nu emellertid mot motionärens afsikt ovillkorligen vilja fatta motionen på det viset, att den

måste resultera i en grundlagsförklaring, ja, då hade ju ingenting varit enklare, än att utskottet — därest detsamma mot förmodan skulle tillstyrkt en sådan lagförklaring — hade gjort detta under förutsättning att denna måste bli hvilande på det sätt som är vanligt vid behandling af grundlagsfrågor, för att sedan underställas K. Maj:ts sanktion.

I anledning af olika meningar mellan kamrarna rörande remiss af en motion. (Forts.)

Jag skall emellertid icke längre uppehålla mig vid denna sida af saken. Om den har kammaren redan uttalat sig tydligt nog.

Det afgörande, det som konstitutionsutskottet undanskjutit, det är till slut den frågan: Hvem är det som bestämmer, om en motion skall anses grundlagsstridig eller icke? Jo, det är icke konstitutionsutskottet och icke något annat utskott heller, utan det är enligt våra grundlagar talmannen och den kammare, i hvilken motionerna väckas. Hela sammanhanget uti riksdagsordningen visar det fullkomligt oförtydbart. Jag behöfver blott i korthet relatera § 56 i denna grundlag, som direkt föreskrifver, att »konungens propositioner, så ock motioner i ämnen, som tillhöra ständigt utskotts behandling, icke kunna till afgörande i kammare företagas, innan utskott däröfver afgifvit yttrande». Det vill säga, sedan sådana motioner blifvit remitterade, kunna de icke företagas till afgörande, förrän verkligt yttrande öfver propositionen eller motionen och dess ämne är afgifvet; eller med andra ord, förrän vederbörande utskott har i realiteten behandlat frågan. Till yttermera visso har § 61 gifvit talmannen befogenhet att, när han finner väckta frågor, således äfven motioner, strida mot grundlagens lydelse, vägra proposition. Men det har talmannen i detta fall icke gjort; han har icke funnit, lika litet som kammaren, att frågan strider mot grundlagens lydelse. Det, som konstitutionsutskottet härvidlag förgripit sig på, och det, som bör slås fast, det är, att det tillkommer talman och kammare att gemensamt afgöra, huruvida en motion är af den beskaffenhet, att den strider mot grundlagen eller icke, och om den sålunda skall upptagas till uttskotts realpröfning eller ej.

Visserligen intaga som bekant de ständiga utskotten i det svenska riksdagslifvet en ganska framskjuten ställning, en ställning, som afgjordt öfverträffar hvad som är vanligt i andra konstitutionella länder. Men denna ställning är dock af grundlagarna bestämdt begränsad, och det har icke varit grundlagens mening att göra utskotten till några slags förmyndare öfver kamrarnas frihet och öfverläggningsrätt. Nej, grundlagarna hafva afsett, att utskotten skulle vara delegationer, utredande korporationer, som hade att utreda frågorna och afgifva förslag. Hvad skulle det väl innebära, om konstitutionsutskottet här finge sin grundsats igenom? Jo, att hvarje utskott, och hvarje utskottsmajoritet, kunde pröfva, om den öfver hufvud taget ville upptaga eller icke upptaga till behandling en fråga, som kunde snudda vid grundlagen. Och om ett utskott icke ville upptaga

I anledning af olika meningar mellan kamrarna rörande remiss af en motion. (Forts.)

den till behandling, om ett utskotts majoritet kunde finna någon anledning att säga, att motionen icke vore grundlagsenlig, så skulle detta utskott kunna skicka tillbaka en sådan motion till kamrarna och sedan, eventuellt, få en skiljedom från konstitutionsutskottet, naturligtvis fortfarande konstitutionsutskottes majoritet, samt härigenom således få motionen fullständigt utesluten från realbehandling, ehuru den blifvit i laga ordning väckt och i laga ordning remitterad. Detta *kan* helt enkelt icke ha varit meningen, man får den uppfattningen för öfrigt bestyrkt, om man ser efter huru bestämmelsen om konstitutionsutskottets skiljedomarekall kommit till. Jag skall bara i korthet nämna, att när denna bestämmelse insattes i den gamla riksdagsordningen (af 1810), så väckte den vissa farhågor, ehuru den var uttryckligen begränsad till att skilja mellan stånden i tvister om hvilket utskott, som skulle behandla en väckt fråga. Det var också först efter erinran, att utskottens myndighet sålunda begränsats, och efter erinran att någon annan utväg att komma ifrån en sådan tvist icke fanns, som punkten togs in. Man har mig veterligen, och jag tror mig kunna åtminstone i denna del yttra mig äfven om tiden före 1865 på grund af de undersökningar jag gjort, man har icke en enda gång under hela tiden från 1809 sett ett fall, där konstitutionsutskottet i en sak sådan som denna upphäft sig till skiljedomare mellan stånd eller kammare.

Det fanns en tid, då äfven konstitutionsutskottet var mera än nu på det klara med, hvad det är för en ställning, som egentligen tillkommer utskotten i den svenska riksdagen. Det var strax efter representationsreformens genomförande. Från den tiden härrör exempelvis ett sådant yttrande som följande, hvilket återfinnes i ett utskottsmemorial från 1870: »Utskotten upphöra — efter den gamla riksdagens slut — att göra tjänst såsom beslutande nämnder och inskränkas i sin verksamhet till att vara utredande kommittéer.» Ett ännu mera belysande yttrande afgafs 1876 i en fråga, som visserligen icke berörde ett sådant fall som det i dag föreliggande, men som i alla händelser var af den beskaffenheten, att man kom in på principen om utskottens ställning. Det hade då väckts förslag om att på något sätt slita tvisten mellan kamrarna, om de icke kunde komma öfverens, huruvida gemensam votering skulle anställas eller icke. En motionär hade framkastat den tanken, att en sådan tvist kunde slitas af konstitutionsutskottet. Utskottet själft (observera konstitutionsutskottet själft) afstyrkte emellertid förslaget och detta af det skäl, att en sådan bestämmelse skulle innebära att i en fråga, där det gällde att afgöra, om den ena kammaren borde underkasta ett af kammaren fattadt hufvudsakligt beslut en ytterligare pröfning — att i en sådan fråga, säger jag, kamrarna skulle komma att »underordnas en af dem själfva vald afdelning af riksdagen». Jag tror verkligen, att just denna månhet om att akta riksdagens kamrar för att

I anledning af olika meningar mellan kamrarna rörande remiss af en motion. (Forts.)

i onödan underordna sig en af kamrarna själfva vald afdelning af riksdagen, som konstitutionsutskottet då visade, just en sådan månhet bör nu Andra kammaren själf visa.

Om sålunda enligt mitt förmenande konstitutionsutskottets ståndpunkt i denna sak är till alla delar oberättigad och icke öfverensstämmande med grundlagarna, vare sig deras anda eller deras bokstaf, hvad återstår väl då för Andra kammaren att nu göra?

Man kan naturligtvis tänka sig, att Andra kammaren ännu en gång skulle remittera herr Lindhagens motion till utskottet. Det synes mig emellertid vara alldeles olämpligt och opraktiskt redan af det skälet, att den naturligtvis icke komme längre än till utskottets port, och där blefve af ängeln med det bart huggande svärdet afvisad. Och om den då komme tillbaka till kammaren och kammaren återigen skickade den dit, så blefve detta en slags bollkastning med herr Lindhagens motion, som icke vore lämplig för motionen själf och icke heller för kammarens och utskottets prestige.

Då å ena sidan detta således icke går för sig, och man å andra sidan icke kan och enligt mitt förmenande icke får underkasta sig utskottets förfarande i denna del, så återstår, tror jag, endast en utväg, men den förefaller mig vara i hufvudsak tillfredsställande. Det är, att Andra kammaren så uttryckligt som möjligt förklarar sitt bestämda ogillande af konstitutionsutskottets memorial och den rätt, som detta utskott tagit sig. Gör Andra kammaren detta, så bryter den udden af det farliga prejudikat, som annars skulle ligga i utskottets förfarande, och bevarar för framtiden såväl kammarens egen som blifvande konstitutionsutskotts fullständiga handlingsfrihet. — Hvad som sedan kan komma att ske med herr Lindhagens motion, blir en senare fråga, som jag i detta sammanhang icke bör inlåta mig på.

Då således, herr talman, konstitutionsutskottet enligt mitt förmenande har med åberopande af § 38 mom. 4 i riksdagsordningen gjort sig till skiljedomare i en fråga, som icke faller under denna grundlagsparagraf, då konstitutionsutskottet vidare med sitt förfarande har inkräktat på den rätt, som enligt riksdagsordningen tillkommer motionären och Andra kammaren, rätten nämligen, att en i laga ordning väckt och remitterad motion verkligen skall af utskott realbehandlas, då konstitutionsutskottet ytterligare med sitt förfarande och likaledes utan befogenhet har satt sig till domare öfver Andra kammarens talman och underkänt en uppfattning om motionens grundlagsenlighet, som han tvenne gånger uttryckligen gjort gällande, och då det är af allra största vikt, att Andra kammaren uttryckligen afvisar ett sådant förfarande och visar konstitutionsutskottet tillbaka till den plats, som tillkommer detta utskott enligt grundlagen, så ber jag få hemställa, att Kammaren måtte lägga konstitutionsutskottets memorial *med ogillande* till handlingarna.

I anledning af olika meningar mellan kamrarna rörande remiss af en motion. (Forts.)

I detta anförande instämde herrar vice talmannen *af Callerholm*, *Wavrinsky*, *Berg* i Stockholm, *Staaff*, *Byström*, *Branting*, *Lindhagen*, *Wallis*, *Palme*, *Lindqvist*, *Kjellberg*, *Lindley*, *Fürst*, *Kobb*, *Johansson* i Stockholm, *Söderberg*, *Rissén*, *Persson* i Stockholm, friherre *Palmstierna*, *Åberg*, *Wallin*, *Cervin*, *Hagberg*, *Borg*, *Juhlin*, friherre *Bonde*, *Gripenstedt*, *Svensson* i Nyköping, *Kropp*, *Larsson* i Klagstorp, *Lagerblad*, *Jönsson* i Refvinge, *Broomé* i Högbo, *Nilsson* i Malmö, *Christiernson*, *Lindberg*, *Thylander*, *Waldén*, *Thorsson*, *Ahlfvengren*, *Lundgren* i Varberg, *Strömberg*, *Kronlund*, *Forssell*, *Janson* i Bråten, *Leksell*, *Nilson* i Örebro, *Forsberg*, *Jansson* i Edsbäcken, *Kristensson*, *Carlson* i Herrljunga, *Wijk*, *Berg* i Göteborg, *Röing*, *Åkerman*, *Thavenius*, *Igel*, *Rundgren*, *Larsson* i Västerås, *Persson* i Tällberg, *Jansson* i Krakerud, *Schotte*, *Erikson* i Öfra Odensvi, *Hansson*, *Ström* i Transtrand, *Eriksson* i Grängesberg, *Sandström*, *Thor*, *Kvarnzelius*, *Karlsson* i Fjäl, *Lindgren* i Skog, *Mogren*, *Hedström*, *Bromée* i Billsta, *Olofsson*, *Bergman*, *Rehn*, *Jonsson* i Gumboda, *Norlén*, *Lundström*, *Carlsson* i Malmberget, *Berglund*, grefve *R. Hamilton*, *Hasselquist*, *Ekman* i Mogård, *Larsson* i Säby och *Hellberg*.

Vidare yttrade

Herr Jansson i Djursätra: Herr talman! Det kan icke förnekas, att den föregående ärade talaren, professor Edén, i sitt anförande utvecklade en synnerligen stor talang, och jag skall icke försöka inlåta mig på något egentligt bemötande af de skäl, han i sitt långa yttrande anförde. Jag erkänner gärna, att jag därtill saknar förmåga, och jag tror ej heller, att kammaren kan ha rättighet att i konstitutionella frågor af nu omhandlade art ställa så högt uppdrifna anspråk på en olärd lekman.

Jag vill vidare konstatera, att herr Edén för att nå det syftemål, han föresatt sig, äfven i sitt invecklade yttrande några gånger invecklade vår högt ärade talman i denna konflikt. Ifall han därmed velat uttala, att majoriteten i utskottet har brustit i skyldig hänsyn till vår talman, så vill jag för min del protestera mot en sådan uppfattning. Konstitutionsutskottet har ju att handla efter sin öfvertygelse om hvad som är det rätta utan hänsyn vare sig till kammare eller talmän, och är det fråga om att vårda grundlag, tager utskottet ingen anvisning hvarken från det ena eller det andra hållet. Efter den grundsatsen har, därom är jag öfvertygad, majoriteten i konstitutionsutskottet i detta fall handlat.

Nu har emellertid herr Edén riktat ett skarpt klander mot utskottet för dess uppfattning, och därtill må han ju ha rättighet. Emellertid antar jag, att äfven herr Edén dock måste medgifva, att det i denna fråga får finnas en annan uppfattning och en annan syn på tingen, än den han här utvecklade, och att äfven för en sådan motsatt uppfattning giltiga skäl kunna presteras.

I anledning af olika meningar mellan kamrarna rörande remiss af en motion. (Forts.)

Konstitutionsutskottet har i sitt utlåtande sökt bjuda de bästa möjliga skäl för sin uppfattning, och jag för min del anser, att de åtminstone borde kunna få vitsord såsom aktningsbjudande och såsom uttryck för en ärlig öfvertygelse. Jag kan icke heller förstå annat än att de högt ärade män i konstitutionsutskottet, som närmast ha dikterat dess beslut och skrifvit utlåtandet, väl vetat hvad de ha gjort och jag vill äfven nämna, att majoriteten icke uteslutande bestått af förstockade högermän, utan att äfven en vänsterman, liberala samlingspartiets i Första kammaren ombud i utskottet, nämligen häradshöfding Berger, har delat majoritetens uppfattning. Jag framhåller detta endast såsom ett exempel på att en person med alldeles samma politiska åskådning som den af flertalet i denna kammare omfattade kunnat dela utskottsmajoritetens uppfattning, och herrarna måste väl medgifva, att åtminstone den mannen har både juridisk bildning och moget omdöme för sitt votum i den förevarande frågan.

För öfrigt anser jag för min del, att jag icke befunnit mig i dåligt sällskap med hänsyn till kunskaper och förmåga, om jag i detta sammanhang nämner, att inom majoriteten i utskottet finnas två personer, som äro juris doktorer, flera ordinarie domare och flera professorer och lärda män på statsrättens område. Jag antar, för den skull, att sådana män kunna ha minst lika goda skäl att bjuda på, som reservanterna och deras meningsfränder här i kammaren.

Herr talman! För min egen del har jag den uppfattningen, att när det gäller ett sådant utlåtande, som det föreliggande, ingen annan proposition borde kunna framställas än på utlåtandets läggande till handlingarna, men när herr Edén framställt det yrkandet, att utlåtandet skall läggas till handlingarna med ogillande, och med kraftigt ogillande, vill jag för min del uttala en protest mot detta yrkande och äfven förklara, att därest proposition därpå kommer att framställas, jag ämnar begära votering.

Med herr Jansson i Djursätra förenade sig herr *Gustafsson* i Mjölby.

Herr Edén: Herr talman! Några få ord till svar på herr Janssons i Djursätra anförande.

Herr Jansson började med att säga, att jag hade, såsom han smickrande för mig uttryckte sig, med en viss »skicklighet» invecklat talmannen i denna fråga. Jag ber att helt och hållet få afböja denna komplimang, ty det förefaller mig, att det inte är jag, utan konstitutionsutskottets majoritet som invecklat talmannen i denna sak, eftersom konstitutionsutskottets majoritet för första gången sedan 1809 har tillåtit sig att sätta sig till doms öfver en af talmannen framställd proposition utan att vederbörande kammare därom framställt begäran. Under sådana förhållanden får nog herr Jansson i Djursätra vara god och finna sig

I anledning af olika meningar mellan kamrarna rörande remiss af en motion. (Forts.)

i, att det är på utskottet ansvaret faller för att talmannen här har blifvit exponerad, och om reservanterna ha velat taga talmannen, som sitter tyst i talmansstolen, i försvar mot detta utskottets tilltag, tror jag, att reservanterna därutinnan handlat i öfverensstämmelse med kammarens önskan.

Herr Jansson i Djursätra har vidare talat om att konstitutionsutskottet har att handla efter sin öfvertygelse. Vare det långt ifrån mig att vilja påstå något annat eller att ens vilja antyda, att utskottets handlingssätt varit dikteradt af andra motiv. Men det är dock synd, att, när herr Jansson i Djursätra sedan går att bjuda skäl för denna öfvertygelse, man blott får till lifs ett och annat angående det personliga värdet af de män, som dikterat konstitutionsutskottets beslut. Man får sålunda höra, att i utskottets beslut deltagit en man, som icke tillhör något af de förenade högerpartierna, man får veta, att den mannen har både bildning och juridiskt förstånd, ja, man får till och med reda på, att både juris professorer och doktorer och jag vet icke hur många lärda män ha motiverat denna utskottets förklaring. Det är blott skada, att icke herr Jansson själf, för hvilkens uppfattning i frågor af denna art jag för min del, det säger jag uppriktigt, hyser en ganska stor respekt, bildat sig en öfvertygelse, som är så stark att han nu skulle kunna vara så god och framföra skälen för densamma. Det har icke förut varit vanligt, att ledarna af Andra kammarens stolta landtmannaparti blott pekat på vissa höga herrar och sagt: »Se, mina herrar, på auktoriteterna, se juris professorerna, juris doktorerna!»

Sedan nämnde herr Jansson också, att han icke befann sig i något dåligt sällskap, alldenstund han haft med sig alla dessa män, när detta utlåtande afgifvits. Ja, om den saken har jag icke alls fällt något yttrande. Jag tycker, att sällskapet är synnerligen, låt mig säga, väl valdt, därom finnes icke något tvifvel, men hur godt och hur fint det än må vara, ha dock vi reservanter redan i utskottet framdragit skäl mot konstitutionsutskottets försök att åt sig skapa ett nytt maktområde, hvilka skäl synas oss vara af den beskaffenhet, att det kunde ha varit lämpligt, att konstitutionsutskottets majoritet hade upptagit desamma i någon mån till granskning, så att den yttrat sig just öfver den frågan: Har konstitutionsutskottet rätt eller har det icke rätt att vara skiljedomare i denna sak? Det har utskottet icke gjort. Hvarken herr Jansson eller någon annan i det mycket goda sällskapet har vare sig i utskottets utlåtande eller här i kammaren upptagit den frågan. Herr Jansson får verkligen ursäkta, att jag vågar säga, att både det goda »sällskapet» och särskildt en man sådan som herr Jansson, hvilken jag med nöje betygar min aktning, för hans konstitutionella erfarenhet och stora riksdagsvana, såsom ledare af Andra kammarens högerparti — att, säger jag, alla dessa herrar borde haft anledning att, då de gåfvo sig in på hvad vi kalla en inkräktning på Andra kammarens rätt — vi akta oss för det omtvistade ordet kränkning — taga i öfvervä-

gande, huruvida de kunde vederlägga de grunder, som blifvit anförda emot denna konstitutionsutskottets befogenhet.

I anledning af olika meningar mellan kamrarna rörande remiss af en motion. (Forts.)

Jag kan icke underlåta att sluta denna lilla replik med ett påpekande af att det visserligen icke förvånar mig, men synes mig ganska betecknande för nuvarande förhållanden, att ledarna för Andra kammarens gamla landtmannaparti nu, utan att med ett ord diskutera frågan om konstitutionsutskottets befogenhet att förfara såsom skett, gå med konstitutionsutskottet till inskränkning af Riksdagens rätt.

Herr Jansson i Djursätra: Herr talman! Den senaste ärade talaren riktade en förebråelse mot landtmannapartiet och i synnerhet mot dess ledare, därför att de icke nu för tiden visade någon självständighet, och han förebrådde mig, att jag såsom ledamot af utskottet icke bildadt mig någon egen självständig mening, utan följde det förnäma sällskapet bland utskottsmajoriteten. Ja, det må nu så vara. Dock skulle jag vilja hemställa till herrarna, hvart de förenade vänsterpartiernas så ofta berömda självständighet vid det här tillfället tagit vägen. Alla vänstermän, och främst bland dem ledarne, som nu tillkännagifvit sin ställning till frågan, ha ju endast *instämt* med herr Edén. De ha icke på något sätt sökt gifva skäl för sin personliga mening, utan blindt följt och funnit det högsta föredömet hos meningsfränden från Uppsala.

Jag erinrar i detta fall blott om själfva faktum och vill icke ingå på något annat uttalande härom än blott erinra herr Edén, att hans egna meningsfränder synas sitta i glashus. Om då en obetydlig bonde i en fråga på statsrättslärdomens område sluter sig till personer, som han anser sig ha alla skäl att lita till, därför att de för sakens bedömande ha erforderlig kunskap, erfarenhet och förstånd, kan jag icke fatta, att han därmed begått någon klandervärd handling. Hade jag bara följt herr Edén, så hade min självständighet antagligen ock blifvit godkänd.

Vidare vill jag erinra om, att professor Edén påstod, att icke han inblandat talmannen i den här frågan, men att jag gjort det, och att äfven utskottet, som afgifvit utlåtande i frågan, nu visat sig hafva inblandat talmannen. Jag för min del har endast sagt att professor Edén i sitt föregående anförande ett par, tre gånger på ett för sitt syfte skickligt sätt inblandat herr talmannen. Något annat har jag icke sagt. Om professor Edén vill inlägga något mera eller något annat i mitt uttalande, må det då vara hans ensak.

Herr talman! Jag vidhåller min uppfattning.

Efter härmed slutad öfverläggning gaf herr talmannen till en början propositioner dels att kammaren måtte lägga förevarande memorial till handlingarna och dels att berörda memorial måtte med ogillande läggas till handlingarna; och fann herr talmannen den sistnämnda propositionen vara med öfvervägande ja besvarad.

I anledning af olika meningar mellan kamrarna rörande remiss af en motion. (Forts.)

Votering begärdes likväl af herr Jansson i Djursätra m. fl., i anledning hvaraf nu uppsattes, justerades och anslogs följande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren lägger konstitutionsutskottets förevarande memorial nr 3 med ogillande till handlingarna, röstar

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner nej, har kammaren lagt memorialet till handlingarna.

Voteringen utföll med 117 ja mot 69 nej, hvadan kammaren beslutat att med ogillande lägga memorialet till handlingarna.

Härefter gaf herr talmannen proposition på hänvisande till kammarens tillfälliga utskott nr 4 af herr Lindhagens ifrågavarande motion i hvad afsåge det senare af de två däri framställda alternativa yrkandena. Därvid yttrade:

Herr Lindhagen: Då nu äfven enligt min mening konstitutionsutskottet genom maktspråk förhindrat, att min motion kommit till realitetsbehandling, skulle jag för min del helst sett, att Andra kammaren, hvars uppfattning därigenom blifvit åsidosatt och lidande, för sin del tillgodosåge grundlagens kraf på att motionen i sin helhet måtte vinna realitetsbehandling och hänvisade den till ett utskott, som befunnes villigt att upptaga den till behandling. Därför låge det nära till hands, att motionen i hela dess vidd remitterades till ett tillfälligt utskott. Motionen har ock varit af den beskaffenhet, att den redan från början föranledt tvekan om den skulle hänvisas till kostitutionsutskottet eller ett tillfälligt utskott.

Nu kan man säga, att det strider mot Andra kammarens förut uttalade mening att hänvisa motionen till behandling af ett tillfälligt utskott, då kammaren en gång beslutat hänskjuta den till konstitutionsutskottet. Då emellertid detta utskott nu tillvällat sig en i grundlagen icke känd och förut aldrig ifrågasatt rättighet att, ehuru utskottsmedlemmarna endast äro kommittenter för kamrarna, dock utöfva en ny makt, hvilken, på sätt en föregående talare utvecklade, kan bli högst farlig för framtiden, så måste Andra kammaren, hur den än handlar, dock i visst afseende åsidosätta grundlagens bud.

Det gäller därför, att när makt en gång talat, får den, som makten riktat sig emot, söka komma fram så godt han kan. Och man kan nu säga, att Andra kammaren skulle i det afseendet följa grundlagen, att hela motionen finge grundlagsenlig behandling, om den hänvisades till ett tillfälligt utskott, trots det att Andra kammaren förut uttalat, att den hör till

konstitutionsutskottet. Dock har jag förnummit, att herr talmannen hyser betänkligheter mot ett sådant förfarande, därför att från herr talmannens och kammarens sida en gång uttalats, att motionen skall hänvisas till konstitutionsutskottet, och vidare därför att enligt talmannens uppfattning konstitutionsutskottet har behållit första delen af motionen eller med andra ord beslutat att, så länge det nuvarande representationsskicket varar, låta motionen i nämnda del ligga kvar i utskottet — hvilket är en ovanlig ära för en motion.

I anledning af olika meningar mellan kamrarna rörande remiss af en motion. (Forts.)

Nu tycker jag, att det är ett formellt åskådningssätt att anse, det första delen af motionen ligger kvar i konstitutionsutskottet och att den endast i sin andra del blifvit ställd till Andra kammarens förfogande. Emellertid kan man, med hänsyn till det trassel, hvartill utskottets åtgärd gifvit anledning, hafva olika meningar om, hur man bör gå fram. Jag kan mycket väl förstå herr talmannens betänkligheter, och jag skall därför icke göra gällande den uppfattning, som jag anser vara den rationellaste, nämligen att kammaren åt ett sitt eget utskott uppdrager att behandla hela motionen, då konstitutionsutskottet förfarit på sätt, som skett.

Det återstår således endast att böja sig för konstitutionsutskottet och tacka för att åtminstone andra delen af motionen, det alternativa yrkandet, kommit tillbaka till kammaren och att vi få behandla densamma efter konstitutionsutskottets anvisning. Jag anser emellertid icke detta öfverensstämma med kammarens värdighet, och kammaren skulle på det sättet med sin mening tvingas att begå ett grundlagsbrott genom att icke hänvisa motionen i dess helhet till utskottets behandling. Vidare vill jag säga, att jag icke är trakterad af, att detta alternativa yrkande kommer till behandling, då det icke innefattar det hufvudsakliga och det jag egentligen afsett med motionen.

Jag ville därför helst återtaga motionen i dess helhet. Jag har emellertid förnummit, att äfven i detta afseende yppas betänkligheter från herr talmannens sida, på den grund, att, då motionens första del enligt hans mening skulle ligga kvar hos konstitutionsutskottet, Andra kammaren ej kan besluta taga tillbaka mera än hvad utskottet återlämnat. Äfven i detta fall böjer jag mig för de uttalade betänkligheterna.

På de skäl jag nu anfört återstår mig således att erhålla kammarens tillstånd att få återtaga senare delen af motionen. Jag hoppas framdeles blifva i tillfälle att väcka motionen på nytt med oförändradt sakligt innehåll och få kammarens begifvande därtill, trots det att motionstiden är utlupen. På så sätt skall jag i alla fall försöka hjälpa mig själf och kammaren till att saken må komma till realitetsbehandling.

I frågans nuvarande läge ber jag som sagdt blott att få framställa det yrkande, att kammaren måtte medgifva, att motionen i dess af konstitutionsutskottet återlämnade del måtte få af mig återtagas.

I anledning af olika meningar mellan kamrarna rörande remiss af en motion. (Forts.)

Herr Gripenstedt: I själfva principfrågan torde intet vara att tilläga efter det anförande, som nyss hölls af herr Edén. Riktigast vore att Andra kammaren sände memorialet tillbaka till konstitutionsutskottet, men af praktiska hänsyn föreslår jag, att så icke sker och anhåller, att kammaren, fortfarande under protest mot utskottets behandling, lämnar sitt bifall till herr Lindhagens anhållan.

Vidare anfördes ej. Kammaren biföll den af herr Lindhagen gjorda hemställan.

§ 12.

Härefter förelåg till afgörande statsutskottets utlåtande, nr 8, angående regleringen af utgifterna under riksstatens åttonde hufvudtitel, innefattande anslagen till ecklesiastikdepartementet.

Punkterna 1—11.

Hvad utskottet hemställt bifölls.

Ang. en professur i psykologi och pedagogik.

Efter föredragning härpå af *punkten 12*, angående inrättande af en professur i psykologi och pedagogik vid universitetet i Lund yttrade:

Herr von Schéele: Herr talman! Det är visserligen icke egentligen med hänsyn till professuren i pedagogik, som jag begärt ordet och finner nödigt att uttala mig; ty hvad den saken vidkommer, synes mig, att reservanterna ha anfört mycket svaga skäl för sin mening, under det att de af utskottet anförda skälen äro ovederläggliga. Att, såsom i reservationen säges, här icke skulle föreligga »ett till fullo ådagalagdt oafvisligt behof af en dylik åtgärd» lär väl gälla de allra flesta nya anslagskraf i detta såväl som andra utskottsutlåtanden. Men detta är någonting, som visserligen aldrig kan till *fullo* ådagaläggas, utan har giltighet endast *i jämförelse med* andra förhållanden. Reservanternas påstående i berörda afseende är fastmer ohållbart, i betraktande af såväl sakens egen innebörd som ock rättvisans fordran på jämbördighet för Lunds universitet med Uppsala universitet, vidare det onekligen trängande behofvet och slutligen samtliga myndigheters enhälliga framhållande af detta behof. Hvilket allt gör, att det borde vara onödigt att vidare plädera för utskottets hemställan om omedelbart upprättande af en professur i *pedagogik* jämväl vid det sydsvenska universitetet. Jag tillåter mig blott med lämnad befogenhet tillägga, att det af reservanterna åberopade skälet, att Kungl. Maj:t, som nu icke framlagt någon proposition i ärendet, gifvetvis skall, då tiden anses vara inne, icke underlåta att förnya sitt år 1907 väckta förslag härutinnan, alls icke kan med fog begagnas. Den nuvarande innehafvaren af ecklesiastikministerportföljen har nämligen förklarat, att han icke ett ögonblick skulle ha tvekat att redan nu fram-

lägga förslag i samma form som förelåg här för fyra år sedan, därest icke en sådan stor mängd framställningar om andra, delvis möjligen ännu mera nödvändiga professurer gjort honom i det hänseendet betänksam.

Ang. en professur i psykologi och pedagogik. (Forts.)

Således hvad vidkommer en professur i pedagogik finnas enligt mitt förmenande inga erinringar att göra, och det har ej heller varit min afsikt att särskildt framhålla den sidan af saken, så mycket mindre som Första kammaren redan för sin del bifallit utskottets hemställan i denna punkt. Nej, hvad som gör det till en plikt för mig att uppträda, är den utfyllnad med *psykologi*, som kommit till och det icke blott som ett tillägg, ställdt efteråt, utan såsom intagande främsta rummet, hvarigenom skulle kunna för framtiden, om det icke blir emotsagdt, förorsakas ganska stora olägenheter, ja hela saken snedvridas och syftet väsentligen förfelas. När de båda sakkunnige i Lund, professorerna Larsson och Liljeqvist, gjorde sin framställning i detta syfte, förekom icke ett ord om psykologi, utan uteslutande om pedagogik. Det var först när ärendet sedermera behandlades i konsistoriet, som denna vidgade omfattning gafs åt den föreslagna professuren, och besynnerligt nog med psykologi icke såsom något i andra hand behöfligt, utan med dess framryckande i främsta rummet. Hvad som därvid kan ha varit bestämmande för konsistorium, är ju svårt att säga. Man är skyldig till att lyssna till hvad det större konsistoriet i det hänseendet själft förklarar uti sin framställning till kanslersämbetet i denna sak, nämligen att det berott på det intima sammanhang med psykologien, som pedagogiken har, samt att å andra sidan den moderna psykologien tagit en synnerlig omfattning, som gör dess särskilda representation högönsklig.

Dessa båda skäl, huru giltiga de än må vara i sig själfva, synas mig dock otillräckliga för att motivera tillägget, och framför allt på det sätt, som här skett, genom att sätta detsamma främst. Kanslern upptager det också synnerligen betänksamt. Så har han i sitt utlåtande till Kungl. Maj:t förklarat, att man får akta sig för missförstånd i detta hänseende. Att psykologi — säger han — fortfarande måste bedrifvas inom den teoretiska filosofien och äfven inom den praktiska filosofien, det torde vara själffallet. Att han likväl går med på denna förändring, motiveras jämväl därmed, att han inhämtat professor Larssons tanke i saken, hvarvid denne, i viss olikhet mot sin ursprungliga framställning, gått med på förändringen. Och för sin egen del säger kanslern, att det ju icke kan nekas, att det kunde vara nyttigt och viktigt att vid studium af pedogogiken äfven hafva med psykologien, men att det för ingen del finge tänkas så, att psykologien skulle i allmänhet öfverflyttas till den pedagogiska professuren, utan endast så till vida som psykologien stode i sammanhang med pedagogiken, hvarvid den experimentella psykologien torde böra förläggas inom pedagogikprofessurens område.

Hvar och en som känner till förhållandena inom den vetenskapliga världen vet, att det icke finnes någon vetenskap, som icke har hjälpvetenskaper och som icke går in på andra vetenskapers områden, på liknande sätt med pedagogikens förhållande till psykologien.

Ang. en professur i psykologi och pedagogik. (Forts.)

Men att detta skulle vara skäl, starkt nog för att upptaga psykologien ens såsom likställd med pedagogiken inom denna nya professur, det vågar jag bestämdt bestrida, och ännu mindre berättigadt är det, att, då man afser en professur i pedagogik, sammanställa dessa båda ämnen med framhäfvande af psykologien i första rummet, såsom här skett. Jag vädjar till de många i kammaren, som äro förtrogna med förhållandena vid de allmänna läroverken. De veta väl, hvad betydelse det har, i hvilken ordning man där ställer ämnena för en lärarebefattning, och detsamma är naturligtvis fallet äfven vid universiteten, om möjligt i ännu högre grad.

Jag är ledsen, att det icke nu rimligtvis går för sig att få denna sak ändrad, med mindre än att man skulle uppskjuta hela saken. Då emellertid en sådan här titel på professuren i fråga kan framdeles ändras på vederbörlig framställning till Kungl. Maj:t, och då behofvet verkligen är så trängande som jag förut nämnt att det är, vill jag icke göra något särskildt yrkande, utan sluter jag mig till hvad utskottet hemställt, i hopp att detta mitt uttalande det oaktadt icke skall lämnas obeaktadt.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet Lindström: Herr talman! Jag skall be att få lämna en upplysning, som kanske bort lämnas förut. Det är så, att på grund af den alltjämt fortgående utvecklingen behöfvas ständigt nya professurer, och för hvarje år inkomma framställningar om inrättande af nya ordinarie lärarebefattningar vid universiteten. Sålunda lågo, då denna proposition afgafs, inne ungefär ett 20-tal framställningar om inrättande af professorsbefattningar vid universiteten och de högre tekniska anstalterna, och af dessa afsågo 5 befattningar vid universiteten. På grund af ekonomiska skäl kunna sådana framställningar icke alltid omedelbart bäras fram till Riksdagen, utan man får afväga och jämka och se till, hvilken af befattningarna som är nödvändigast, och oftast tager man då hänsyn till hvilken framställning är äldst.

Nu är det så, att förslagen om professurer vid de högre tekniska anstalterna äro mycket gamla förslag, och att det icke på länge gjorts något för dessa anstalter i sådant afseende. Regeringen tänkte detta år koncentrera sig på de högre tekniska anstalterna och låta frågan om nya professurer vid universiteten hvila. Därför har endast framlagts ett förslag om en ny universitetsprofessur. Detta har varit min ståndpunkt, men hade jag trott, att jag skulle kunnat lägga fram för Riksdagen förslag om ett 20-tal nya professurer, hade jag visserligen icke tvekat att föreslå Kungl. Maj:t proposition till Riksdagen äfven om en professur i pedagogik. Det är så, att om också man erkänner behofvet i ett visst fall, får ofta det behofvet stå tillbaka för ett annat, när det senare är öfvervägande.

Om jag föreslagit en sådan professur, hade jag tagit under öfvervägande hvad den föregående talaren omnämnde, och möjligen skulle jag då hafva kommit till det resultat, att jag föreslagit professuren att kallas professur i pedagogik och psykologi för att framhäfva att pedagogiken vore hufvudsaken. Och det torde af allt,

som i ärendet förekommit, framgå, att pedagogiken är hufvudsaken. Denna sak torde emellertid kunna regleras genom Kungl. Maj:ts föreskrifter.

Ang. en professur i psykologi och pedagogik. (Forts.)

Jag har, herr talman, endast velat säga detta, och jag har naturligtvis ingenting emot, att Riksdagen beviljar detta anslag.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 13—22.

Kammaren biföll utskottets i dessa punkter gjorda framställningar.

Punkten 23, angående en af herr Starbäck väckt motion om inrättande af 18 nya lektors- och 9 nya adjunktstjänster, föredrogs härpå; och begärdes ordet därvid af

Ang. inrättande af nya lektors- och adjunktstjänster.

Herr Starbäck, som yttrade: Herr talman, mina herrar! Jag har icke något yrkande att göra, det är så godt att säga det först som sist. Jag vill tvärtom uttala min tacksamhet till statsutskottet för dess vänliga och tillmötesgående behandling af min motion.

Emellertid framgår det såväl af motionen som af utskottets utlåtande och den utredning, som på utskottets initiativ verkställts, att tillståndet vid de allmänna läroverken för närvarande är ganska bedröfligt. Jag tillät mig att förra riksdagen vid debatten angående denna hufvudtitel här i kammaren framhålla, att ställningen var så godt som ohållbar och uttalade då den förhoppningen, att Kungl. Maj:t för Riksdagen skulle framlägga en utredning med därpå grundade förslag att råda bot på saken. Herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet har icke funnit anledning förefinnas till detta eller måhända icke funnit tillfället därtill lämpligt vid åttonde hufvudtiteln, och han kanske icke kunde eller ansåg sig icke böra föreslå inrättande af några nya platser vid läroverken för år 1912. Emellertid tillåter jag mig fästa uppmärksamheten på en del förhållanden vid läroverken.

Af tabeller, som inlämnats af öfverstyrelsen, framgår, att behofvet nu är 6 stycken matematiskt-naturvetenskapliga lektorat. Tillgången till kompetenta sökande är endast 5, och den 1 juli 1912 har antalet kompetenta sökande ökats till 7. Om Riksdagens princip, som den uttalat på statsutskottets förslag, att medel till nya platser icke böra beviljas, förrän man är säker på att tillräckligt antal kompetenta sökande finnes, fortfarande vidhålles, ser det ut som om dessa sju, ett antal, som väl anses för litet för att nya platser skola inrättas, som äro kompetenta att söka lektorat, skulle få vänta ganska länge, innan de kunna blifva ordinarie, för så vidt icke någon ledighet skulle uppstå genom afskedstagande eller dödsfall. Siffrorna visa sålunda, att tillgången till lärare ökas i alldeles för långsamt tempo.

En annan synpunkt utvisar detsamma. Höstterminen 1910

Ang. inrättande af nya lektors- och adjunktstjänster. (Forts.)

tjänstgjorde enligt mig tillhandakomna uppgifter 236 obefordrade lärare vid läroverken, och af dem voro icke mindre än 110 mer eller mindre inkompetenta. Höstterminen 1909 voro enligt andra tillgängliga siffror icke mindre än 120 inkompetenta lärare tjänstgörande vid läroverken. Denna inkompetens innebär ju en viss skala. Det kan vara så, att endast ett år fattas, innan vederbörande har rätt att söka ordinarie plats, men det kan också vara så, att han alldeles nyss tagit studentexamen. Detta är således också ett bevis för att det är brist på sådana studerande, som ägna sig åt lärarebanan.

Slutligen skall jag be att få nämna ännu några siffror. Af tabeller i första häftet för året af Pedagogisk tidskrift finner man, att tjänster ledigförklarats under tiden från och med den 1 januari till och med den 31 augusti 1910 32 gånger utan att någon sökande anmält sig. Till och med i en så stor och så pass sydligt belägen stad som Gäfle har ett lektorat förklarats ledigt 3 gånger utan att någon sökande anmält sig. Under sådana förhållanden kan det icke förvåna, att i Haparanda en tjänst anslagits ledig 7 gånger utan att någon sökande anmält sig. Det är således klart, att här är ett ondt, som förr eller senare måste botas.

Nu kan man ju på olika sätt tillgodose de rättmätiga krafven hos dessa extra lärare och vikarierande lärare, som nått full kompetens, men för hvilka ordinarie platser icke finnas, att, så snart ske kan, få komma till en tryggad ställning. Det kan ske därigenom att Riksdagen beviljar medel till nya platser samt därigenom att nödig hänsyn tages till att ledigblifna platser så snart som möjligt tillsättas. Jag känner åtminstone ett fall, då det på ett högst märkvärdigt sätt uppskjutits fyra månader med tillsättandet af en ledig plats. Det var en lektorsbefattning, som i oktober 1909 söktes af 3 personer, af hvilka 2 voro kompetenta och 1 inkompetent. Rektor afgaf den 29 oktober samma år, enligt läroverksstadgans föreskrift, sitt utlåtande och föreslog därvid en af de kompetenta till erhållande af platsen. Men först den 21 februari påföljande år handlade öfverstyrelsen frågan och förklarade då den, som vid ansökningshandlingarnas inlämnande var inkompetent, såsom lämplig för platsen, sedan denne den 4 februari fått dispens af Kungl Maj:t. Det förefaller högst märkvärdigt, att, då det finnes en kompetent person, som erhållit rektors förord, man ändå väntat med tillsättande af platsen, till dess den, som vid ansökningshandlingarnas inlämnande var inkompetent, af Kungl. Maj:t fått dispens. Ett sådant tillvägagångssätt är icke uppmuntrande för dem, som gå och vänta på ordinarie plats.

Det torde också vara lämpligt att fästa uppmärksamheten på vissa fall, då personer, som erhållit en synnerligen väl aflönad anställning i privatlifvet t. ex. vid privatläroverk eller annan dylik anställning, fortfarande år efter år fått kvarstanna på sina platser vid de allmänna läroverken och åtnjuta sina löneförmåner, visserligen med afdrag för tjänstgöringspenningarna och förmodligen också för hvad som åtgått till aflönande af vikarie. Det synes mig dock vara

en alltför lång tid de fått stå kvar såsom ordinarie lärare, trots att de kanske hafva dubbelt så höga löner från enskildt håll. Det synes också vara ett olämpligt sätt att tillgodose det berättigade krafvet att få lediga platser tillsatta.

Ang. inrättande af nya lektors- och adjunktstjänster. (Forts.)

Jag har som sagdt velat föra fram dessa bekymmer från lärarkåren. Det är alldeles tydligt, att vi stå inför ett fullkomligt lika svårt extralärareelände som före år 1904, hvilket på ett menligt sätt inverkar på läroverkens skötsel och undervisningens gång, lika olyckligt ur lärares som elevers synpunkt. Jag tror icke, att det finnes någon annan möjlighet att råda bot på detta onda än genom en ny lönereglering. Jag ser icke något skäl, hvarför denna fråga längre behöfver ligga ad acta, utan det synes mig, som om herr ecklesiastikministern med stöd af utskottets motivering till det här framlagda förslaget när som helst skulle kunna upptaga denna fråga till behandling, då utskottet säger: »Emellertid är, såsom ofvan antydts, denna fråga af den natur, att goda skäl synas föreligga för verkställande af en fullständig utredning angående sättet för afhjälpande af de nuvarande olägenheterna.»

Herr talman! Jag har naturligtvis icke något annat yrkande att göra än om bifall till utskottets hemställan.

Vidare anförde

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet Lindström: Herr talman, mina herrar! Jag skall först be att till bemötande få upptaga ett par anmärkningar, som den föregående ärade talaren riktat mot förvaltningen af de allmänna läroverken, gående ut på, den ena, att ett lektorat skulle hafva tillsatts väl sent, och den andra, att en ordinarie lärare, som har anställning på annat håll, fått stå kvar i sin ordinarie befattning.

Den första anmärkningen, som gäller öfverstyrelsen, afser ett fall, som jag icke kan yttra mig om, då jag icke är inne i detsamma.

Den andra anmärkningen kan, såvidt jag vet, endast gälla en person, en lektor vid östermalms läroverk här i staden, som är tillförordnad rektor vid handelshögskolan. Jag var visserligen ytterst tveksam, när den frågan var före, huruvida man skulle kunna gifva honom tjänstledighet för att förvalta rektoratet vid handelshögskolan, men jag ansåg, att det var så godt som ett statsintresse, att denna befattning blef besatt med en kompetent person. Af den omständigheten, att han fått stanna kvar på sin ordinarie tjänst, får man dock icke draga den slutsatsen, att hans kvarstående skall blifva långvarigt, utan han får kvarstå endast, till dess att pensionsförhållandena på den nya platsen hunnit regleras, hvilket torde komma att ske mycket snart. Jag vet icke, att jag varit med om något annat fall, då en person fått stå kvar i sin ordinarie tjänst, under det han haft tjänst på annat håll, som icke varit statstjänst. Och denna plats betraktar jag såsom half statstjänst.

Därefter vill jag säga några ord med anledning af den ärade

Ang. inrättande af nya lektors- och adjunktstjänster. (Forts.)

talarens anmärkningar om tillståndet vid de allmänna läroverken, och då ger jag honom rätt i att det är ganska bedröfligt. Det är något alldeles märkvärdigt, att under de två sista åren hafva platser anslagits lediga 80 gånger, tror jag — af dem hafva samma platser då anslagits lediga flera gånger — utan att någon sökande anmält sig. Det visar oförtydbart, att lärarebanan icke är så tilldragande, som den borde vara, för att läroverken skola kunna fylla sin uppgift. Jag anser mig icke kunna upptaga tiden med att gå in på orsakerna härtill, men, om jag skulle göra en utredning, skulle jag komma till det resultatet, att en af orsakerna är den, att lönerna äro för små. Och jag vill ytterligare säga det, att från Norrland hafva inkommit så bevekande framställningar om förhöjning af lönerna både för ordinarie och extra lärare, att man kunnat blifva rörd däraf. Jag har dock icke ansett mig kunna upptaga frågan om ortstilllägg allenast för lärarne där uppe. Jag har emellertid klart för mig, att det enda effektiva botemedlet är en löneregleringen, ty det, att man skapar till nya platser, är icke effektivt. Det kan vara fråga, om det är så riktigt att gå på i för stark fart i det afseendet, när så ytterst få kompetenta personer finnas att besätta platserna med. Därmed har jag naturligtvis icke sagt, att jag icke vill vara med på utskottets förslag.

Nu behöfves visserligen en löneregleringen, men det är så mycket annat än löneregleringen som behöfves. Det är ju så, att under gångna tider har lagstiftningen för de allmänna läroverken, högre flickskolor och folkskolor gått på så olika linjer, att Kungl. Maj:t icke vetat, hvilka grundsatser Kungl. Maj:t tillämpat på det ena området, då Kungl. Maj:t lagstiftat på det andra området af undervisning. En mångfald olika lagstiftningsprinciper hafva gjort sig gällande. Detta har kunnat gå för sig, så länge undervisningsanstalterna varit fullständigt skilda, men det har, såsom utvecklingen alltid nödvändiggör, uppkommit mellanformer mellan dessa olika anstalter för meddelande af medborgerlig bildning. Först hafva vi samskolorna såsom en mellanform mellan de allmänna läroverken och de högre flickskolorna, vidare de kommunala mellanskolorna såsom en mellanform mellan de allmänna läroverken och folkskolorna. Det är, när man organiserar dessa mellanformer och de olika skolarterna träffa hvarandra, som olikheten i lagstiftningsprinciperna så kraftigt framträder.

Af detta har jag fått den uppfattningen, att vi, på grund af dessa mellanformers framträngande, med nödvändighet måste få en revision af hela vårt undervisningsväsende. För en dylik revision tala äfven så många andra skäl. Jag vill här icke gå närmare in på dem utan vill endast påpeka, hurusom t. ex. frågan om kvinnors anställning i statstjänst såsom lärarinnor vid de allmänna läroverken påkallar ändring i många bestämmelser rörande dessa läroverk. Vidare hafva vi folkskolelärarnes framställning om löneförbättring, hvilken synes ganska befogad, äfvensom hela folkundervisningskommittén med dess oerhördt viktiga arbete i frågan om organisation af folkskolorna och seminarierna. Endast de personer, som

äro inne i frågan, kunna förstå hvad jag menar, när jag vidare talar om gymnasiernas uppgift, nämligen frågan om gymnasierna böra i högre grad än hittills tillgodose behofvet att förbereda till de högre fackstudierna. Jag ber vidare få påminna om att själfva examensväsendet behöfver omläggas. Det går ju nu en rörelse genom den pedagogiska världen för att få examen till att utgöra ett bättre uttryck för examinandens ståndpunkt. Allt detta framtvingar med nödvändighet en revision.

Ang. inrättande af nya lektors- och adjunktstjänster. (Forts.)

Af allt hvad jag nu yttrat framgår, att jag förutser mycket snart en revision af den allmänna undervisningen, lagd på vidare basis, än som skedde år 1904. Med denna uppfattning har jag icke ansett mig böra till denna riksdag framlägga några partiella förslag, utan jag tänker, att det är bäst, att ecklesiastikministern, när den tiden kommer, till nästa eller någon därpå följande riksdag får taga hela frågan i öfvervägande i ett sammanhang. Men jag ger den ärade talaren rätt i att något behöfver göras och göras snart.

Herr Starbäck: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet få framföra min tacksamhet för det tillmötesgående sätt, på hvilket han upptagit min anteckning till protokollet.

Med afseende på det enstaka fall, han omnämnde, ber jag få säga, att statens intresse är, att den plats, som staten aflönar, skötes på det bästa sätt. Det lektorat, hvarom här är fråga, är ett af de viktigaste vid läroverken, och jag hoppas, att ecklesiastikministern gör allvar af sin uppfattning, att vederbörande icke bör få för länge åtnjuta lön både som rektor för handelshögskolan och som lektor vid östermalms läroverk.

Dessutom tillåter jag mig hemställa till honom, huruvida det icke kan vara skäl att taga i öfvervägande, om icke en partiell reform af läroverksfrågan ändock skulle kunna företagas. Vi hafva haft andra partiella reformer. Jag vill erinra därom, att professorerna vid Tekniska högskolan fingo löneförhöjning utan åtföljande omorganisation. Jag vill vidare erinra om ett ärende, som snart kommer före, lönereglering för Farmaceutiska institutet. Enligt min mening blir äfven denna en lönereglering utan omorganisation. Jag kunde erinra om många fler sådana fall, där lönereglering skett utan omorganisation. Skola lärarna vänta på allt det, som herr statsrådet talade om, och skall undervisningen vänta på allt det, som herr statsrådet talade om, då tror jag, att väntan blir ungefär lika lång, som den blef, innan 1904 års läroverksreform kom till, ty skola vi ha in kvinnofrågan, frågan om alla skolformer och allt detta, då är det nog icke möjligt ens för herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet att utreda den saken till 1912 eller 1913 års riksdag.

Chefen för ecklesiastikdepartementet herr statsrådet Lindström: Det är endast ett par ord, som jag skulle vilja nämna.

Ang. inrättande af nya lektors- och adjunktstjänster. (Forts.)

Är det riktigt, vill jag fråga den föregående ärade talaren, att den lektor, som här är fråga om, hvilken är tjänstledig, får uppbära sin lön? Jag vill minnas, och jag tror icke, att jag misstager mig, att det, då han erhöll denna ledighet, föreskrefs, att han skulle afstå alla med tjänsten förenade löneförmåner.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls af kammaren.

Punkten 24.

Utskottets hemställan bifölls.

Ang. höjning af terminsafgiften till biblioteks- och materiellkassorna vid de allmänna läroverken.

Punkten 25, angående höjning af terminsafgiften till biblioteks- och materiellkassorna vid de allmänna läroverken.

Kungl. Maj:t hade föreslagit Riksdagen att medgifva, att terminsafgiften till biblioteks- och materiellkassorna vid de allmänna läroverken finge, enligt af Kungl. Maj:t meddelade föreskrifter, från och med höstterminen 1911 utgå med högst 7 kronor, lägst 4 kronor 50 öre, för lärjunge, som ej därifrån i föreskrifven ordning befriades.

Utskottet hemställde, att Riksdagen måtte medgifva, att terminsafgiften till biblioteks- och materiellkassorna vid de allmänna läroverken finge, enligt af Kungl. Maj:t meddelade föreskrifter, från och med höstterminen 1911 under en tid af fem år utgå med högst 7 kronor, lägst 4 kronor 50 öre för lärjunge, som ej därifrån i föreskrifven ordning befriades.

Vid punkten funnos fogade reservationer
af herr *J. T. Larsson;* och
af herr *Starbäck* mot vissa delar af motiveringen.

Sedan utskottets hemställan blifvit uppläst, lämnades på begäran ordet till

Herr Starbäck, som anförde: Herr talman! Då Riksdagen år 1904 antog förslaget om ny läroverksorganisation, utspann sig särskildt inom Andra kammaren en ganska lång debatt med afseende på en fråga, som var förknippad med denna reform, nämligen frågan om erläggande af terminsafgifter. Det framhölls, att genom införande af dessa terminsafgifter skulle ett streck strykas öfver den rätt till fri undervisning, som hittills varit en prydnad för Sveriges allmänna läroverk. Emellertid beviljade Riksdagen, som jag tror mest af ekonomiska skäl, denna nya skatteform isynnerhet därför, att det framhölls, att den skulle vara af progressiv art och tyngst drabba de bättre lottade och icke alls de fullt medellösa. Nu stå vi inför en ökad terminsafgift, och jag skulle be att få säga några ord härom.

Ang. höjning af terminsafgiften till biblioteks- och materiellkassorna vid de allmänna läroverken. (Forts.)

Just på grund af detta förhållande och införandet år 1904 af terminsafgifter, tror jag nämligen, att det är lämpligt, att Riksdagen ser upp med nya ökningar af denna skatteform. Vi skola komma ihåg, att dessa terminsafgifter, som läroverkens lärjungar betala för att åtnjuta undervisning, icke användas för läroverkens behof utan gå till den allmänna statsregleringen. Vi hafva här enligt min mening äfven att fästa oss vid, att af det reservationsanslag för de allmänna läroverken, på hvilket under stundom ganska stora besparingar kunna uppstå, en del användes för andra ändamål. År 1910 upptogs i statsregleringen för 1911 med Riksdagens begifvande icke mindre än 250,000 kronor däraf för den allmänna statsregleringen. Det heter härom i statsrådsprotokollet för finansärenden den 14 januari 1910: »Enligt hvad chefen för ecklesiastikdepartementet i en till mig aflåten ämbetsskrifvelse meddelat, torde nämligen af besparingar å nämnda anslag, hvilka vid 1909 års slut utgjorde omkring 475,000 kronor, ett belopp af 250,000 kronor icke vara för de allmänna läroverkens behof erforderligt.»

Det är ju tydligt, att herr statsrådet redan då hade sin uppfattning klar rörande de behof för de allmänna läroverken, om hvilka här är fråga. Det förelåg nämligen redan då, såsom jag tror mig kunna bestämdt påstå, och hvilket jag icke tror, att herr statsrådet vill jäfva, hos många läroverk ett synnerligen trängande behof att få undervisningsmateriellen förbättrad. Men herr statsrådet anser, att det reservationsanslag, som är till för de allmänna läroverkens behof, lämpligare användes för den allmänna statsregleringen än för dessa läroverks behof. Därom är nu icke lönt att tvista. Jag har en helt annan uppfattning och har endast velat framhålla dessa bägge punkter, terminsafgifterna och reservationsanslagets användande, för att visa, att trots det att under de allmänna läroverkens rubrik, så att säga, ganska stora tillgångar finnas, och trots att vi ha terminsafgifter, hvilka utgå direkt från dem, som skola åtnjuta undervisning, till den allmänna statsregleringen, det nu är meningen att för ett trängande undervisningsbehof ytterligare beskatta läroverkens **lärjungar.**

Om herrarna studera utskottsbetänkandet, torde det nog icke vara svårt att läsa mellan raderna, att utskottet varit synnerligen tveksamt i denna fråga. Utskottet säger visserligen, att det delar departementschefens uppfattning angående olämpligheten af att för ifrågavarande ändamål anvisa statsanslag, men det tillmäter icke hans uppfattning om svårigheten att fördela detta statsanslag någon afgörande betydelse, utan orsaken, hvarför utskottet vill, att penningarna för detta läroverkens behof skola tagas från lärjungarna och icke beviljas såsom statsanslag af Riksdagen, är den, att det fruktar konsekvenserna. Utskottet säger, att, om nu Riksdagen beviljar ett anslag för detta ändamål, komma sedan läroverken gång på gång att fordra statsanslag för sina behof. Jag tror, att den farhågan mera är satt på papperet här än motsvaras af en djupt och bestämdt känd klarhet med afseende på den saken.

Nu framstå för mig två förhållanden, som tala för, att man

Ang. höjning af terminsafgiften till biblioteks- och materiellkassorna vid de allmänna läroverken. (Forts.)

skulle slå in på beviljande af statsanslag. Det första är den farhågan, att, om läroverken måste genom höjning af terminsafgifterna söka tillgodose behofvet af god undervisningsmateriell, åtskilliga läroverk, särskildt de mindre, som ha ett begränsadt antal lärjungar, och där ofta procenttalet af ganska medellösa lärjungar är mycket stort, icke skola våga sig på att höja denna terminsafgift med de två kronor 50 öre, som här äro föreslagna, och att behofvet då icke blir tillgodosedt, eller om de våga sig på detta, medlen icke räcka till ens om de kapitaliseras under fem år och sedan på en gång användas för att man skall få rabatt. Jag tror, att det på många håll blir en halfmesyr, och det är icke meningen.

Men min andra, kanske viktigare synpunkt är den, att läroverken, såsom ju är mycket väl bekant för herr statsrådet, befolkas af en stor mängd lärjungar från familjer, som i allmänhet hafva en sådan ekonomi, att den närmar sig existensminimum, men dock icke är så svag att vederbörande, vare sig lärarkollegium eller nämnd, anser sig kunna befria dem från de stadgade terminsafgifterna. Jag tänker mig den medelklass af tjänstemän, som är spridd kring hela landet med en inkomstsiffra af 3,000 à 5,000 kr. Om en af dessa — låt oss säga en som har 4,000 kronors inkomst och en barnskara på 4 — vill hålla sina barn i skolan, hur mycket kostar det honom? För att få ett konkret exempel antar jag, att han har två pojkar och två flickor. Om vi antaga, att hans flickor för sin utbildning behöfva betala 80 kronor hvar i terminen, så är detta en utgift på 320 kronor om året, och om vi sedan räkna efter hvad det blir för hans pojkar och antaga, att en går i högsta klassen och en i realskolan, så blir det, efter 50 kronor per termin, 100 kronor för år. Lägga vi därtill de olika terminsafgifterna, som kunna stiga till mellan 20 och 30 kr. i terminen, så blir det 80 kronor, och denne tjänsteman med mycket begränsade tillgångar och stor familj får således betala skolafgifter på omkring 500 kronor om året.

Man kan nu säga: det är visserligen sant, men icke kan det väl vara någon fara att öka en terminsafgift med endast 2:50? Ja, det kan så tyckas, men jag vill erinra kammaren om, att kammaren hade en annan mening, om jag ej missminner mig, förra året, då frågan om skolläkarnas aflöning var före. Då lyssnade kammaren till den anmärkningen att för dessa personer, om hvilka jag nyss tillåtit mig tala, spelar hvarje ökning en ganska stor roll. Jag framhöll då, och jag ber att ytterligare få framhålla det nu, att den, som varit med om att såsom klassföreståndare uppbära skolafgifterna, känner till i huru många fall vederbörande bedt att få vänta äfven med den mindre afgiften i 14 dagar eller så. Jag har icke kunnat vara med om utskottets motivering i detta fall, men då jag tyvärr icke hade tillfälle bifoga en ny motivering till reservationen, tillåter jag mig att med herr talmannens tillstånd här föreslå en förändrad lydelse af densamma. Denna förändring skulle bestå däri, att på sidan 43 de 3 nedersta raderna, som lyda så: »Utskottet delar departementschefens uppfattning angående olämpligheten af att för ifrågavarande ändamål anvisa statsanslag» skulle utgå, att

ordet »Visserligen» ersättes med »det», samt att det stycket på sidan 44, rad 12 uppifrån, som börjar med: »Om än utskottet» etc. och slutar med »fem år» skulle erhålla följande lydelse:

Ang. höjning af terminsafgiften till biblioteks- och materiellkassorna vid de allmänna läroverken. (Forts.)

»Då emellertid för närvarande ingen annan utväg föreligger att tillgodose ett till fullo påvisadt behof för läroverken, har utskottet icke velat motsätta sig den föreslagna förhöjningen, men har emellertid ansett, att denna förhöjning icke bör, såsom af Kungl. Maj:t föreslagits, medgifvas tills vidare utan torde densamma böra begränsas till en tid af 5 år. Härmed har utskottet likväl icke velat ansluta sig till departementschefens åsikt, att icke ett tillfälligt läroverksbehof af ifrågavarande art bör kunna genom statsanslag tillgodoses, isynnerhet som utskottet icke kan tillmäta de af departementschefen framhållna svårigheterna att på de olika läroverken fördela ett statsanslag någon afgörande betydelse.»

Innan jag slutar skall jag äfven be att till herr statsrådet få hemställa, huruvida man icke vid ordnandet af dessa behof för läroverken skulle kunna tänka sig en sådan förändring af läroverksstadgan — möjligen behöfves för detta Riksdagens bifall — att afgifterna till de olika kassorna blifva rörliga och att användandet af de olika kassornas behållning äfven blefve rörligt.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan med den förändring i motiveringen, som jag här tillåtit mig framställa.

I detta yttrande instämde herr *Hellström*.

Härpå anförde

Herr Rydén: Herr talman! Jag vill fästa uppmärksamheten på, att det här gäller tillfredsställande af ett öfvergående behof vid de allmänna läroverken. Efter omorganisationen af läroverken år 1904 och införandet af de nya kurserna i naturvetenskap, ställde anskaffandet af undervisningsmateriell och hvad därmed sammanhör så stora kraf på biblioteks- och materiellkassorna, att de icke kunde fyllas. Det är emellertid så, att när en gång uppsättningen af denna nya undervisningsmateriell väl är gjord, så bortfaller till stor del detta behof af anslag. Då kan man ju diskutera om hvilken som är den lämpligaste vägen att gå för att fylla detta tillfälliga behof, antingen den, som departementschefen har föreslagit (han har sagt »tillsvidare höja afgifterna», utskottet har begränsat tiden till 5 år) eller också den andra utvägen, som herr Starbäck hade förkärlek för, nämligen att fylla behofvet med statsmedel.

Det finns goda skäl på båda sidorna, men jag tror, att praktiska och rent finansiella skäl öfvervägande tala för det förslag utskottet här anslutit sig till, och för min del tror jag, — äfven om jag i viss mån lutar åt herr Starbäcks uppfattning angående statens ställning till läroverken — att det i alla fall för ögonblicket är lämpligast att bifalla utskottets förslag.

Ang. höjning af terminsafgiften till biblioteks- och materiellkassorna vid de allmänna läroverken. (Forts.)

Jag måste begagna detta tillfälle för att säga ett par ord med anledning af den del af herr Starbäcks anförande, som rörde en eventuell ändring beträffande kassorna vid läroverken. Jag har deltagit i revisionen af de allmänna läroverkens räkenskaper och har därvid fått se, hur ytterst olika man tillämpar bestämmelserna angående hvilka utgifter, som skola betalas ur ljus- och vedkassan, och hvilka som skola betalas ur biblioteks- och materiellkassan. För min del vill jag häfda den uppfattningen här, att det icke är lämpligt att man lossar på bestämmelserna angående ljus- och vedkassornas användning. Vi skola komma ihåg, att afgifterna till ljus- och vedkassorna äro obligatoriska för alla läroverkets elever, medan däremot lärjungar kunna befrias från afgifterna till biblioteks- och materiellkassorna. Om vi nu slå fast, att kassorna göras mera rörliga, så att man kan taga från ljus- och vedkassan för att fylla behof för biblioteks- och materiellkassan, så har jag den bestämda uppfattningen, att man kan medverka till en tvångsbeskattning af de fattigaste lärjungarne vid läroverket. Och det vill jag icke vara med om.

Herr talman, jag slutar med att yrka bifall till utskottets förslag både beträffande kläm och motivering.

Herr von Schéele: Äfven jag, herr talman, hyser varm sympati för de tankar, som uttalats af den förste ärade talaren, och hvilka jag såväl som han under behandlingen af denna fråga vid 1904 års riksdag gjorde gällande. Onekligen innebär den relativt kostnadsfria elementarundervisning, som i Sverige lämnas ungdomen, ett af vårt lands stora företräden framför andra länder; och det är ingalunda blott med hänsyn till de medellösa lärjungarna, hvilka ju komma i åtnjutande af den lyckligtvis i vidsträckt grad medgifna befrielsen, som jag håller på denna svenska princip, utan jämväl för de mindre bemedlades räkning, hvilkas föräldrar och andra målsmän jag vet ofta känna en i och för sig obetydlig ökning härutinnan ganska betungande. Synnerligen önskligt vore i sanning, att den nu ifrågasatta höjningen af terminsafgiften vid rikets allmänna läroverk blefve af helt öfvergående natur. Hellre då ökadt statsanslag äfven för det ifrågavarande ändamålet! Därför ligger det jämväl mig om hjärtat, att icke en motsatt grundsats måtte genom den föreliggande motiveringens antagande fastslås.

Om nu så skulle gå, att det af herr Starbäck framställda yrkandet icke går igenom — så mycket mer att befara, som en senare talare, hvilken i sak intar samma ställning, yrkat bifall till utskottets hemställan — vill jag fästa uppmärksamheten därpå, att de ord, mot hvilka herr Starbäck företrädesvis riktade sig och som äro tvetydiga, icke behöfva uppfattas på det sättet, att utskottet därmed skulle hafva bundit händerna på sig för framtiden, ty det är alls icke nödvändigt att fatta uttrycket i fråga generellt, utan man kan mycket väl fatta det såsom afseende allenast det ifrågavarande fal-

let. Och för denna uppfattning kunna ju ock åberopas utskottets egna ord på midten af sid. 44 om »beviljandet *för denna gång* af statsmedel för ändamålet».

Ang. höjning af terminsafgiften till biblioteks- och materiellkassorna vid de allmänna läroverken. (Forts.)

Herr talman! Jag har intet särskildt yrkande att göra.

Herr Starbäck: Endast ett par ord till bemötande af herr Rydéns anförande.

Jag tror, att han alldeles missuppfattat det jag yttrade med afseende å möjligheten att göra de olika läroverkskassorna rörliga. Jag menar, att man skulle ge friare form åt lagstiftningen därvidlag, så att vid vissa tillfällen ljus- och vedkassan skulle kunna minskas för att biblioteks- och materiellkassan i stället skulle kunna ökas. Därigenom minskas ju utgifterna för de fattigare barnen i skolan. Det blir ingen tvångsbeskattning, endast en möjlighet att lyfta från ljus- och vedkassan, när behof där icke förekommer, en afgift till annan kassa, där behof förekommer, och sålunda just göra beskattningen till en progressiv beskattning.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande.

Öfverläggningen var härmed slutad. Efter af herr talmannen gifna propositioner å de därunder framställda yrkandena blef utskottets hemställan af kammaren bifallen.

Som tiden nu var långt framskriden, beslöt kammaren, på hemställan af herr talmannen, att uppskjuta den vidare handläggningen af ifrågavarande utlåtande till kl. 7 e. m., då detta sammanträde enligt utfärdadt anslag komme att fortsättas.

Kammarens ledamöter åtskildes härpå kl. 4,27 e. m.

in fidem
Per Cronvall.

Rättelse

i Andra kammarens protokoll nr 9.

Å sid. 54 rad. 8 *står:* herr Ekman i Göteborg
läs: herr Ekman i Mogård